

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Rev. Patr. Joannis Laurentii Berti, Ord. Eremit. S.
Augustini, Theologia Historico-Dogmatico-Scholastica,
Seu Libri, De Theologicis Disciplinis**

Berti, Giovanni Lorenzo

1750

De Theologicis Disciplinis Liber Secundus In quo de Divinis attributis
universe, ac singillatim disseritur.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-83620](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-83620)

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER SECUNDUS

*In quo de Divinis attributis universe, ac singillatim
differitur.*

De Divinis
Attributis

INVESTIGATA DEI EXISTENTIA AC NATURA, ejus proprietates, quæ usitatissimo vocabulo Attributa appellantur, sese offerunt examinanda. Sunt autem hæc attributa perfectiones quædam, quæ ratione nostra Dei consequuntur naturam. Quarum aliqua absoluta dicuntur, & communia tribus Personis, alia autem relativa, quibus Personæ Divinæ ad invicem referuntur. Ex illis vero, in quibus tantummodo hoc præsentis libro versabimur, præter unitatem, de qua disputatum est

hactenus, duodecim connumerantur à Scholasticis, viginti duo à Boëtio, neque pauciora sunt ἑπρωτάς, videlicet mentis nostræ excursionibus, quibus aliquid non indecorum, neque indignum de supremo Namine excogitamus. Potiora autem sunt ineffabilitas, simplicitas, infinitas, æternitas, immutabilitas, immensitas, veracitas, omnipotentia, pulchritudo ac perfectio; & quæ quæ particularem postulant dissertationem, invisibilitas, scientia, voluntas ac libertas, providentia, prædestinatio. Horum itaque notitiam tradam ea methodo, quæ præferat amorem sapientiæ moderatum.

CAPUT I.

De ineffabilitate Dei, atque de Divinis nominibus.

SUMMARIUM.

1. Deus est ineffabilis.
2. Obje&io, & ejus solutio.
3. Divinorum Nominum alia Divinam naturam ac substantiam significant, alia attributa.
4. Obje&io ex S. Athanasio, illiusque solutio.
5. Quænam præcipua sint Dei Nomina.
6. De Sanctissimo Nomine Jesu.

De Divinis
nominibus,
& ineffabili-
tate Dei.

ARbitratur impius hæreticus Eunomius, quem Nyssenus lib. XII. cavillatorem, nominumque aucupem appellabat, Deum pluribus significari nominibus, quorum singula Divinam naturam quatenus in se subsistit exprimerent. Ad confutandum versipellem hominem sat est, si duo brevissime præstentur, nimirum probetur

nullo simplici vocabulo designari posse reconditam divinitatem, nisi prout mente nostra inadæquate concipitur; ac diversa nomina Dei, sive substantiva sint, sive adjectiva, varias mentis ignorantiae tenebris involutæ exhibere perceptiones.

PROPOSITIO I. Deus est ineffabilis, id est, licet plura vocabula significet.
1. Propositio I. cent

cent Divinam essentiam, aut attributa, prout à nobis percipiuntur, nulla excitant ideam Divinæ naturæ, prout est in se.

Probatur.

Probatur I. ex libro Prov. cap. xxx. v. 4. *Quod nomen est ejus, & quod nomen filii ejus, si nosti?* II. Sanctorum Patrum sententiis, quos inter Justinus in Cohortatione ad gentes ait: *Fieri non potest, ut proprium aliquod Dei nomen attribatur.* Lactantius lib. 1. divi. Instit. cap. 6. *Deo nomen non est.* Novatianus lib. 1. de Trinit. cap. 4. *Nomen Dei proprium edici non potest, quoniam non potest nec concipi.* S. P. Augustinus in Psal. lxxxv. n. 12. *Deus ineffabilis est.* Et ibidem: *Queris quid sit? Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.* Tertio probatur communi Philosophorum consensu. Ita namque scribit Plato in Parmenide, & de Republ. vi. Plotinus Ænead. lib. 5. cap. 16. Proclus Th. Platon. lib. 2. cap. 4. Jamblichus Segm. vii. quos citat, & longiori explicatione persequitur Thomassinus lib. vi. Th. Dogm. cap. v. Addere possum Alcinoium, ac Maximum Tyrium, quorum loca refert Petavius lib. viii. cap. vi. n. 6. Addit Huetius Alnetan. Quæst. lib. II. n. xv. Simplicium, & Philemonem Poëtam, qui ait, terribile esse nomen Dei, nec à quoquam proferri posse. Accedunt cum Hebræi, qui in hodiernam diem nomen Dei Tetragrammaton, cujus etiamnum ignoratur pronuntiatio, efferre nesciunt, tum Samaritani, qui Garizimitanum templum Deo sacrum omni carere vocabulo dixerunt Antiocho illustri, ut libro xi. Antiquit. cap. 7. scribit Josippus. Denique probatur ratione: Nomina sunt signa conceptuum nostrorum: Essentiam Divinam non possumus in hac vita perfecte cognoscere: Ergo neque perfecte possumus aliquo nomine exprimere.

2. Objicitur.

Oppones: Aliqua Dei nomina non pendent ab hominum instituto, sed Deum ipsum, qui ea Moyse revelavit, habent auctorem. Ergo hæc saltem plane ac digne exprimere poterunt Dei naturam.

Solvitur.

Resp. nego consequentiam. Etenim, quemadmodum Deus cum esset invisibilis in assumpta creatura dignatus est apparere, ut nos misericorditer visitaret; ita, cum sit ineffabilis, congruum existimavit se aliquo vocis sono nominare, quia admittens humanæ vocis obsequium, *verbis nostris in sua laude gau-*

dere nos voluit. S. P. Augustinus lib. 1. de Doct. Christiana cap. 6.

PROPOSITIO II. Divinorum nominum alia Divinam naturam ac substantiam significant, alia attributa. 3. Propositio 2.

Sequitur ex dictis, & probatur: Tametsi nihil Divinæ naturæ adveniat, indulgetur tamen imbecillitati rationis nostræ, ut concipiamus *esse à se* tantquam naturam; justitiam, misericordiam, & alia quæ habent quamdam connotationem, veluti proprietates consequentes essentiam: imo sunt Divina nomina personalia, quæ de natura & essentia enunciari non possunt, nisi, ut Scholæ loquuntur, *in concreto*: Atqui nomina significant res prout mente nostra percipiuntur: Ergo alia Dei nomina significant essentiam, ut istud *Ens à se*, alia vero attributa, aut personas, ut, *justitia, Pater, &c.*

Opp. Athanasius in libro de Decretis Nicænæ Synodi, Cyrillus in lib. Theophrasti cap. 19. atque alii Patres affirmant tam nomen Dei, quam nomen Filii, ac Patris, (quod asserendum est de quocunque alio nomine) Divinam significare substantiam, cum in Deo nihil sit eorum, quæ naturam sequuntur. Ergo quaecunque Divinum nomen Essentiam significat. 4. Oppositio.

Resp. Athanasium ac Cyrillum Alexandrinum disputare contra Arianos, qui asserabant Verbum natura ac substantia realiter distinctum à Patre, excogitantes Divinam generationem ad instar humanæ, quæ fit cum propagatione ac decisione naturæ. Augustinus autem in vii. de Trinit. cap. 1. alique Patres docent nomen Filii, Verbi, Imaginis, & id genus plurima, relationem, non substantiam significare. Quæ in libris de Trinitate data opera explicabuntur. Dist. itaque ant. Nomina Divina, quæcunque sint, significant substantiam, si accipiantur secundum rem, & absolute, concedo: si spectentur secundum rationem intelligentiæ nostræ, & connotative; nego: nam etiam si Essentia Dei, hypostasis, atque attributum sint una eademque substantia; hanc tamen nos appellamus *naturam* prout sola ac simplex per se spectatur, *personam* quatenus ad aliam refertur; *proprietas* propter connotationem ad aliquem terminum, ut in sequentibus explanabitur.

Si vero queras, quam præcipua sint Dei nomina, respondeo decem apud Hebræos, (prætermisiss quæ Thalmudistæ ac Rabbini, necnon Cornelius Agrippa vir superstitionissimus, alique malefici excogitarunt,) in sacris literis

5. Decem sunt Dei Nomina. I. Ineffabile.

COR-

connumerari. Quorum primum est inef-
fabile nomen יהוה dictum Hebraeis
שְׁמִי בְּרַבְעַ אֲוִתוֹת *Nomen si-*
lius quatuor literarum, Græcis, quod
idem est, Τετραγράμματος. Atque hunc
literarum numerum in Deum nominan-
do observant etiamnum Græci, Latini,
Hispani, Galli, Theutones, Turcæ
quoque ac Arabes, qui Dei nomen sic
effertunt, ΘΕΟΣ, DEUS, DIOS,
DIEU, GOTT, ALLA, unde &
imitatione digni videntur Itali, qui
omnium gentium exemplo scripserunt
IDIO, consona non geminata. No-
men illud vel à radice היה, vel ab
היה, quod est *Fuit*, creditur deriva-
tum, unde ejus etymon exponitur in
Exodo III. v. 4. אֲדֹנָי אֲשֶׁר אֲדֹנָי
Sum qui sum. Certe hujus nominis pro-
nuntiatio nondum innotuit, *Jabo* effert
Clemens Alex. Stromm. V. *Jave* Theo-
doretus quæst. xv. in Exodum, *Jebue*,
Genebrardus in Psalm. LXXXII. *Jova* An-
gelus Caninius lib. de locis Hebraicis
cap. 1. Post Galatinum communiter
omnes *Jehova*. Quidam, auctore Hie-
ronymo Epist. 136. propter elemento-
rum similitudinem, scilicet inter He-
braicum ה & Græcum Η, atque inter י
& Ι, legere consueverunt ΠΙΠΙ, Pipiones
non illepide dicti. De his recte Exodi VI.
v. 3. וְשִׁמִּי יְהוָה לֹא נִרְעַתִּי לָהֶם

Et nomen meum Adonai non indicavi eis.
Ex hoc loco comprobatur pronunciatio
יהוה, quam reprehendit Genebrar-
dus: nam Hebraei, Septuaginta, nec-
non Vulgata nostra vertunt nedum hoc
loco, sed ubique pro יהוה Adonai,
κύριον, *Dominum*. Ergo non male in-
scriptum est nomen tetragrammaton
punctis vocalibus nominis *Adonai*, mu-
tata tantum priori vocali propter liti-
ram gutturalem א, quæ nusquam pa-
titur simplex Sceva. Hæc non absque
magna utilitate Theologi dicta sunt;
etenim ubicunque in novo, ac veteri
Testamento legeris *Dominum* substitu-
tum loco Hebraici nominis יהוה, cer-
tissime inferes ibi de vero Deo sermonem
institui.

2. Est. II. Est יה *Ja* ab eodem Themate.
Hinc Alleluja, *laudate Deum*.

3. El. III. אל, *El* à radice אֵל *fortem*
esse, unde Latine *Fortis*, Græce ισχυρός,
Deus in publicis Ecclesiæ precibus Feria
sexta majoris hebdomadæ appellatur.

4. Eloah. IV. אֱלֹהִים. *Eloah*.
R. P. Berti Theol. Tom. I.

V. אֱלֹהִים. Utrumque ab אֱלֹהִים 5. Utrum-
furavit, Latine, *Princeps*, *Judex* Græce
δικαστής, ἀρχος: Aliqui derivare putant
ex Arabismo, in quo אלה significat
adorare. Hieronymus hæc duo nomina
distinguit; sed diversa sunt solo regimi-
nis statu.

VI. שַׁדַּי *Saddai*, à relativo ש *Qui*, 6. *Saddai*.
& יֵי *sufficere*, Latine reddi potest sibi

sufficiens, omnipotens, neque indigen-
nostri, Græce αὐτὸς, παντοκράτωρ, αὐ-
τάκης. Aliqui in caput LXIII. Esaiæ v. 9.
observant hoc nomen tribui aliquando
Archangelo Michaeli, fortasse, quod
sit ad salvandum pronus, atque præpo-
tens ad bellandum.

7. VII. אֲדֹנָי *Adonai*, *Adon*, 7. *Adonai*.
κύριος, δεσπότης, *Dominus*, ut diximus
supra. Hujusmodi nomen connotat
creaturas, in quibus Deus dominatur;
& quoniam non semper creaturæ fue-
runt, Tertullianus disputans contra Her-
mogenem, qui putabat materiam esse
Deo coæternam, cap. 3. ait: *Dei no-*
men dicimus semper fuisse apud semet-
ipsum, Dominum vero non semper.

VIII. אֲשֶׁר יְהוָה Græce ὁ ὢν, 8. *Qui est*.
tine Qui est, de quo in I., ex relativo
ac verbo היה *esse*.

9. IX. יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת *Do-* 9. *Dominus*
minus Deus Sabaoth, id est, *Exercituum*:
à radice צָבָא *Exercitus*: quo nomine
intelliguntur nedum Angelicæ potesta-
tes, sed etiam Danielis VIII. v. 10. Sa-
cerdotes, qui Regi calorum militantes
excubias agunt in templo. Ob utram-
que significationem commemoratur in
Præfatione Missæ, *Dominus Deus Sa-*
baoth.

X. עֶלְיוֹן *Elion*, ὑψίστος, 10. *Elion*
supremus, à th. עָלָה *ascendere*,
præesse. Ex quo autem Deus maximus
sit, & summe excelsus, animadvertet
Salomon Glasius vir hæreticus qui-
dem, apprime tamen eruditus, Dei
nomen loco Epitheti dici de rebus ex-
cellentissimis, ut Ps. LXXIX. v. 11. *Cedri*
Dei dicuntur arbores procerissimæ;
plaga Domini II. Paralipp. XXVI. v. 20.
lepra Ozia: ut mittam exempla Glas-
ii lib. III. Philolog. sacræ Tract. 1.
Can. XVII. n. 3. Atque de his Dei no-
minibus, præter Hebraicarum dictio-
num Interpretes, ut Buxtorfius, Pa-
gninus, & alii, vide citata Epistola Hie-
ronymum,

ronymum, Isidorum Hispalensem lib. vii. Originum cap. 1. Angelum Caninium de locis Hebraicis cap. 2. Petavium lib. viii. cap. ix. nonnulla etiam apud Scholasticos, præsertim Ludovicum Habert. Tract. de Deo uno cap. 1. & Contenson disert. v. cap. 11. spec. 111.

Quid nomen
Deus signi-
ficet.

Satis de Hebraicis nominibus summi Dei, qui Græcis dicitur Θεός; unde Latini, *Deus*; vel à verbo θεῶν, *videre*, atque *contemplari*, quoniam θεὸς δὴ πάντων, *inspicit omnia*: vel à, θεῖν, *currere*, *ponere*, *facere*, quod omnibus præsto sit, omnia disponat, omnium sit artifex; vel ἀπὸ τοῦ αἵματος, *urere ac fulgere*, non quod ignis sit, ut Persis Egyptisque Deus *Phtha*, sed propter vim cupiditatum consumptricem, aut inaccessibilem gloriæ lucem. Eo nomine significari substantiam docent Latini Patres, Tertullianus in primis adversus Hermogenem cap. 3. Græci fere omnes, efficientiam & energiam. Facile conciliantur; nam si istud nomen referas ad ideam proferentis, significat Dei naturam, si ad vocis etymologiam, operationem aut facultatem. Idem assero de nominibus Æthiopicis אמל Em-lab, forte ab Hebræo מלך Rex; אנניא, vel, אנניאבר Egbzia, Egbziaber, Dominus bonus. Omnia ferme penes cæteras nationes Divina nomina eandem habent cum expositis significationem.

6.
De Ss. No-
mine Jesu.

Loquamur pauca, quandoquidem huc deducta est oratio, de dulcissimo nomine JESU. Derivatum est à ישע Salus; unde Jesus idem est ac σωτήρ, *Salvator*. Negant aliqui, inter quos Caninius numerat Osiandrum, istam originem, quoniam alicubi scriptum reperitur ישו Joscia absque radicali littera י Ajin, unde dictum putant, inquit Listerius, à verbo substantivo *Est*, ישה יש. At insulla nimium arguta-

tio. Moysis tempore scribebatur, ut constat ex libro Josue, יהושע Jeshuab; post Babylonicum exilium, ut reperimus apud Esdram, & Nehemiam, scriptum est producta sub Jod vocali paucioribus literis ישוע Jeshuab, etsi antiquiorem scripturam retinuerint Agæus, & Zaccharias. Ex Syrorum, Arabumque commercio defuere cepit postrema littera ע, quod Caninius in l. demonstrat ex שבע septem, quod scriptum aliquando in Thalmud שב absque Ajin, & Hugo Grotius ad caput I. Lucæ v. 5. ex nomine אלישבע Elisabab, unde abrafa finali, & substituta ת, T, Syrorum exemplo, Græci ac Latini fecerunt *Elisabeth*. Satis hinc refutatur hallucinatio Osiandri, & manifesta redditur nominis JESU recepta fere ab omnibus interpretatio: de qua Matthæi 1. v. 21. *Vocabis nomen ejus JESUM: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* χριστός, *Christus* à verbo χρίω, *ungo* idem est ac משיח, *Messias*, à משה, *ungit*.

Fertur Reparatoris nostri nomen ita prædixisse Sibyllam Cumanam:

Sed qua sit numeri totius summa, docebo.

Namque octo monades, totidem decades super istas,

Atque hecatontadas octo, infidis significabit

Hominitus nomen: tu vero mente tenebo.

De Sibyllarum carminibus dicam alibi. Oraculum, qualecunque sit, nunc expono. Octo monades sunt unitates 8. Octo decades 80. Octo hecatontades 800. totius numeri summa, 888. Nomen ΙΗΣΟΥΣ, *Jesus*, eundem continet numerum, nam j. valet 10. H 8. Σ 200. Ο 70. Τ 400. Σ 200. Supputa, num resultent 888., & protegat te nomen Dei Jacob. Psalm. xix. v. 2.

C A P U T II.

De simplicitate Dei.

S U M M A R I U M.

1. Quinam male senserint de simplicitate Dei.
2. 3. 4. Melito Asianus Sardensis Episcopus vix ab errore Anthropomorphitarum potest excusari.
5. 6. 7. 8. Propior fuit Anthropomorphitarum errori Tertullianus, nec certis argumentis defenditur.

9. 10. 11. Nec, S. Epiphanius nec Audius Deum esse Anthropomorphon existimârunt.
12. 13. 14. 15. Deus est purus, ac simplex spiritus qualicunque corpore experts.
16. Obiectio facta ex S. Scriptura solvitur.

PRÆ-

Quinam ma-
le senserint
de simplici-
tate Dei.

PRÆTER memoratos præcedenti libro gentiles, qui Deos humanis membris præditos cogitârunt; hominemque impiissimum Spinosam, qui materiam ac naturam Deum esse commentus est, haud recte de divina simplicitate senserunt iv. Ecclesiæ sæculo Egyptii Monachi, qui turmatim in eum errorem descivere, quod Deus sit Anthropomorphos, formæ scilicet humanæ & corporeæ. Quibus dubitari potest an præluserint secundo sæculo Melito Sardenis, qui anno 169. misit pro Christianis ad M. Aurelium Apologiam; qua creditur permotus ad vetandum, ne quisquam in posterum religionis causa Christianos calumniaretur. In eandem hæreseos suspicionem inducitur Tertullianus, Audius, à quo fertur Anthropomorphitas dictos fuisse Audianos, & quod gravius est, à Socrate, & Sozomero etiam Epiphanius. Plures item, etiam si his telis non ausi sint divinam impetere simplicitatem, in eo tamen peccârunt, quod in ea indivisa natura intrinsecam distinctionem admiserint, Gilbertus Porretanus Pictavorum Episcopus sæculo xii. de cuius errore non idem sentiunt Theologi, Gregorius Palamas, & Græculi quidam Monachi, qui imperante Joanne Cantacuzeno increatum æternumque lumen reapse à Deo separârunt, & Abbas Joachimus, qui à divinis Personis visus est realiter distinguere essentiam. At de Græcorum, & Ab. Joachimi erroribus, ne longior evadat disputatio, alibi est differendum. Modo postquam critica quædam, & apologetica fuerint expedita, demonstrabo neque Deum esse corporeum, neque in eo intrinsecam ac realem distinctionem aliquam reperiri: quæ prætermitti non debent eo quod ad istud revera simplicitatis attributum propius attineant, sed in cæteris quoque disputationibus usum habeant frequentissimum. Qua in re declinabo quidem aliquantulum in Gregorii nostri, aliorumque Nominalium veram, ut puto, sententiam, sed eam cum asserta asserta à D. Thoma, & Aegidio virtuali distinctione temperabo. De Scotistarum doctrina, qua propugnant distinctionem formalem ex natura rei, gravissimi Theologi Ludovici Thomassini lib. iv. de Deo cap. i. num. viii. iudicium erat; quod Scotus ejusmodi distinctione, *Non hostiliter quidem divina insultavit simplicitati, sed minus forsitan reverenter ingenii sui acumen illi inferuit.* Sit tamen Auctoris sui patrocinio satis valida. Forte plura.

R. P. Berti Theol. Tom. I.

ra obscurioribus verbis implicantur; neque cum Adversariis frequenter altercaremur, si fas esset illorum mentem inspicere.

PROPOSITIO I. Melito Arianus Sarden-
sis Episcopus vix ab errore Anthropo-
morphitarum potest excusari.

Hæc propositio est Origenis, & Theodoretus quæst. xx. in Exodum, Gennadius lib. de Dogmat. cap. 4. Petavii lib. II. cap. 1. Guilelmi Cave Hist. Eccl. sæcul. II. ad an. 170. Joannis Clerici ad annum 149. num. ix. in eamque prærior est Thomassinus lib. iv. cap. 1. num. 2. Ac probatur: Eusebius, Hieronymus, Theodoretus, & quotquot Melitonis recensent opera, & sanctissimi scriptoris meminerunt, exscribere omnia ex Origene suppare Melitonis ætati; atqui Origenes loco citato apud Theodoretum, apertissime tradidit, Melitonem existimasse Deum corporeum: Ergo Melito vix ab hujus erroris nævo purgari potest. Probo minorem: Origenes apud Theodoretum ait: *Ante omnia disceptandum illud est, ubinam constet istud: Ad imaginem: in corpore, an in anima. Videamus porro quibus utantur qui prius assèrunt. E quorum numero est Melito, qui scripta reliquit de eo argumento, Deum esse corporeum.*

Respondent L' Herminier, Tournely, Boucat, alique clarissimi recentiores Theologi hæc facile dispungi. I. Quia neque Eusebius, neque Hieronymus, neque ipse Theodoretus Melitonem accusant. II. Inquiunt Origenis textum sic vertendum esse cum Sixto Sen. lib. v. Biblioth. annot. 18. *Melito scripta reliquit de eo argumento, quod dicitur Deo corpus inesse.* III. Falsam suspensionem ortam esse ex inscriptione libri *περὶ ἐνσωματώσεως Θεοῦ*, quam Rufinus vertit *de Deo corpore induto.* IV. Gennadium virum fuisse judicio præcipiti, utpotè qui postulavit Dionysium Alexandrinum Arianæ impietatis, novitatis vero Augustinum.

Verum hi comiter à Melitone errorem conantur abstergere. At ad i. respondetur, Eusebium ex Origene, Hieronymum ex Eusebio de Melitone exscripsisse: librosque Sardenis Episcopi, non errores connumerasse. Imò ne hæretici abuterentur præstantissimi Præfatis auctoritate, Rufinus & Hieronymus quædam dissimulârunt: librum enim scriptum *περὶ κτιστοῦ, & γένεσος Χριστοῦ*, de creatione, ac generatione Christi, propter ambiguam vocem *κτῆς κτιστοῦ*, reddiderunt alter, *de Incarnatione*

L 2

Christi.

1.
Probatur
errasse Meli-
tonem Arianum.

3.
Defensio
ejus.

4.
Refutatio
defensionis.

Christi, alter vero *deside* & *generatio- ne Christi*, idque habent & nonnulli Eusebiani Codices *πρὸς πίστεως, & γενέσεως Χριστοῦ*. Sixtus autem Senensis aperte fallitur, & immerito reprehendit interpretationem Joannis Pici; nam revera in emendatissimis Theodoretii Codicibus legitur, *ἐνσωματωτὸν εἶναι τὸν Θεόν, corporeum esse Deum*. Inscriptionem libri *πρὸς ἐνσωμάτωσιν Θεοῦ de corporeo Deo* referens Hieronymus Græcam Eusebii vocem retinuit, Rufinus reddidit, *de Deo induto corpore*, Christophorus, *de Deo incarnato*, Henricus Valeus, *de Incarnatione Dei*; ita quoque Natalis Alexander sæc. II. cap. IV. art. III. sed liber *περὶ ἐνσωμάτωσιν Θεοῦ* diversus est à libro *de Dei incarnatione*, qui inscribitur apud Anastasium Sinaitam cap. XXXIII. *περὶ σαρκώσεως Χριστοῦ*. Quæ diversa inscriptio & litem dirimit, & in contrariam sententiam traxit doctissimos viros, qui prius erant defensores Melitonis. Postremo Gennadius contra antiquissimum scriptorem non potuit fludere partibus, quemadmodum Semipelagianis fortasse addictus iniquus fuit Augustini expostulator: at de Melitone consentientes habet gravissimos, ac synchronos auctores, quos neque ex scriptis Melitonis, quæ perierunt, neque ullo veterum redarguere possumus testimonio.

5.
Propositio 2.

PROPOSITIO II. Propior fuit Anthropomorphitarum errori Tertullianus, nec certis argumentis defenditur.

Probatur
errasse Ter-
tullianum.

Illius Patroni sunt Natalis Alexander differt. IX. sæc. II. art. II. Honoratus Tournely de Divin. Attrib. quæst. v. L' Herminier de Simpl. Dei, Boucat differt. III. art. III. & alii. At majorem esse de eo, gravissimamque suspicionem docet S. Thomas I. contra Gentes cap. 20. Petavius lib. II. cap. I. num. v. & seqq. Petrus Annatus lib. IV. art. XII. Huetius in Origenianis lib. II. q. I. num. VIII. Pamelius in Paradoxis cap. 15. noster Gavardi quæst. de Simpl. Dei art. I. & Critici fere omnes. Probatur I. S. P. Augustini apertissimo testimonio: ait enim Ep. 190. ad Optatum: *Mirandum non est hoc somniasse Tertullianum, qui etiam ipsum Creatorem Deum non esse nisi corpus opinatur*. Et lib. 2. de origine animæ cap. v. *Tertullianus*, inquit, *sicut animam, ita etiam Deum corporeum esse contendit*, S. Thomas quoque loco citato: *His rationibus*, inquit, *excluduntur deliramenta simplicium Judæorum, Tertulliani, Audianorum, seu Anthropomorphitarum, qui Deum corporalibus linea-*

mentis figurabant. II. Probatur ex eodem Tertulliano, qui lib. de Anima cap. 7. ait: *Nibil enim si non corpus*. Item libro de Carne Christi cap. 11. *Quum autem sit, habeat necesse est aliquid per quod est. Si habet aliquid per quod est, hoc erit, corpus ejus: omne quod est corpus, est sui generis. Nihil est incorporale, nisi quod non est*. Lib. etiam contra Praxeam cap. 2. *Quis enim negabit Deum corpus esse, et si spiritus sit? spiritus corpus sui generis in sua effigie*. Et lib. 2. adv. Marcionem cap. 16. *Nam dexteram, & oculos, & pedes Dei legimus, nec ideo tamen humanis comparantur, quia de appellatione sociantur*. His verbis, inquit Pamelius, satis se explicat.

Attamen reponunt viri doctissimi, atque erga Tertullianum humaniores I. Augustinum lib. de Hæres. ad Quodvult-deum hæ. 86. asserere, quod Tertullianus *Corpus* pro qualicumque substantia usurpavit. II. Tertullianum in lib. de anima vel loqui de solo ente creato, vel de corpore late accepto. III. In lib. de Carne Christi sese explicare, dum ait *omne quod est, esse corpus sui generis*. IV. In libris contra Marcionem Deo tribuere membra metaphoricè, juxta Divinarum Scripturarum consuetudinem.

Utinam hæc invicta essent pro Tertulliano argumenta; Sed primo Augustinus in ejus patrocinium loco citato, ait: *Possent enim quoquo modo putari*; dum verò ipsius errores recenset, definitè, neque uno in loco, Tertullianum redarguit. Vellem ego non benignam, ac liberalem excusationem, sed certam, qualem viri alioquin docti spondent, Apologiam. Quod in libro de anima loquatur de solo ente creato me certior non reddunt ea verba, *Nibil enim si non corpus*; ac similia in libro de carne Christi, *Nibil est incorporale, nisi quod non est*. Ait quidem contra Praxeam cap. 2. *Spiritus est corpus sui generis*; sed eo sensu, quod spiritus sit corpus in comparatione horum terrenorum tenuissimum, ac præditum sua effigie ac membris, quæ saltem Deus intuetur; sequitur enim immediatè: *Sed invisibilia illa quæcunque sunt, habent apud Deum & suum corpus, & suam formam, per quæ soli Deo visibilia sunt*. Ajunt observandum esse, loqui Tertullianum contra Praxeam, qui existimabat Verbum Divinum esse rem vacuum, & inanem. Illud animadverti, sed quare ad Praxeam confutandum, vir

6.
Defensio r.
Tertulliani.

7.
Refutatio.

haud

*Quid enim verius dicere potuit, quam id quod ait quodam loco, omne corporale passibile est? Debit ergo mutare sententiam, qui paulo superius dixerat, etiam Deum corpus esse. Neque enim arbitror eum desipuissē, ut etiam Dei naturam passibilem crederet. &c. Quorum verborum sensus est: Tertullianum non solum animam hominis cogitasse corpoream, sed etiam Deum, quia non va-
luit sapere, quod aliquid existeret incorporeum, non tamen constare sibi, sed contra opinionem suam manifestissime superari, si enim credidit omne corporale passibile, neque adeo desipuit, ut naturam quoque Dei passibilem crederet: Ergo, ut sibi constaret, debuit mutare sententiam. At quod reapse pristinam sententiam revocaverit, aperte Augustinus non asserit. In libro deum de Baptismo Tertullianus Deo tribuit simplicitatem, quæ opponitur corpori nostri generis, non spiritui quem putat esse corpus generis sui. Dicunt appellavisse Deum Corpus generis sui etiam Clarissimum Agenni Episcopum Phœbadium, de quo Severus Sulpitius lib. 2. Historiæ sacræ, in Tractatu adversus alteram Formulam Sirmiensem à Potamio Olyssiponensi conscriptam, nec tamen venisse unquam in suspensionem hæreseos. Soebadium alii, alii Fygadium, aut Fœgadium nominaverunt. At is neque Deo effigiem, neque membra, neque sensus tribuit, uti Tertullianus: de quo gravis exoritur suspicio; eaque non omnino benignis his interpretamentis extergitur.*

Solutio; Resp. hæc omnia, si prædictis comparantur, parum Tertulliani causam juvare. Ille enim spiritum contra corpus distinguunt non per negationem materię, sed per intractabilem tenuissimamque corpoream effigiem; ait enim contra Praxeam cap. 2. *Spiritus corpus est sui generis in sua effigie.* In anima vero passibilitatem affirmat, quam negat in Deo: sed loquitur de passione, quę suapte natura dolorem infert, quam non audet asserere in Deo, cui tribuit passionem aliquam ac sensus generis sui, videlicet, *incorruptorios*. Augustinus, si eum attente legas, non ait, Tertullianum priorem revocasse sententiam, sed eum potius arguit antilogię. Denique, inquit, *Tertullianus quia corpus esse animam credidit non ob aliud nisi quod eam incorpoream cogitare non potuit, & ideo timuit ne nihil esset si corpus non esset, nec de Deo valuit aliter sapere: qui sane, quoniam acutus est, interdum contra opinionem suam visa veritate superatur.*

PROPOSITIO III. Neque Sanctus Epiphanius, neque Audius Deum esse anthropomorphon existimaverunt. 9. **Propositiō 3.**

De Sancto Epiphanio Eruditi omnes conveniunt. Et probatur; nam Hæresi lxx. rusticam simplicitatem Audiano- rum redarguens, qui in humano corpore divinam statuebant imaginem, pag. 815. Petavianæ edit. Paris. ait: *Qui fieri potest, ut quod aspectabile est ei simile sit, quod videri non potest, aut corporeum corpore experti?* & infra: *Penes Deum neque affectio ulla, neque defectio est: sed undecunque lumen est: Spiritus enim Deus est, qui omnem Spiritum exsuperat.* Ubi diserte in Græco Deus appellatur ab Epiphanio ἀσώματος, ἀόρατος, & πνεύμα ὑπὲρ πνεύμα incorporeus, invisibilis, spiritus supra spiritum. Deinde, auctore Hieronymo Epist. 61. cum Joannes Hierosolymitanus anno Christi 393. contra Anthropomorphitas coram populo, qui ad audiendum Epiphanium convenerat, concitatus

L 3

ha-

haberet concionem, atque manu, oculis, totiusque corporis trunco sanctissimum Senem vellet suspectum facere stultissimæ hæreseos; ille contra, salutata Ecclesia: *Cumtæ*, inquit; *quæ locutus est collegio frater, ætate filius meus contra anthropomorphitarum hæresin, bene & fideliter loquutus est: quæ mea quoque damnatur voce: sed æquum est, ut quomodo hanc hæresin condemnamus, etiam Origenis perversa dogmata condemnemus.* Ille ergo non est inter Anthropomorphitas connumerandus, qui illorum hæresin voce ac scripto damnavit: Epiphanius voce ac scripto damnavit hæresin Anthropomorphitarum: Ergo. &c.

10. *Confirmatur.* Neque obstat, Epiphanium in hæreseos suspicionem à Joanne Jerosolymitano fuisse adductum. Nam Joannes maximo odio prosequatur S. Epiphanium, à quo fuerat accusatus, quod errores foveret Origenis: unde magnum exortum est an. 391. Joannem inter ac Epiphanium diffidium. Socrates quoque lib. vi. cap. 10. & Sozomenus lib. viii. cap. 14. male de Epiphanio sentiunt. At de his minus curandum. I. Quia nimiam præbent fidem accusationi Joannis viri Origenistæ, hostisque in Sanctum Salaminæ Antistitem infensissimi. II. Quia etiam historiam pervertunt, & Paulinianum fratrem Hieronymi, quem Epiphanius ordinavit Diaconum ac Presbyterum in quodam Monasterio Palestinæ, ordinatum scribunt prope urbem Constantinopolitanam, & in Ecclesia, quæ sub jurisdictione esset Joannis Chrysostomi. III. Quoniam Socratem, & Sozomenum offendit consuetudo Epiphanii cum Theophilo Alexandrino, qui cum Ægyptiis Monachis hac infectis hæresi communicavit. Sed & Monachi illi rusticana potius simplicitate, quam pervicacia ac malitia peccaverant, neque hac de causa communiter insimulabantur hæreseos, ut animadvertit etiam Augustinus in libro ad Quodvultdeum de Vadianis: &, quidquid sit de Fidei Theophili, cum eo tantum convenit Epiphanius circa damnationem librorum Origenis, eumque in suas partes trahere conatus est etiam Joannes Hierosolymitanus. Neque credibile est, Theophilum accusasse Epiphanium de hæresi Anthropomorphitanæ, ut scribit Socrates, in eandem hæresin ipse Theophilus consentiret. Quod si tam callidum velimus dicere ac versutum, ut hæresin propriam fraudolenter infectaretur; jam excusatione dignus erit quis-

quis cum illo aliquandiu communis-
cavit.

Altera pars propositionis de Audio 11. Probatur de Audio. probatur. Nam, ut scribit eadem hæresi lxx. Epiphanius, ille nulla in re à Catholica dissentit Ecclesia: præfractum tantum interpretabatur verba Scripturæ, quæ hominem conditum ad imaginem Dei significant, propugnans talem imaginem in Corpore sitam esse: quod male intelligentes illiterati absurdam de Deo conceperunt sententiam, quasi humanis membris constaret, de viri clarissimi nomine, cujus abutebantur doctrina, appellati *Audianæ*. At etiamsi Audius putaverit, Divinam imaginem in humano corpore expressam, non consequitur, Deum fecisse corporeum, potuit namque credere, Deum, ut hominem fingeret, humanam ad tempus sumpsisse formam, tanquam efformandi hominis typum, ut scribit Prudentius sub finem Apotheosis, & Eugubinus in cosmopoeja; vel asserere hominem factum ad imaginem Verbi Incarnati, jam prævisi, ut aliqui exponunt quædam testimonia Tertulliani. Dissimulandum tamen non est, Audium edicto Constantini relegatum fuisse in Scythiam, quod *populos ab Ecclesia obsequio retraheret*, ut refert idem Epiphanius: sed hæc schisma quidem redolent, non hæresim; aut si hæresim, fuerit hæc Quartadecimanorum, non Anthropomorphitarum. Vide S. Epiphani Panarium hæresi lxx.

PROPOSITIO IV. Ut sit de Audio, Tertulliano, ac Melitone; Deus 12. Propositio 4. est purus ac simplex spiritus qualicunque corpore expers.

Spectat hæc propositio ad fidem, & Probatur 1. probatur. I. Ex Sacris literis; nam Jo. iv. ex Scriptura. v. 24. habetur: *Spiritus est Deus*, id est animus solutus ac liber, segregatus ab omni concretionem mortali. Ibi namque Christus Samaritidem mulierem adloquitur, docetque Deum adorandum in spiritu & veritate, id est non corporeo cultu, vel uno tantum in templo, sed mente, & ubique, ideoque significat *Spiritus* hoc loco Animum nullo corpore, aut termino circumscriptum.

II. Probatur ex Patribus. 13. Gregorius Nazianz. orat. xxxiv. *An corpus*, Probatur 2. ex Patribus. inquit, *eum esse dices? Quoniam ergo modo immensus, infinitus, figura expers, ac denique ejusmodi, ut nec tangi, nec oculis cerni queat?* Hilarius in Psalm. cxxix. *Intelligendum est, Deum incorporalem esse, neque ex partibus quibusdam, atque officiis membrorum, ex quibus unum corpus efficitur, consistere.* S. P. Augustinus lib. 8. de civit. Dei cap.

cap. 5. Porro si noster animus corpus non est, quomodo Deus creator animi corpus est? Joannes Damascenus lib. 1. de Fide Orthodox. c. 4. Quo etenim modo corpus esse queat, quod infinitum, & interminatum est, quod figura caret . . . quod denique simplex est, nec compositum? Lege Petavium lib. II. cap. 1. & 2. Thomassinum lib. IV. cap. 1. & 3. Tournely Quæst. V. art. 1. concl. 2., &c.

14. Probatur 3. auctoritate philosophorum. Tertio probatur à doctissimo Huetio lib. 2. Quæst. Alnetan. n. 11. veterum Philosophorum testimonio; Deum namque expertem quocunque corpore, ac simplicissimum docuerunt Pythagoras apud Lactantium de ira Dei, Xenophanes apud Clementem Alexandrinum V. Stromat. Plato apud Augustinum lib. VII. de civit. Dei cap. 9. Asertum idem ab Aristotele, à Simplicio, à Sallustio Cynico, ab ipso quoque Epicuro, qui dicebat, Deos non habere corpus, sed quasi corpus, non sanguinem, sed quasi sanguinem. Prætermitto Proclum, Alcinoum, Apulejum, Plotinum, & alios plurimos.

15. Probatur ultimo rationibus. Ultimo probatur rationibus, primo: Quocunque excogitato corpore, majus & majus sine fine poterit cogitari: Id enim postulat qualibet, ingentissima licet, moles corporea, ut amplior magnitudo possit ei superaddi: Deo, ut omnibus persuasissimum est, nihil majus potest excogitari: Ergo Deus frustra quaritur inter corpora. Argumentum est Augustini Serm. XIV. ex additis à Parisiensibus. Rursus: Quidquid constat corporeis membris, non est totum ubique: Deus totus ubique est: Ergo Deus non constat corporeis membris. Idem Augustinus lib. VII. Confess. cap. 7. n. XII. Præterea rationalis anima potentia vivacitate quodcunque corpus excedit; nam judicat cuique corpori inesse partes majores ac minores, easque invicem sua dividit cogitatione: Deus super omnes rationales animas incommutabilis permanet: Ergo virtute ac potentia sua Deus quaecunque corpus excedit. Ex eodem Augustino contra Epistolam Fundamenti cap. XVI.

16. Obiectio I. Oppones: Ex sacris Scripturis plura habentur, quæ huic propositioni adversantur. Primo Deuter. IV. 24. & ad Hebræos XII. 29. dicitur Deus, *Ignis consumens*. Gen. I. v. 26. homo factus ad *imaginem ac similitudinem Dei*: ac homo ex anima rationali, & humana ac terrena carne subsistit. Job. X. v. VIII. legitur, *Manus Domini fecerunt me, & plasmaverunt me*. Commemorantur quoque alia Divini corporis membra,

ac sensus; os II. I. v. 20. *aures* Psal. CXXIX. v. 2. *oculi* Exod. XXXIII. v. 13. *pedes* II. LXVI. v. 1. *brachium* Exodi VI. v. 6. *dextera* Ps. CXXVII. *digiti* Ex. VIII. v. 19. *odoratum* quoque Genes. VIII. v. 21. Ex his istud conficitur argumentum: Illa substantia corporalis est, quæ virtutem habet activam, & consumptricem ignis; cujus imago est in creatura terrena, ac mortali; cui denique insunt dispositæ partes, ac sensitivæ potentiae: Istiusmodi est Deus: Ergo Deus substantia corporalis est.

Resp. Stolidos esse, qui non animadvertunt Dominum Deum per homines hominibus loquentem audientium infirmitati sermones suos accommodare. Itaque ubi in Sacris literis hac de causa sive humana membra, sive sensus, ac passionēs Deo tribuuntur, debent per metaphoram explanari. Quod egregie probat Augustinus Epist. 148. ad Fortunatianum. *De membris Dei*, inquit, *quæ assidue Scriptura commemorat, ne quisquam secundum carnis hujus formam & figuram nos crederet similes Deo, propterea eadem scriptura & alas habere Deum dixit, quas nos utique non habemus. Sicut ergo alas cum audimus, protectionem intelligimus; sic & cum audimus manus, operationem intelligere debemus; & cum audimus pedes, præsentationem, & cum audimus oculos, visionem, quæ cognoscit; & cum audimus faciem, notitiam, quæ innotescit, &c.* Quamquam hæc Augustini verba præfatum argumentum penitus solvunt; singulas tamen ejus partes quambrevissime persequar. Itaque vocatur Deus *Ignis* præsertim ob iram adversus peccata, quemadmodum *fumus* ira ipsa appellatur Psalmo LXXX. v. 5. *Lucerna* etiam dicitur II. Regum cap. XXII. v. 29. quoniam lucis, gratiarum, ac omnis felicitatis est auctor. Ergo sicut nullus dixerit in Deo *fumum*, ac *lucernæ* molem reperiri, ita neque excogitari potest, Deum esse *ignem*. Imaginem Dei refert quidem homo, sed non corpore; animo solo, ac præeminentia & dominio, ut dicam suo loco. Anthropopathejæ autem, sive humanorum membrorum, ac passionum, quæ Deo tribuuntur, hæc est ratio: *Facies* significat intimam visionem, ac familiaritatem, unde de Angelis Mat. XXIII. 10. habetur, *semper vident faciem Patris*. Tribuuntur Deo *oculi* propter exactissimam rerum omnium notitiam; dicente Apostolo ad Hebræos IV. 13. *Omnia nuda, & aperta sunt oculis ejus*. Legitur Græce *εἰς τὸ πρᾶξαι τὸ μέν*. Est autem *πρᾶξαι* deus

Solatio.

deus
in
divinis
scripturis
describitur

detracta spina dorsi animal quasi anatomicè diffecare: unde Apostolus vocabulum transtulit, & comparatione victimarum, quibus spina detrahitur, significat Deum, quasi facta anatomia, secreta omnia conspiciere. *Aures* quandoque demonstrant, Deum ratas habere Fidelium suorum preces, ut Psal. cxxix. 2., quandoque vero nostram erga Deum servitutem, ut Ps. xl. 7. *Aures perfecisti mihi*; quæ verba Messiam futurum significant erga Patrem obsequentissimum, translato verbo כָּרַף *perficere ac perfodere* ab exemplo servorum, quibus in perpetuum mancipatum aures perforabantur. *Manus* vel Dei potentiam, vel flagellum, vel mitem animadversionem, vel promissum significat, quod facile ex adjunctis verbis intelligitur; nam *extendere* manum idem est ac auxilium afferre, seu poenam immittere: manum *alleviare* est mitius corripere: manum *reducere* est poenas repetere: manus *expandere* est ad veniam & respicientiam invitare: manum *levare* est jurare ac promittere; & *plaudere* manu ad manum apud Ezech. xxi. aut manum *complodere*, est summe adversari, atque favere interfectoribus. In *brachio* robur: in *dextera* virtus inuitur ac potentia, in *digito* autem summa facilitas; mirabile artificium, ac

donum Spiritus Sancti; quippe perfectiora ac pretiosa non extentis brachiis, maximoque corporis robore, sed summis digitis elaborantur. *Pedes* & immentitatem, & in conterendis hostibus indignationem significant; aliquando etiam Ecclesiæ doctrinam; nam pusilli solent ad præceptorum suorum pedes assidere. Idem de sensuum vocabulis dicendum est; *Auditus* enim pro benevolentia & gratia, qua preces exaudit, *odoratus* pro complacentia ac delectatione bonorum operum, *gustus* & *tactus* pro alacritate, & operatione sumuntur. Illud denique observandum est, quod *Corpus*, nuspiam in universis Bibliis tribuitur summo Deo, præterquam ubi sermo est de Christo: de quo multiplici ratione dicitur. Ac primo quidem ad significandam assumptam à Verbo carnem: deinde ad demonstrandam unionem, & complexum Ecclesiæ; postremo ad ostendendam novi Testamenti præstantiam, cujus veteres caeremoniæ figura erant & umbra. Eo sensu de Neomeniis, ac sabbatis ait Apostolus ad Colossens. ii. 17. *Quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi*. His & plenissime solutum est argumentum, & ad plures divinarum literarum tropos exponendos latissima patet via.

CAPUT III.

Idem pertractatur argumentum, & de Divinorum attributorum agitur distinctione.

SUMMARIUM.

1. 2. Quam distinctionem in Divinis admiserit Gilbertus.
3. 4. 5. 6. Attributa Divina tantum distinguuntur penes diversa cohortata.
7. 8. Quo in sensu admittenda distinctio virtualis Thomistarum, & formalis Scotistarum.

9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. Probatur, inter attributa nullam dari distinctionem intrinsicam.
16. Usque ad 29. variæ proponuntur, & solvuntur objectiones.
29. Nulla intrinseca compositio in Deo est admittenda.

Quam distinctionem in Divinis admiserit Gilbertus.

Diximus Gilbertum Porretanum errasse in Deo intrinsecam ac realem distinctionem adstruendo, sed de ejus hæresi inter Scriptores non convenire. Nam quidam putant, errasse quod distingueret Essentiam Divinam atque attributa ab ipso Deo, non autem eadem attributa ab invicem, ut Vasquez disp. 126. cap. 2. Claudius Frassen Tract. 1. disp. 2. art. 2. quæsti. 2. quibus subscribit Nicolaus L'Herminier; alii contra asserunt, Gilbertum etiam inter Divina attributa realem distinctionem constituisse, ut Petavius lib. 1. cap. viii. Juenin dissert. iii. q. 1. in

eamque præpedit Eminentissimus Gotti Quæst. iv. dub. 1. §. 2. Antequam vero nostram de Attributorum distinctione proferamus sententiam, istud sit de Gilberto judicium.

PROPOSITIO I. Gilbertus distinxit Deum ab essentia, Personas à relationibus, & omne concretum ab abstractis; sed num sejunxerit Divinas proprietates ab invicem non satis constat, & videtur negativa sententia probabilior.

Brevissime probatur I. Quoniam Gilbertus idcirco accusatus fuit, quod negabat concedendam esse illam propositionem, *Deus est natura Divina*, alias que

que id genus, quibus abstracta enunciantur de concretis. Ulterius recensentur apud Baronium ad annum 1147. n. VII. errores Gilberti, de quibus fuit accusatus, & distinguuntur in quatuor principalia capita, quorum unum est de distinctione Dei à natura Divina, alterum de distinctione proprietatum personalium ab ipsis personis, tertium quod Personæ in nulla propositione possint prædicari, ultimum quod Divina natura non sit incarnata. At de distinctione attributorum ad invicem nec verbum quidem. Præterea Concilium Remense contra Gilbertum hanc edidit Fidei professionem: *Credimus, & confitemur, solum Deum Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum æternum esse, nec aliquas omnino res, sive relationes sive proprietates, sive unitates dicantur, vel alia hujusmodi adesse ab æterno, quæ non sint Deus: & credimus simplicem naturam divinitatis esse Deum, nec aliquo sensu Catholico posse negari, quin divinitas sit Deus, & Deus divinitas.* In qua Fidei professione damnatur distinctio realis inter concreta & abstracta, scilicet inter Deum, & deitatem, atque inter Personas, & relationes; at de proprietatum ab invicem distinctione nil penitus. Rursus Gilbertus in Commentariis ad Boëtium diserte profitetur justitiam ac sapientiam Dei ab ejus essentia non secerni. Denique nullus unquam Gilberto errorem istum impingit, quod attributa ausus sit ab invicem sejungere, neque S. Bernardus, qui Gilbertum profligavit, neque Gaufridus, neque Otto Frisingensis, qui licet erga Gilbertum propensior fuerit, & teste Raderico, morti proximus testatus sit, se forsitan in historia Gilberti quemquam potuisse offendere, tamen in recensendis ejus erroribus, aut accusationibus, videtur rem acu tetigisse, si ejus historia cum Gilberti libris, ac Remensis Synodi definitionibus conferatur.

2. Oppositio. Opp. Gaspar Juenin. S. Bernardus, cui certe major habenda est fides, quam Ottoni, Serm. LXXX. in Cantica ait, Gilbertum affirmavisse, Deum esse justum, bonum, sanctum, per formas, quæ à se invicem discrepent: Ergo distinxit justitiam à bonitate, tanquam formam à forma. *Recedant, inquit Bern., recedant à nobis, charissimi, recedant novelli, non dialectici, sed hæretici, qui magnitudinem qua magnus est Deus, & item bonitatem, qua bonus, sed & sapientiam qua sapiens, & justitiam qua justus, postremo divinitatem qua Deus est, Deum non esse impiissime disputant.*

R. P. Berti Theol. Tom. I.

Divinitate, inquit, Deus est; sed divinitas non est Deus. Accedit testimonium Gaufridi Monachi Claravallensis, qui in Actis Remensis Concilii, quæ misit ad Cardinalem Albanensem, ait, Gilbertum docere, & credere, quod *Divina essentia, sapientia, bonitas, magnitudo non est Deus.* Item ausum fuisse dicere: *Forma Dei est Divinitas, qua Deus est, & ipsa non est Deus.* Eodem argumento ducitur doctissimus Cardinalis Gotti.

Resp. utique plus deferendum esse D. Bernardo, & etiam Gaufrido, qui contra Gilbertum in Synodo Remensi steterunt, quam Ottoni nimium fortasse in Gilbertum propenso. At Bernardus citato loco asserit, Gilbertum statuisse distinctionem inter sapientiam, justitiam, bonitatem, & divinitatem ex una parte, atque ipsum Deum ex alia; non vero sejunxisse sapientiam à justitia, justitiam à bonitate, bonitatem ab essentia. Idem affirmat Gaufridus. Certe non video Divina attributa istic tanquam secretas invicem formas, aut ab essentia sejunctas, connumerari. Erravit ergo, ac pessime, Gilbertus distinguens attributa & essentiam divinitatis ab ipso Deo: at unum attributum ab alio, singula vero ab essentia sejunxisse Gilbertum, nondum ex Bernardo audivi. Quin is lib. v. de Consid. cap. VII. scribit, Gilbertum admisisse in Deo *quaternitatem*, eo quod præter tres distinctas personas, etiam divinitatem à Deo ausus sit distinguere. Quod si comperisset adstrui ab eo distinctionem etiam inter attributa & essentiam, atque inter unam proprietatem & alteram, non quatuor tantum, sed longe majorem distinctorum numerum diceret esse à Gilberto confictum. Denique S. Bernardus eodem lib. v. de Considerat. cap. 7. aperte fatetur, Gilbertum docuisse, magnitudinem, bonitatem, justitiam, & alia ejusmodi unam esse divinitatem, sed hanc divinitatem non esse Deum. *Quartum hoc, inquit, omnino respicimus* (scilicet divinitatem qua Deus est, & quæ ipse Deus non est, ut asserbat Gilbertus). *Multa dicuntur esse in Deo, & quidem sane, catholiceque, sed multa unum. Alioquin si diversa putemus, non quaternitatem habueris, sed centenitatem: Verbi causa, dicimus magnum, bonum, justum, & innumera talia: sed nisi omnia unum in Deo, & cum Deo consideres, habebis multiplicem Deum . . . Scio, quod ad hæc respondere solent. Non multa, in-*

Solutio.

M

quiunt,

quiunt, sed unam tantum divinitatem, quæ omnia illa sunt, Deo ut sit conferre asserimus. Asseritis ergo, etsi non multiplicem, duplicem Deum, & non ad merum simplex pervenistis, neque ad id, quo melius cogitari non potest. Hæc Bernardus disputans, ut patet, contra hæresin Gilberti, quamquam suppresso istic ejus nomine, quod in conventu Remensi Episcoporum sententiæ humiliter acquieverit.

3. PROPOSITIO II. Divinorum attributorum distinctio nulla est, nisi penes diversa connotata, ut docet Gregorius Ariminensis; & omnis distinctio intrinseca est à Deo procul eliminanda.

Prænotanda. Antequam vero hæc propositio demonstretur, quædam sunt breviter præmittenda. Ac primo quidem, nos minime negare distinctionem rationis extrinsecam, videlicet diversas mentis nostræ perceptiones, quibus E. G. substantiam Divinam à relationibus, aut misericordiam à justitia distincto sensu, ac notione intelligimus. Hanc enim distinctionem expresse comprobatur Florentinum Concilium Sess. xviii. in qua Latini Patres dixere: *Nos dicimus substantiam, & personam, sive hypostasim esse idem re, differre autem nostro intelligendi modo*, respondentibus vicissim Græcis: *Hæc in parte nulla est inter nos discrepantia*. Patres quoque contra Eunomium, qui contendebat, qualibet nomina, quæ de Deo enunciantur, eandem habere significationem, & solo differre sono, singulis proprias subesse notiones unanimiter tradiderunt. Atque nullus quidem est ex Theologis, qui cum Patrem nominat, aut Filium, personam, sui que juris substantiam à divinitatis essentia mentis apprehensione non separet, illam, non istam intelligendo.

4. De distinctione rationis. Hanc distinctionem rationis nullibi negat, quidquid dicant Vasquesius, Tournely, alique Theologi, doctissimus noster Ariminensis. Is recte observat dist. viii. art. 2. quod aliqua dicuntur distinguere ratione dupliciter; primo modo, quod ipsa sint rationes & conceptus distincti; alio autem modo, quod eorum sint in mente nostra rationes, & conceptus diversi. Itaque negat distinctionem rationis priori modo explicatam, quoniam Dei perfectio non est conceptus animæ, sed res summa, & in se ab æterno subsistens. Caterum distinctionem rationis secundo modo acceptam Gregorius diserte propugnat II. Concl. ejusdem articuli pluribus argumentis, inter quæ primum est illud ob-

vium ac tritissimum: Quorumlibet nominum diversa significantium, vel connotantium diversa sunt rationes: Attributa, ut manifestum est ex ipsorum definitione, sunt ejusmodi nomina, quæ diversa significant, vel connotant: Sunt ergo attributorum diversa rationes. Itaque Gregorii sententia & distinctionem rationis complectitur, & è diametro pugnat cum errore Eunomii.

Animadvertit autem Theologus ille, meo quidem judicio eximius, in attributis aliud esse quod principaliter significatur, aliud connotatum extrinsecum: verbi causa, misericordia principaliter significat Deum miserentem, connotatque extrinsece hominem miserum. Ergo contendit Gregorius, divinorum attributorum distinctionem attendendam nequaquam esse penes id quod principaliter significatur, sed penes extrinseca connotata, ita ut justitia à misericordia distinguatur, quia illa connotat poenam inflictam impio, hæc vero collatum misero beneficium.

Hæc est sententia Gregorii, quæ cur aliquibus displiceat, me latet. Et primo videtur mihi concordare cum Doctrina Magistri, qui IV. Sententiarum distinct. XLVI. Cap. Sed quomodo, de justitia ac misericordia Dei hæc habet: *Justitia enim Dei, & misericordia non due res sunt, sed una res, id est una Divina essentia: quia non est Deo, aliud esse misericordem, quam misericordiam, nec justum quam justitiam, sed idem prorsus: nec aliud est ei esse misericordem quam justum, vel misericordiam, quam justitiam, sed omnino idem, quia non denominative, sed essentialiter hæc de Deo dicuntur*. Cur ergo dicit Scriptura de operibus Dei, quædam esse misericordiam, quædam justitiam? His responderi potest sic: illis locutionibus, quibus hujusmodi operum sunt distinctiones, ut alia misericordiam, alia justitiam tribuantur, non diversitas subjacentis, id est rei his vocabulis significatæ exprimitur, sed varietas sensuum & effectuum in creaturis monstratur. Cum enim dicitur Deus justus vel justitia, essentia Divina prædicatur, & etiam quod ipse sit distributor, & judex meritorum datur intelligi. Ita & cum dicitur misericors essentia Divina prædicatur, & insuper quod ipse sit miserorum liberator, intelligi datur. Inde ergo quædam opera misericordiam, quædam justitiam dicuntur, non quin Divina essentia hæc & illa operetur, & quin hæc & illa sint opera Divina essentia, quæ dicitur misericordia & justitia; sed quia quædam sunt, quibus ostenditur

5. Elucidatio 1.

6. Elucidatio 2.

ditur iudex & æquus distributor, quædam quibus ostenditur miserator. Ex quibus patet Magistrum, iustitiam ac misericordiam se jungere sola effectuum ac terminorum ratione, non rei subiacentis, atque his expressæ vocabulis; quæ est eadem prorsus sententia Gregorii.

7.
De virtuali
distinctione.

Virtualem distinctionem, quam acerrime Theologi Thomistæ, & Egidiani propugnant, si, ut jam ab omnibus explicatur, accipias pro summa ac perfectissima re, simplicissima quidem, sed pluribus rebus distinctis æquivalente, nemo, ut arbitror, negare potest. Quis enim negare potest infinitam Dei virtutem tantum valere, quantum distinctæ inter se creaturarum finitæ vires? Quis non libenter assentiatur Augustino scribenti xv. de Trin. cap. 17. *in Deo non distingui memoriam, intellectum, dilectionem sive charitatem, sed unum ali-quod esse quod omnia valet?* Illud tantum minus placet, quod asserant doctissimi alioquin Theologi, plures ex parte objecti reperi rationes, quarum una in esse cogniti non est altera. Hanc rationum diversitatem ex sola mente humana arbitror esse repetendam. Docent, hanc eorum distinctionem habere fundamentum in re, idque duplex, summam scilicet Dei simplicitatem, & realem distinctionem creaturarum, quibus illa dicitur æquivalere: unde Scholastici aliquando *capere rationes* appellarunt distinctionem rationis ratiocinata. Nos contra fundamentum unicum agnosceimus in effectibus, terminis, connotatis: neque proinde sumptam illam simplicitatem negamus, sed distinctionem omnem aliunde repetentes, vellemus simplicissimam Dei perfectionem magis asserere. Queruntur, Gregorium nec etiam per intellectum attributa distinguere: verum id quo sensu sit accipiendum, satis præmonui; non enim ille uspiam inficiatur diversorum attributorum diversas esse rationes; sed illud tantummodo, quod hæc diversitas repetenda sit penes id, quod principaliter significant. Non est ergo tam atrox, & aspera nobis cum doctissimis theologis colluctatio, si res penitus inspicatur, & ad trutinam revocetur.

8.
De distinctione
formali Scoti.

A prædicta virtuali distinctione nomine tenuis differre formalem Scoti, atque intentionalem Henrici, arbitrantur, Herrera, Suarez, Gayardi, alique plures, propterea quod ipse Scotus in 1. Sent. dist. 2. q. vii. distinctionem suam *differentiam virtualem* appellat. Et quidem *formalitatem* vocabulo neque rerum diversitatem, neque acci-

R. P. Berti Theol. Tom. I.

dentium, quæ in Deo non sunt, vir disputandi acumine celebris voluit significare, sed diversas rationes suis definitionibus notas, quas placuit Henrico nominare *intentiones*, veteribus Thomistis rationes *objectivas*, vocibus forte ad offundendas luci tenebras excogitatis. Quæ si vera sunt, implacabile illud utriusque Scholæ dissidium verborum erit, non rerum. At modo illuc controversiæ status devenit, ut diversæ illæ rationes juxta Scoti distinctæ sint ante mentis operationem, secundum Thomistas vero virtute sola, ac potentia: nam Henricus in creaturis quidem formalem distinctionem agnoscit, sed non in Deo; Scotistæ vero utrobique. Atque hanc fuisse sententiam Scoti erui potest ex 1. Sent. dist. viii. quæst. iv. unde vereor, quin Theologis, quos memoravi, fucum fecerit speciosum *virtualis differentie* vocabulum. Hæc de attributorum distinctione deberent frugi Theologo sufficere: sed ut morem geramus Scholæ, erit nunc ad argumentationes procedendum.

Itaque nullam intrinsecam distinctionem dari inter divina attributa, sic demonstro. Intrinseca distinctio aut *realis* est, aut *formalis*, aut *virtualis*, quæ fundamentum habeat ex parte objecti; virtualem enim extrinsecam, quæ habeat fundamentum penes effectus, & connotata, dari fatemur: Neque realis, neque formalis, neque virtualis distinctio inter divina attributa intercedit: Ergo nulla. Prob. mi. de distinctione reali: I. Ex allata definitione Florentini Concilii Sess. xvi. & ex Cone. Lateranensi cap. *Firmiter*; ubi definiuntur omnia, quæ reperiuntur, in Deo unam esse substantiam, unam rem, unam naturam. II. ex PP. etenim Augustinus lib. xv. de Trinit. cap. 5. ait: *Una eademque res dicitur, sive dicatur æternus Deus, sive immortalis, sive incorruptibilis, sive immutabilis, itemque cum dicitur vivens, & intelligens, quod est utique sapiens, hoc idem dicitur. Non enim percepit sapientiam, qua esset sapiens, sed ipse sapientia est.* Quod unanimi consensu ceteri omnes Patres confirmant. III. Ratione: Omnis realis distinctio exoritur sive ex limitatione, ut evenit in rebus creatis; sive ex oppositione relationis, ut in Personis individua Trinitatis: Inter divina attributa non est realis distinctio ex limitatione proveniens, cum sint infinita, non consurgens ex relatione, cum non opponantur: Ergo, &c.

9.
Probat
nullam dari
intrinsecam
distinctionem
inter
Div. attributa.

M 2

Pro-

bris sententiæ præjudicium. Rigidius Parisiensium sese gerebat Academia, ne resurgeret superioris sæculi hæresis, videlicet Gilberti. Eam Theologi etiam Scotistæ damnant: quamquam Dionysius Petavius lib. 1. cap. viii. n. 8. hæc pronunciat: *Ab hac vero vel nihil, vel parum discrepare Scholasticorum aliquot opinio creditur, ut Scoti; qui citra notionem, & intelligentiam nostram per se ab essentia Divina differre proprietates, & inter sese ipsas, existimat.*

12.
De Distinctione virtuali intrinseca.

Demum distinctio virtualis intrinseca, qua ex parte objecti statuuntur diversæ rationes ante operationem mentis potentia distinctæ, facile obruitur. Contendunt quippe Thomistæ, Divina attributa esse unum reipsa, plura tamen, ut inquit, conceptibiliter, id est, summam illam rem, quæ Deus est, non ex solo intelligentiæ nostræ modulo, sed ex propria natura, atque amplitudine esse multiplici ratione perceptibilem; non confuse tantum, & pernixte, sed cognitione clara & distincta, adeo, ut etiam ex parte objecti una Divina perfectio non involvatur in alia. Quis autem implexam hanc, opertamque doctrinam recte perspicit, & assequitur? Ego sane non video, quomodo consistat in una, eademque re penitus indistincta illa multiplex dilucida & expressa *cognoscibilitas*. Ejusdem enim indivisibilis entitatis sicut una est simplex veritas, ita ex parte objecti una simplex *cognoscibilitas* statui debet; ideoque cognoscibilitas varia & multiplex aut non erit distincta & clara, aut discernenda erit tantummodo per extrinseca objecta, quæ dicimus connotata.

13.
Argumenta rationes contra Thomistas.

Afferamus nihilo fecius adversus labilem illam, & flexilquam Thomistarum sententiam argumentationes nonnullas. Ac prima sit: Istæ rationes objectivæ quo pacto intelligentia nostra se junguntur? Aut cogitatio mentis nostræ est causa efficiens, qua prædictæ rationes distinguuntur actu, aut causa formalis. Si causa efficiens, aut divinas proprietates re ipsa separat, aut sola cogitatione: si re ipsa, ergo Divinam tollit simplicitatem; si sola cogitatione, ergo distinctio est in sola mente, quæ cogitat. Si vero ex rationes objectivæ distinguuntur per intellectum tanquam per causam formalem; aut tanquam per formam ipsis intrinsecam, sicut unum accidens dicitur distinctum ab alio, aut tanquam per formam extrinsecam, sicut quælibet res distinguitur a seipsa per comparisonem ad plura extrinseca connotata; V. G. una, eademque extensio,

quæ si ad diversas referatur, erit major & minor, æqualis & inæqualis. Perfecto Divina attributa non distinguuntur ratione, tanquam intrinseca forma, quum conceptus nostri extrinseci sint objecto; Ergo distinguuntur ratione tanquam per formam extrinsecam, quæ ad plura connotata comparantur; quæ est distinctio Gregorii. Præterea: Divina attributa vel distinguuntur ratione aliqua ipsis intrinseca quæ sita sit extramentem humanam, vel ratione extrinseca, id est sola humanæ mentis cogitatione: Si primum affirmant Thomistæ, virtualis distinctio erit prorsus idem cum distinctio formali Scotistarum: nam sive dixeris cum D. Thoma 1. dist. 22. q. un. art. 3. etiam in Deo *inveniri distinctionem rationum, quæ realiter & vere in ipso sunt*, sive cum Scoto distinct. v. quæst. ult. mavis appellare *formalitates*, parum refert; unde merito Franciscus Henno Quæst. 2. concl. 3. prope finem, advocat sibi Doctoris Angelici patrocinium. Quod si velint distinguere attributa sola ratione ipsis extrinseca, nostris scilicet cogitationibus; habemus intentum. Postremo: Nunquam ratione & cogitatione nostra res ipsa intrinsece fieri potest non ipsa: Ergo nunquam ratione, & cogitatione nostræ res ipsa distinguitur a seipsa; ideoque omnis distinctio rei simplicissima, nihil est aliud quam rationum ac perceptionum nostrarum diversitas.

14.
Responsio Thomistarum.

Respondent Thomistæ, utique Divinas proprietates sola intelligentia ac ratione nostra distinguere: sed hujus distinctionis dari intrinsecum fundamentum, infinitam nempe Dei perfectionem, quæ pluribus realiter distinctis æquivaleret.

15.
Responsio satis sit.

Duo hac responsione vulgarissima comprehenduntur: unum dari in Deo summam infinitamque perfectionem pluribus æquipollentem, & hanc nullus omnino denegat; alterum hanc summam perfectionem esse fundamentum distinctionis; idque gratis asseritur. Etenim dum intelligentia nostra Deum infinite quidem perfectum percipimus, & divinam aliquam cogitamus proprietatem, vel mens nostra id contemplatur absque ullo ordine & absolute, vel cum referencia & comparisonem ad aliquem terminum. Si Deum concipio absolute ut existentem, aut bonum, aut justum, impari licet cogitatione, non distinguo existentiam a bonitate, neque bonitatem a justitia. Distinguo tamen unum ab altero, dum cogito existentiam in se, misericordiam comparate ad miseros, justitiam relate ad rectos vel

impios, quibus mercedem aut poenam rependit. Fundamentum itaque distinguendi divina attributa inter se hoc unum est, quod cogitationes nostrae modo Deum spectant ut est in se, modo ut refertur ad aliud; & si de solis attributis sermo instituitur, unum ab alio sejungitur, quoniam ad varios terminos comparantur. Fictitium est ergo fundamentum illud intrinsecum, quod in summa Dei perfectione cogitatur, absque comparatione ad extrinseca connotata. Ipse Gabriel Vasquez, qui Gregorium impugnatur dis. cxvii. cap. 3. probat divina attributa non posse distingui sine respectu ad creaturas, quod etiam demonstrare conatur ex D. Thoma. Et Hugo Victorinus Quaest. cxxv. in Epistolam ad Romanos, docet sapientiam, scientiam, praevidentiam, ceterasque divinas proprietates esse diversa nomina, quae divina usque, cum sit una & simplex, propter varios effectus sortitur. Hi ergo effectus ac termini diversis cogitationibus nostris fundamentum suppeditant.

Reliquum est, ut argumentationes expendantur, quae pro Scoti sententia afferunt Frassen, Hennus, L'Herminier, qui tamen repetunt pervulgata Fabri ac Mastii momenta; tum si quae superesse videbuntur contra Gregorium, quem impugnant loco cit. Vasquesius, Juenin, Goti, & ex nostris quoque quamplurimi.

SATISFIT ADVERSARIORUM ARGUMENTIS.

16.
tres ob-
jectiones Sco-
tistarum.

Opp. 1. In Deo voluntas, & intellectus, bonitas, & iustitia ante quamcunque mentis operationem distinguuntur: Distinguuntur ergo natura sua, ac formaliter. Ant. probatur 1. Intellectus, voluntas, misericordia, iustitia, aliaque divina attributa diversis definitionibus describuntur: Habent ergo diversam in se formalitatem atque naturam. Deinde: Deus intelligit peccata, quae non vult; & confert uni victricem gratiam misericorditer, alteri eam iuste denegat: distinguuntur itaque divinus intellectus à voluntate, atque à misericordia iustitia. Rursus: Filius, cum sit Verbum Patris, procedit per intellectum, Spiritus Sanctus, cum sit utriusque Amor & Charitas, per voluntatem: Sunt ergo intellectus ac voluntas Dei duo principia suapte natura sejuncta. Denique de eadem omnino re verificari nequeunt contradictiones: Atqui de voluntate & intellectu Patris, de iustitia ac misericordia, ut colligitur ex

dictis, contradictiones verificantur: Ergo intellectus & voluntas, misericordia & iustitia non sunt idem omnino formaliter.

Resp. nego ant. Ad 1. probatur dico, diversas divinorum attributorum definitiones non explicare diversas res atque essentias, alias divinae proprietates reipsa & essentialiter forent distinctae; sed unam eandemque rem, quatenus plura respicit connotata. Quod Magister ostendit apertissime in iv. sent. dist. xlvi. neque dissentit Aegidius in 1. dist. 33. q. 2. docens, ex diversitate definitionum solam inferri perceptionem nostrarum distinctionem. Atque missis Scholasticis, magnus Basilii Episcopus lxxx. docet, quod omnes Deo convenientes notiones ac voces, τὰ μὲν περὶ τὸν τὸ ὑποκειμένη διαφέρουσιν, nullum habent in rei subiecta significatione discrimen. Augustinus quoque lib. xv. de Trinit. cap. ult. ait, quod cessabunt in Patria multa, quae nunc de Deo dicimus, neque erunt ibi volubiles hominum cogitationes, quia omnem scientiam nostram uno simul conspectu videbimus. Ex quo Henricus Florez demonstrat suam quoque distinctionem virtutalem in caelesti patria evanescere; atque inde consequitur, has omnes divinarum rerum notiones ex variis provenire effectibus, ex quibus Deum cognoscimus tanquam per speculum, & aenigma. Distinguo igitur propositionem: Divina attributa diversis describuntur definitionibus, quae demonstrant aliquod in re subiecta discrimen; nego: in effectibus & connotatis; concedo.

Dissolvitur pari ratione 2. probatio: si enim de re vocabulis subjacente loquamur, & voluntas intelligit, & intellectus vult, & misericordia punit, & iustitia misereatur, quoniam haec praestat eadem essentia penitus individua, dicente Augustino xiii. de Civit. Dei cap. 13. *Essentia tua scit, & vult incommutabiliter, & scientia tua est, & vult incommutabiliter, & voluntas tua scit & vult incommutabiliter.* At vero diversae illae enunciationes, *Intellectus non vult, misericordia non punit*, ac similes, spectant ad divinas proprietates & attributa, non quatenus in se sunt, sed comparate ad connotata; nam intellectus est divina essentia ut omnium rerum scrutatrix, voluntas ipsamet essentia ut approbans bonum, aut malum permittens, misericordia essentia eadem, ut sublevatrix miserorum; ita ut multiplicitas attributorum ex effectuum varietate

Solutio 1.

Solutio 2.

rietate tantum confurgat. Quod singulari exemplo in ipsa Dei scientia verum esse monstratur. Deus enim unica intellectiōe omnia videt tam præterita, quàm futura, & consequenter præscientia & Dei intellectiō sunt idem omnino; & tamen præteritarum rerum est intellectiō, quarum non est præscientia, non alia de causâ, nisi quia præscientia dicitur connotatiue ad futuras. Quare diversa connotatio omnes illas enunciationes, quæ videntur oppositæ, planas reddit: neque ad eas verificandas requiritur distinctiō aliqua intrinseca. Per quæ diluitur quoque ultima argumentatio.

18. **Solutio 3.** Ad tertiam vero repono, mysterium esse imperscrutabile, cur Spiritus Sanctus non sit Filius, quemadmodum est Verbum, vel saltem comentitium esse duplex illud principiorum discrimen, quod ab intellectu ac voluntate repetitur, in eo saltem sensu, quo dicuntur *formalitates* à natura distinctæ: nullam quippe certam rationem possumus assignare, nisi forte quod Verbum est Filius quia procedit ab uno, Spiritus Sanctus est amor, quoniam est à duobus. Atque illud accedit, quod unum idemque potest esse principium diversarum operationum, ut eadem lux illuminat, & calefacit; eadem creata voluntas diligit, & odio habet; eadem volitio divina est causa effectrix omnium creaturarum. Repetendum est itaque quodcunque discrimen divinarum operationum à connotatorum diversitate: at hæc in libro IX. qui erit III. de Trinitatis mysterio, erunt recedenda.

19. **Opponitur 2.** Opp. 2. Intrinsecam aliquam divinæ proprietatum discrepantiam apertissime tradunt Patres; ac præsertim Augustinus. Qui lib. VIII. de Trinit. cap. 2. probat, duas divinas Personas non esse *aliquid majus*, quoniam non sunt *aliquid verius*. Supponit ergo veritatem à Dei magnitudine esse distinctam; nihil enim probatur per idem. Et lib. V. ejusdem operis cap. V. docet, relationes à substantia distingui: *Non enim omne quod dicitur, secundum substantiam dicitur; dicuntur enim ad aliquid sicut Pater ad filium.* Lib. quoque XV. cap. 3. docet, omnes divinas perfectiones esse æquales: æqualitas autem inter duo extrema intercedit. Denique lib. 3. contra Maxim. cap. 10. ait: *Si in una persona Patris & illa invenis quæ plura videntur, & partes non invenis: quanto magis & Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus & propter uniuscujusque pro-*

prietates tres personæ sunt, & propter deitatem individuum unus Deus est, &c. Quæ Augustini argumentatio ridicula foret, inquit Frassenius, nisi intrinsecam distinctiōem admitteret: quippe redderet sensum: Non officit divinæ simplicitati distinctiō rationis attributorum; Ergo neque officit divinæ simplicitati realis distinctiō Personarum. Hæc autem consecutio omnino est inepta atque explodenda. Igitur Augustinus discrepantiam aliquam majorem distinctiōe rationis inter divina attributa constituit.

Accedit Damascenus, qui lib. I. de Fide Orth. cap. 41. & 49. disertissime docet, quod: *Si dixeris bonum, justum aut quid tale; non naturam Dei dicis, sed quæ circa naturam: censet ergo bonitatem, ac justitiam à natura distingui.* Eadem docet Gregorius Nyssenus Orat. 12. contra Eunomium, & Nazianzenus Orat. XXXIII. Quibus nihil clarius & expressius pro sua formali distinctiōe posse proferri, existimat Franciscus Hen-

20. **confirmatur.** Verum hæc nil penitus me conturbant. Atque ut omnia, quæ produ-
21. **Prænotanda**
euntur ex Augustino, uno verbo exsus-
tentur, opera pretium est præmittere, ex S. Aug.
quid sint juxta Sanctum Patrem divina
tributa divi-
na. Fontem universæ doctrinæ suæ aperit Serm. XL. de Temp. cap. 7. In quo docet justitiam, sapientiam, intelligentiam, & quidquid Deo tribuimus, esse unam simplicissimam Dei unitatem, & varias affectiones animæ nostræ, quæ multiplices fiunt ex rerum creaturarum contemplatione, sed in Deo ratione longe diversissima continentur, sunt enim in illo, tanquam in causa, & principio eminentissime ac simplicissime. Idque Augustinus explicat exemplo lucis, qua funduntur in rebus corporeis multiformes colores, albus, flavus, rubeus, viridis, alique. Lux autem in se neque alba est, neque flava, neque rubra, neque viridis, sed una qualitas, quæ illata corporibus illustrat omnia, diversoque aspergit nitore. *In Deo, inquit, omne quod dicitur idipsum est. Neque enim in Deo aliud potestas, & aliud prudentia, & aliud fortitudo, & aliud justitia, & aliud castitas. Quid quid eorum de Deo dicitur, neque aliud, & aliud intelligitur, & nihil digne dicitur. Quia hæc animarum sunt, quas illa lux perfundit quodammodo, & pro suis qualitatibus afficit: & infra: Ergo animarum sunt istæ affectiones, quæ bene affectæ sunt ab illa luce, quæ non afficitur; & formata ab illa, quæ non for-*

formatur. Hæc Augustini verba, & exemplum lucis ab eo prolatum *omnem cavillationem elidunt*, inquit clarissimus Thomassinus lib. iv. Theol. dogmat. c. xi. n. 6.

22.
Solvuntur
tres objec-
tiones Sco-
tistarum.

Resp. itaque ad primum, magnitudinem, & veritatem distingui, quatenus sunt affectiones & notiones animæ nostræ, quæ ex variis Dei effectibus & operibus multiplices haurit perceptiones, non autem distingui quatenus sunt in Deo, qui eminenter ac simplicissime continet omnem magnitudinem ac veritatem, sicuti color flavus ac ruber distinguuntur, prout sunt corporum affectiones, non prout continentur in luce. *Deus multipliciter quidem dicitur magnus, bonus, sapiens, sed eadem magnitudo ejus quæ bonitas, eadem bonitas quæ sapientia*, ait idem Augustinus lib. vi. de Trinit. cap. 7. Ad 2. nego, S. Patrem distinguere relationes à substantia; ait enim ejusdem operis lib. vii. cap. 6. *Quemadmodum hoc illi est esse quod Deum esse, quod magnum, quod bonum esse: ita hoc illi est esse, quod personam esse*: Atqui essentia nullo pacto intrinsece distinguitur à divinitate, imo per Scotum dist. xxxv. quæst. i. art. 4. neque distinguitur ab *intellectualitate*: Ergo per Augustinum nullatenus distinguitur magnitudo à bonitate, neque Divina essentia à Persona. Verum tamen est, quod non omne vocabulum de Deo prolatum idem prorsus significat; sed hoc nomen *substantiæ* significat essentiam prout est in se; hoc nomen *Patris* significat eandem essentiam prout connotat Filium; ideoque sola discrepantia monstratur nominum, connotatorum, & existentium in mente nostra cogitationum. Ad tertium dico æqualitatem ibidem usurpari pro unitate, quo sensu contra Arianos tradunt Patres Filium esse æqualem Patri, id est, unum substantia: vel accipiuntur attributa prout cogitatione nostra distinguuntur in ordine ad connotata, tam enim relucet infinita misericordia in distributione gratiarum, quam infinita justitia in retributione mercedis. Ad 4. dico, hanc esse vim illius Augustiniani argumenti contra Maximinum: Bonitas & sapientia non sunt partes divinitatis, quia à divinitate non distinguuntur: Ergo Divinæ Personæ non sunt partes essentiæ, qui ab Essentia non distinguuntur. Non supponit igitur Augustinus distinctionem attributorum ab invicem, sed solam indistinctionem ab essentia, quam fatebantur Ariani. Atque inde probat, neque Divinas Personas esse per nos par-

tes divinitatis, quia per nos nullatenus à divinitate secernuntur. Redarguit quoque S. Pater Hæreticum ex verbis ejusdem. Dixerat namque Maximinus, Deum esse Dominum, Regem, Creatorem, bonum, sapientem, clementem, nec tamen esse compositum ex partibus, quia hæc omnia sunt una eademque simplex virtus. Itaque, inquit, neque Personæ partes erunt, quia sunt eadem *Deitas individua*. Miror tamen, clarissimum Claudium Frassen nequaquam advertere, quod sicut explodenda est hæc argumentatio: Non officit Divinæ simplicitati distinctio rationis: Ergo non officit distinctio realis; ita ridenda esset altera, Attributa non habent rationem partis, quia *formaliter* distinguuntur: Ergo neque habent rationem partis Divinæ Personæ, quæ distinguuntur realiter. Non enim à distinctione *formali* ad realem tenet consecutio. At Frassenius argumentationem illam exscripsit à Fabro in i. dist. 2. quæst. 7. disp. 20. cap. 3.

Ad Joannis Damasceni, aliorumque Patrum testimonia, respondeo, hæc nomina, *bonum, justum &c.* non Dei naturam significare, sed quæ circa naturam sunt, secundum cogitationem nostram, non re. Etenim nos Divinas perfectiones cogitamus tanquam adventitias substantiæ, ut ait eodem libro cap. ii. Damascenus: *Quod ibi commune est & unum, re consideratur, quoniam una est trium æternitas, & eadem essentia, actio, voluntas. Cogitatione vero constat quod est distinctum*. Atque in proprietatibus personalibus ibidem præter distinctionem *utæ ætivities*, secundum cogitationem, statuit rationem *causæ, & ejus quod est ex causâ*. Elidit dubitationem omnem Augustinus scribens lib. xv. de Trinit. cap. 5. *Si dicatur Deus æternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, vivus, sapiens, potens, speciosus, justus, bonus, beatus, spiritus; horum omnium novissimum quod posui, scilicet spiritus, quasi tantummodo videtur significare substantiam: cætera vero hujus substantiæ qualitates. Sed non est ita in illa ineffabili simplici que natura: quidquid enim secundum qualitatem illic dici videtur, secundum substantiam vel essentiam est intelligendum. Absit enim, ut spiritus secundum substantiam dicatur Deus, & bonus secundum qualitatem: sed utrumque secundum substantiam. Sic omnia cætera que commemoravimus.*

Opp. 3. Minor est distinctio inter bonum, & bonitatem Divinam, quam inter

23.
Solvuntur
objectiones
Damasceni,
aliorumque
Patrum.

24.
Opponitur.

inter bonitatem & iustitiam: Inter bonum, & bonitatem est distinctio rationis: Ergo inter bonitatem & iustitiam est distinctio maior distinctione rationis.

Solutio:

Resp. dist. maiorem. Distinctio minor intrinseca, nego: extrinseca, co. Bonitas discrepat à bono cogitatione nostra, quæ concepit bonitatem adinstar qualitatis advenientis substantiæ: & differt à iustitia cogitatione nostra, quæ concepit bonitatem adinstar qualitatis adventitiæ, & connotantis objectum diversum ab objecto iustitiæ. Quamquam enunciationes illæ, Deus bonus est bonitate, & iustus iustitia, indigne videntur viro Theologo, & subolent quodammodo hæresim Gilberti. Melius enim dicitur, Deus est sapientia, & Deus est iustitia, vel Deus est sapiens sapientia quæ ipse est, Deus est iustus iustitia quæ ipse est, cum Deus sit ipsa sua bonitas, ipsa sua sapientia, ipsa sua iustitia, ipsa sua magnitudo. Sed dicit hæreticus, (verba sunt Bernardi Serm. LXXX. in Cant.) *Deum divinitate esse dicis? Non, sed eandem divinitatem qua est, Deum nihilo minus assero, ne Deo excellentius aliquid esse assentiar. Num & magnitudine dico magnum, sed quæ ipse est, ne majus aliquid Deo ponam; & bonitate fateor bonum; sed non alia, quam quæ ipse est, ne melius ipso aliquid mihi videar invenisse. Et de cæteris in hunc modum securus & liber pergo inoffenso, ut ajunt, pede in ejus sententiam, qui dicebat, Deus non nisi ea magnitudine magnus est, quæ est quod ipse; alioquin illa erit major magnitudo, quam Deus. Augustinus hic est validissimus malleus hæreticorum.* Hæc Bernardus, qui accurate legerat quæ habet S. Pater lib. de Trinit. v. cap. 10.

25. Opp. 4. Sapientia in communi non est formaliter bonitas in communi: Ergo infinita sapientia non est formaliter infinita bonitas. Probatur ant. Si sapientia in communi esset formaliter bonitas in communi, sapientia creata esset formaliter bonitas creata: Sapientia creata non est formaliter bonitas creata: Ergo sapientia in communi non est formaliter bonitas in communi. Consequentia autem tenet, quippe esse infinitum, aut creatum formalem rationem sapientiæ ac bonitatis non destruit. Quod est præcipuum Scoti argumentum.

Solutio per retorsionem.

Resp. Gregorius sic retorqueri contra Scotum præfatam argutationem: Si sapientia infinita esset realiter bonitas infinita, sapientia in communi esset realiter bonitas in communi, & consequenter

R. P. Berti Theol. Tom. I.

ter bonitas creata esset realiter sapientia creata: Atqui per Scotum sapientia in communi non est realiter bonitas in communi: Ergo sapientia infinita non est realiter bonitas infinita. De qua argumenti retorsione vide Fridericum Gavardi Quæst. 2. de Attributis art. vii. qui eam vindicat à Fabri cavillis. Nam is Gregorium vocat insulse argutem, quippe qui ab identitate reali progreditur ad formalem. At Faber minime assecutus est acumen Gregorii: cuius argumentationis vis in eo sita est, quod sicuti se habent plures realitates in specie ad realitatem in communi & in genere, ita se habent plures formalitates in specie ad formalitatem in communi & in genere: Sed ex quo bonitas & sapientia essent idem formaliter in specie infert Scotus, quod bonitas & sapientia deberent esse idem formaliter in communi & in genere: Ergo ex quo bonitas & sapientia sint idem realiter in specie, inferri debet, quod bonitas & sapientia sint idem realiter in communi, & in genere. Atqui bonitas infinita & sapientia infinita sunt idem realiter: Erunt ergo idem realiter sapientia & bonitas in communi, & per consequens idem realiter erunt quoque sapientia & bonitas creata. In quo argumenti genere Gregorius exacte servavit regulas proportionum apprime iis necessarias, qui à paritate volunt argumentari, ut in libro de utilitate Matheos admonet noster Rabbis.

Sed ea retorsione prætermissa, ad argumentum Scoti nego consequentiam; non enim est inconveniens aliquid esse de ratione inferioris, quod non est de ratione superioris. Scotus namque tenet, Divinam essentiam esse formaliter vitam intellectualem, & tamen essentia in communi non est formaliter intellectualis vita in communi. Hæc Gregorius. Cæterum sapientia, & bonitas in communi, & in genere, sunt idem mentis, quas *universalia* appellant dialectici: neque fas est ab humana cogitationis figmento ad rei veritatem argumentationes deducere.

Opp. ultimo contra Gregorii sententiam. Hæc Nominalium opinio est eadem prorsus cum hæresi Aëtii, atque Eunomii: Ergo falsa est, & penitus abjicienda. Probatur ant. Eunomius asserbat, quælibet Divina attributa differre tantum nomine tenus, ita ut omnia forent synonyma, quibus ex parte objecti nulla subesset notionum diversitas, & qui unum perciperet, comprehenderet universa. Adversus hunc errorem

Solutio.

26.

Opponitur 5. contra Gregorii sententiam.

N

ait

ait Basilius lib. 1. *Quonam igitur pacto non erit deridendus, si creandi virtutem substantiam esse dicat, si providentiam rursus substantiam? &c.* Et infra: *Nonne manifesta est insania, si dicas proprium significatum unicuique nomini subiectum non esse, sed contra verborum vim decernas nomina omnia idem inter se valere?* Atqui Ariminenfis defendit solam discrepantiam nominum; quibus ex parte rei significata una eademque notio respondet: Ergo ejus opinio est hæresis Eunomiana. II. Aut Gregorius nominibus, quæ dicuntur de Deo, idem tribuit significatum, aut diversum: Si idem prorsus, in eam incidit confusionem synonymorum, quam exprobrat Eunomio Basilius: si diversum, oportet admittat aliquam differentiam rationis non solum ex parte intellectus cogitantis, verum etiam ex parte rei significata, asseratque cum Cyrillo xxxi. Thesauri. *Non omnia ergo, quæ in Deo sunt, & de Deo dicuntur, substantiam significant: reliquum est igitur in voce modoque dicendi accidentia dicamus, quoniam modo accidentium ea intelligimus.* III. Eunomius neque negabat, neque negare poterat distinctionem connotatorum, credebatur enim, se ex creaturis Deum perfecte comprehendere; & tamen Patres aliam notionum discrepantiam ab eo exigebant: Ergo præter differentiam connotatorum admittenda est distinctio rationum ex parte objecti. Hinc Petavius post acerbiorē illam in sententiam Scoti censuram, quam supra commemoravi, ait: *Ad Aetii, & Eunomii placita implicati videntur generis alterius Theologi, quos Nominales vocant, qui in iisdem illis proprietatibus solum nominum discrimen agnoscunt; cum ne intelligentia quidem nostra invicem distincta sint.*

27.
Notanda de
Eunomii
sententia.

Ut plane his satisfaciam, & sententiam nostram ab omni vindicem Eunomianæ hæreseos suspicione, maximam inter utramque discrepantiam præpono. Eunomius itaque dicebat, varia, quæ Deo tribuuntur nomina, etsi diversa sunt vocibus, idem tamen sonare, & eandem habere cum nomine *Ingeniti* significationem: ut constat ex Basilio lib. 1. laudato. Gregorius contra docet, attributa & voce differre, & non esse synonyma, quoniam synonyma sunt, quæ neque diversa significant, neque diversa consignant, ut si dicas *Simon, Petrus, Cephas*: At si idem significant, diversum autem consignant, non sunt dicenda synonyma, ut *Jonæ filius, piscator, princeps Apostolorum,*

frater Andrea, quæ nomina significant eundem Petrum, sed consignant diversa, nempe patrem, munus, præminentiam, consanguinitatem: & consequenter Divina attributa, quæ diversa consignant, minime esse synonyma; ita Gregorius dist. viii. art. 4. quæst. 2. Præterea Eunomius omnia attributa permiscebat, etiam quæ maxime distant, eoque nitebatur, ut crederet, se Deum comprehendere si unum tantum Dei nomen perciperet. Contra Gregorius docet, omnia attributa diversas esse mentis nostræ affectiones, quarum una non Dei naturam in se, sed attingit respectum unius connotati duntaxat. Eunomius denique dicebat, nomina *ingeniti, creatoris, patris*, & quotquot dicuntur de Deo, quamquam ex diversis effectibus mutuata, eandem in nos excitare Divinæ nature noticiam: Gregorius noster docet, ea diversa nomina signa esse diversarum rationum, & cogitationum nostrarum, quarum unaquæque est Deo longe impar, quoniam ejus naturam non intropicit, sed vix unum ex pluribus terminis, quos consignificat. Distat ergo toto cælo ab Eunomio Gregorius.

Quibus præmissis ad primum nego antec. non enim sunt synonyma, quæ varios effectus, aut terminos consignant, esto in re subiecta nulla sit discrepantia. Ad id, quod sequitur, dico diversis Dei nominibus diversam subesse significationem, sed hanc secum afferre differentiam rationum, & cogitationum nostrarum, quæ rei significatæ sunt prorsus extrinsecæ; idque demonstrat Cyrillus, dicens Divina attributa non significare substantiam *in voce, modoque dicendi*: quo loco perperam Cardinalis Gotti, & Gaspar Juenin putant, Cyrillum designare differentiam rationum ex parte objecti. Basilius quoque, cujus in nos urgent testimonia, loco supra cit. ait, omnia Dei nomina *nullum in rei subiectæ significatione habere discrimen*. Ad tertium respondeo, Eunomium nequaquam negavisse nominum, & connotatorum discrepantiam, sed in hoc pessime errasse, quod crederet, notione unius nominis Divinam naturam comprehendendi, cum singula nomina diversa connotent, & consignant; & sermone nostro declaretur, *quod quis animo complexus est, non Dei natura*, ut ait Orat. xxxiv. Nazianzenus. Censura demum Petavii aut sententiam nostram non carpit, aut carpit Petavium ipsum: qui cap. xi. ejusdem libri num. v. probat ex Athanasio in lib. de decretis Nicæ-

28.
Solutio.

Nicænæ Synodi, omnia, quæ dicuntur de Deo, non esse synonyma, sed discrepantem habere notionem, quia rem eandem variis significationibus subiectam designant: *Ut cum dico, inquit, Jonæ filius, Princeps Apostolorum, piscator, Andrea frater.* Atqui hæc nomina non singularem, sed divisam habent notionem, quia diversa connotant, & configificant: Ergo ex hoc eodem capite omnium, quæ dicuntur de Deo, petenda est discrepantia.

29. PROPOSITIO III. Nulla intrinseca compositio in Deo est admittenda.

Consequitur ex dictis: compositio enim est unio distinctorum, ideoque ubi non adinvenitur distinctio, nulla fieri potest compositio. Probatur tamen brevissime. Compositio, quæ excogitari potest in Deo, vel esset compositio ex corpore & spiritu, vel ex substantia & qualitatibus, vel ex natura & personis, vel ex essentia & existentia. Non datur in Deo prior compositio, quia corporeus non est, sed expers omnino materiæ. Non compositio secundi generis, quia Deus non est bonus, justus, sapiens superadditis qualitatibus, sed ipse est sua bonitas, sua justitia, sua sapientia. Non compositio ex natura ac personis, quia hæc distinguuntur quidem ab invicem, sed sunt eadem omnino divinitas ac substantia. Non denique compositio ex essentia & existentia, quoniam in Deo non est aliud esse, aliud existere. Hæc omnia superioribus propositionibus fuerunt comprobata. Nul- lum ergo intrinsecum compositionis genus in simplicissima divinitate potest excogitari.

In his Theologi omnes conveniunt; discrepant tantum de compositione ra-

tionis: quam dari in Deo putant Nomi- Theologi
nales, præsertim Gregorius distinct. viii. discrepant de
quæst. iiii. quibus accessit Du Hamel, compositio-
negant alii communiter. Si quæstio- ne rationis.
nem ita accipias, num de Deo pronun-
ciari possit, quod sit substantia, & ra-
tione nostra cogitari possit substantiæ ge-
nus quomodolibet creaturis, Deoque
commune, puto Deum esse sub genere;
ait enim Augustinus in v. de Trinit.
cap. 2. *Est tamen Deus sine dubitatione
substantia: & Damascenus lib. 1. Inst.
cap. vii. Genere summo continetur hæc
corporis expers essentia, ut Deus, ut
Angelus, ut animus, ut demon.* Si
vero intelligatur quæstio, siue ex æquo
enunciabilis ratio substantiæ de Deo ac
de creaturis; siue concipi possit in Deo
genus aliquod univoce, ut inquit, *per
differentias contrahibile*, nego Deum
comprehendi sub genere: nam ait Cle-
mens Alex. lib. v. Strom. *Deus neque
genus est, neque differentia, neque spe-
cies, neque individuum.* Boetius in libro
de Trinit. *Substantia in illo non est vere
substantia, sed ultra substantiam.* Ca-
stior & defæciator est Theologia, si pro-
pter incommutabilem Dei simplicitatem,
quemadmodum dicimus, Deus est ipsa sua
bonitas, ipsa sua magnitudo, non vero
subjectus est suæ bonitati, suæ magni-
tudi; ita dicamus, Deus est sua substan-
tia, non, Deus comprehenditur gene-
re, & subjicitur prædicamento substan-
tiæ: atque reminiscentes, quæ adole-
scentuli de decem Categoriis disputa-
vimus, dicamus cum Augustino iv.
Confess. cap. 16. *Falsitas erat quam
de te cogitabam, non veritas; & signi-
ta miseria mea, non firmamenta beati-
tudinis tuæ.*

CAPUT IV.

Ostenditur, Deum esse infinitum, immensum, atque
immutabilem.

SUMMARIUM.

1. Deus est secundum essentiam suam infinitus.
2. 3. Fit, & solvitur duplex obiectio.
4. 5. 6. 7. Probatur, Deum sua immensitate
esse ubique.

8. 9. 10. 11. Proponuntur, & solvuntur qua-
tuor objectiones.

12. 13. Deus est omnino immutabilis.
14. 15. 16. 17. 18. Variæ solvuntur objectiones.

De infinitate,
immensitate,
& immuta-
bilitate Dei.

Sophistam aliquantulum molestiorem
Gregorius & Scotus me fecerunt:
sed redeo jam ad ingenium Tevédi-
covvovog, id est, compendio causam ex-
pediens. Deus, inquit Maximus Mar-
tyr apud Eucymium P. 1. tit. 2., *sim-
plex est quia interminatus: interminatus*
R. P. Berti Theol. Tom. I.

quia & infinitus; comes est enim sim-
plicitatis infinitas, quoniam re simpli-
cissima non possumus cogitare majore-
rem: quo argumento utebamur &
nos Cap. 11. hujus libri, prop. 4. Nunc
ergo ab uno ad alterum progredimur
attributum.

N 2

PRO-

I. PROPOSITIO I. Deus est secundum
Propositio I. essentiam suam infinitus.

Dixi secundum *essentiam*; nam in Deo neque corporea extensio, neque ulla qualitas reperitur, sed quidquid in eo est, ipse est; ideoque in omni prorsus genere est interminatus. Hanc thesim negari à Socinianis ait Tournely: sed constat ex Wolzogenio Com. in cap. 6. Mat. v. 10. hos negare solam Divinæ essentiae quantum ad locum immensitatem, non esse illimitatum in se, ac infinitam potentiam: de quo errore propositionem sequenti. Propositionem hanc probant sacrae literæ; legitur enim Baruch III. 25. *Magnus, & non habet finem: excelsus, & immensus*, & Pl. cxliv. 3. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis*: quæ verba exponens August. ait: *Ipse non finitur: illius magnitudo sine fine est*. Probat consensus Patrum, qui omnes Augustino consentiunt, Auctor de Div. Nom. cap. 9. Gregorius Nyssenus Orat. 12. contra Eunomium, Damascenus lib. 1. de Fide Orthodoxa cap. 9. &c. Probat doctrina Ethnicorum, inter quos Anaxagoras statuit mentem infinitam principium omnium rerum, Aristoteles dixit, Deum ipsam continere infinitatem, & Zeno & Melissus interminatam perfectionem nunquam deficientem. Probat denique rationes Theologicae, ac tres præsertim apertissimæ, prima: Nil Deo cogitari potest perfectius: Quacunque essentia finita cogitari potest perfectior: Ergo Dei essentia non est finita. Altera: Omne quod limitatum est, vel habet formam aliquam intrinsece receptam, vel saltem habet esse ab alio productum; quidquid enim finitur, vel à se, vel ab alio finem habet: Deus non habet aliquod esse receptum, cum sit suum esse; neque esse productum ab alio, cum sit esse à se: Ergo Deus non habet unde limitetur ac finiatur. Postrema: Deus res procreavit ex nihilo, ad quod necessaria est infinita potentia: Sed infinita potentia supponit essentiam infinitam, imo ab ea nulla ratione secernitur: Ergo, &c.

2. Opp. 1. Infinitas in Divinis literis non
Obiectio 1. significat rem maximam atque illimitatam: legitur namque Numer. xxxii. 1. magnam jumentorum copiam esse *infinitam substantiam*; atque decem & octo vicibus enunciatum infinitas de manubiiis, de divitiis, de sceleribus, de numero populorum, de erectis aris, in pluribus Scripturæ libris: non ergo fulcitur hæc propositio sacrarum literarum præsidio.

Resp. nego conf. res enim creatas dicimus *infinitas* populari sensu, & communi verborum usu, quo ingentes, & plurimas res infinitas compellamus, ex causa, infinitam stellarum multitudinem, infinitam militum copiam, infinitas arenarum congeries. Quam verborum consuetudinem hoc populari sensu nefas est de Deo usurpare. Quare 2. Præter populos, manubia, aras, jumenta, & alia, quæ in sacris literis infinita dicuntur, aliæ memorantur gentes, aliæ prædæ, alia jumenta; ideoque infinitas de rebus productis enunciata totam ipsarum rerum amplitudinem nequaquam designat. Secus est si loquamur de Deo; nam *Unus est Deus, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis*: Ad Ephes. iv. 5.

3. Opp. 2. Si corpus aliquod esset infinitum, non esset præter illud aliud corpus: Ergo si Divina substantia foret infinita, non esset præter illam substantia alia. Resp. dist. ant. Obstante corporis infinitate, nego: obstante locali extensione ac impenetrabilitate, quæ infinitum corpus quælibet loca implens expelleret inde quodcunque aliud, transf. ant. nam & hac impenetrabilitate in sententia plurium Theologorum, ac Philosophorum, qui Corporis naturam non locant in soliditate ac dimensione, posset illud corpus expoliari, & consequenter in eodem loco alia corpora sibi compenetrata compateretur.

PROPOSITIO II. Deus immensitate sua est ubique.

Id affirmo contra Conradum Worsitium Calvinianum, Wolzogenium, aliosque Socinianos, qui arbitrantur, Deum proprie quoad essentiam suam supremum cælum inhabitare, unde infinita ejus vis & potentia in omnes partes dimanet, in quibus eam vult exercere. Quem errorem tribuunt aliqui etiam Eubino, & Erasmo: neque ille potest judice Petavio excusari, cum in Psalmum cxxxviii. scribat, Deum esse ab omnibus remotissimum, & præsentiam suam, qua dicitur esse ubique, non substantiæ esse, sed potentiæ, tanquam lucis ab eo manantis: sed excusari potest tamen, ut ostendam cap. sequenti. Atque is, nempe Erasmus videtur potius ridere aliquorum logomachias, qui disputant, num Deus sit in spatiis imaginariis: quidve agat, ut ipse ait, in antro scarabæi: quarum plerasque sine causa reprehendi, diximus in Prolegomenis. Quidquid sit de horum opinione; probatur assertum & contra Worsitium, & quotquot tam impie delirant.

runt, ut Deum vel cum gentibus in olympi recessu, vel cum gentilibus Philosophis in superiori sphaera, vel cum quibusdam Hebraeis in Hierosolymitani templi angustiis coarctaverint. Ac primo probatur auctoritate divinorum librorum; tum Patrum sententiis: postremo naturalis Theologia obvia aliqua, ac perspicua ratione.

5. *Probatum Dei Immenitas ex S. Scriptura.*
Atque è sacris literis hæc sunt apertissima. Josue 2. *Deus in celo sursum & in terra deorsum*: Ps. 138. *Si ascendero in celum tu illic es; si descendero in infernum ades*. Hierem. 23. *Cælum & terram ego impleo*. Baruch. 3. *Magnus est, excelsus, & immensus*. Hæc vero Cressius, & Wolzogenius frustra conantur eludere per solam vim & efficaciam; Deus quippe, cum simplicissimus sit, est suamet operatio, ideoque si ubique Dei experimur virtutem atque efficientiam, ubique præsens est Dei substantia. Noto hic obiter, sententiam D. Thomæ quest. VIII. art. 1., & nostri Ægidii in 1. dist. xxxvii., qui docent, ex Dei operatione invictissime ipsius demonstrari præsentiam, videri ad revincendos Socinianos validiorem opinionem Scoti, qui eadem dist. xxxvii. ait, inefficaciter probari, Deum esse ubique, quia ubique operatur. At oportet, ut operatio, quæ certum facit Divinæ præsentia argumentum, infinitam virtutem præferat, qualis est rerum creatio, verum miraculum, & omne opus, quod sese prodat esse Divinum. Tunc enim recte ratiocinabitur quisquis dixerit: Divina substantia est ab ejus operatione penitus indistincta: Ubique Deus sua virtute operatur: Ergo ubique Deus præsens est sua substantia. Difficulandum tamen non est, quod illi, qui Scoti sententiam putant hæresi proximam, & directe adversantem Apostolo, dicenti Act. xvii. v. quod Deus: *Non longe sit ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, movemur, & sumus*, vim illius testimonii minime expendunt, cum Paulus non provocet Athenienses ad subtiles de essentiali Dei præsentia disputationes; sed illud tantum asserat, non esse Deum adeo à cognitione nostra remotum & dissitum, quin possit ex nobis ipsis intelligi, quamquam Athenis inscripta esset ara IGNOTO DEO. De qua Epigraphe dixi superiori libro. Sed quum postea offenderim in plures, qui putant, Atheniensem aram inscriptam plurali numero ΑΓΝΩΣΤΟΙΣ ΘΕΟΙΣ, quam sententiam sequitur Erasmus, Listerius, Meursius, Sponius, Clericus, hujusque furfuris plurimi; addo hæc

omnia conciliari: licet enim plures fuerint Aræ plurali titulo inscriptæ; dubitari non debet, quin fuerit alicubi quoque ea inscriptio in singulari; præsertim cum Pausanias scribens Athenis fuisse aras *θεῶν ἀγνώστων*, *Deorum ignotorum*, velit tantum fuisse plures aras inscriptas ΘΕΩ ΑΓΝΩΣΤΩ, ut contendit Grotius, & ipse Wolzogenius. Atque ad rationem alibi productam ex Epimenide & Laërtio accedit, quod Auctor Dialogi, qui inscribitur Philopatri, jurat per *Deum ignotum*, qui colebatur Athenis, & quem ibi se invenisse & adorasse testatur. Hæc dicta sint partim in confirmationem illius sententia nostræ, partim ad solutionem illius Scholasticæ contentione, siquæ Deus ubique præsens per substantiam ac potentiam? de qua temporis jacturam facerem, si plura proloquerer.

6. *Probatum ex Patribus.*
Probo nunc Catholicum theorema ex Patribus. Arnobius in vi. adversus Gentes: *Hoc est, inquit, proprium Deorum, complere omnia vi sua, non partialiter uspiam, sed ubique esse totos: adesse, non abesse, non cœnatum ad Æthiopas pergere, & post dies bisenos privatim ad domicilium redire*. Scommma est notam de Jove fabulam ridentis. Cyrillus Cat. vi. *In loco minime definitus: sed locorum opifex: in omnibus existens, & à nullo circumscriptus: Unus est ubique præsens*. Hilarius lib. 1. ad Const. *Deus & ubique est, & totus ubique est*. S. P. Aug. Ep. LVII. *fatendum est ubique esse Deum per divinitatis præsentiam; &c.* Quid moror Ecclesiæ Patres? Lege Zenonis sententias apud Laërtium, Proclum ad Timæum, definitionem Empedoclis apud Huetium, qui veterum momenta collegit lib. II. qq. Al. 7. Quibus addo Senecam Epist. 41. Dionem Chrysostomum apud Grotium in Caput xvii. Act. Apostol. celeberrimum denique oraculum apud Porphyrium.

Πάντα Θεὸς πληρῶν. πάντα Θεὸς ἐστὶ, πάνδημος.
Omnia Deo plena; ubique Deus est, Phanetbe.

7. *Probatum ratione.*
Rationem omnium potissimam putat Habert cap. XII. quoniam si Deus alicubi consisteret, locum suum deserere cogere, ut alibi præsentem se sisteret, quemadmodum Angelus, aut homo Vera est; sed reponerent Worstius, & Cressius, nullibi extra cælum se præsentem sistere, nisi effusa luce ac potentia. Ut rimulæ Sociniani præcludantur, utendum est hoc argumento: Quia Deus est undequaque infinitus, nequit ullo perfectionis genere limitari: Ergo

nec potest aliquo loco circumscribi. Vel eo, quod supra innui: ubicunque est Dei potestas, est & substantia: Potestas ubique est: Ergo ubique est & substantia. Quorum primum est Basilii in v. adversus Eunomium; alterum Anselmi in libro de Incarnat. cap. 4. utrumque Augustini citata Epistola lviii. ad Dardanum.

8.
Obiectio 1.

Opp. 1. Deum ubique non esse probatur ex sacris literis, Genes. vi. legitur, Cain egressum fuisse a facie Domini. Non erat ergo Dominus in plaga, ad quam Cain profugus abiit, Orientali. Cap. 25. dicitur, Rebecca perrexisse, ut consuleret Dominum: Ergo non erat Deus in regione, in qua Isaac peregrinabatur cum sua uxore. Rursus: Deus olim in Templo Silo, deinde in Hierosolymitano habitavit, ut constat ex 1. & 2. Regum, ita ut Deus ipse cap. vii. v. 6. dixerit Nathan: *Neque habitavi in domo ex die illa, qua eduxi filios Israel de terra Egypti usque in diem hanc: sed ambulabam in tabernaculo, & in tentorio.* Item saepenumero legimus, Dominum descendisse, ambulasse, recessisse ab impiis, mansionem apud eos facere, qui eum diligunt, aliaque id genus plura; quæ substantiæ præditæ immensitate convenire non possunt.

Solutio.

Resp. Futilia esse quæcunque obijciuntur. Cain dicitur egressus a facie Domini, id est a loco, in quo ei Deus apparuerat, & ab avita (inquit Calmet) parentum suorum sede. Rebecca perrexit ad consulendum Dominum, id est in penam & cubiculum, remotior a marito ad orandum: nam verbum *עָצַר* consuluit, idem est, ac *vehementer precari*, ut constat ex versu 5. Psalmi xxxiii. Tamen perrexisse Rebeccam ad consulendum Abrahamum, vel Heberum, vel alium e schola magni Sem, tradunt Rabbini veteres. Eodem loco Geneleos vi. 21. legitur *deprecatusque est Isaac dominum pro uxore sua*, Hebraice *יִשְׁחַן לְנִכְחָהּ* pro, & coram uxore sua. Erat ergo ibi Dominus, qui eum exaudiret. Habitare dicitur Deus in arca, in templo, in iustorum animabus gratiosa manifestatione, & largitione gratiarum. *Fatendum est Deum esse ubique per divinitatis præsentiam; sed non ubique per habitationis gratiam*, ait S. P. Aug. citata Epist. lviii. ad Dardanum, nunc 187. Conquerens autem Deus se habitare in Domo cedrina, & in medio pellicum, in tabernaculis, in tentoriis, non optat regiam habere, qualem Cadmus apud Euripidem, sed ut David cogitet de Domo ædificanda ad immolandas,

hostias, & peragenda sacrificia. Descendere denique dicitur, ambulare, accedere, quando curam humane fragilitatis habere dignatur; ait Augustinus serm. lxx. de Temp. vel cum aliquid facit in terra, quod præter usitatum naturæ cursum mirabiliter factum præsentiam ejus quodammodo ostendat; inquit idem S. P. xvi. de Civitate Dei cap. 5. Hinc descendere ad videndam turrim Babel Gen. xi. iram, & poenam superbiorum, descendere cum Jacob in Egyptum Gen. xlii. gratiam, & patrocinium, descendere Spiritum Sanctum Matth. iii. invisibilis sub specie columbæ manifestationem, & descendere Filium Dei de cælo humane naturæ assumptionem designat.

9.
Obiectio 2.

Opp. 2. Matth. v. 16. habetur, Deum in cælis habitare: & sequenti cap. docere Christum, ut id in quotidiana oratione exprimatur. Absit ergo Deus ab aliis terrenis partibus. Confirmat hoc verus Hebræorum traditio, qui cælum in tres dividunt partes, in aërem unde pluvia atque ros decedit, in firmamentum stellarum, ac in remotissimum locum, ubi Deus & Angeli habitant. Hanc vero traditionem confirmant Scripturæ; nam Paulus ii. ad Corinth. xii. 2. locum habitationis Dei tertium cælum appellat: & Psal. cxlvi. 16. habetur, *cælum cæli Domino*. Atque ea est consuetudo Scripturarum, ut *cælum cæli* omnium supremam partem designet, ut *Deus Deorum* Deum altissimum, *Dominus dominorum* Dominum valde magnum. Igitur, etsi divina potentia vastissimo cælorum ambitu non possit comprehendere, præsentia tamen essentialis abditissimo loco præcluditur. Utitur hoc argumento Joannes Ludovicus Wolzogenius.

Solutio.

Resp. Deum specialiter dici quod sit in cælo, primo quia ibidem ostendit faciem suam, & locus ille magis est particeps ipsius operationis, & gloriæ; deinde quia ibidem incessanter laudatur, regnantque Angeli facientes ejus voluntatem. Ita Aug. 2. de Trinit. cap. 5. & Patres communiter. A quibus neque dissentiant inimici veritatis Brennius, Glasius, & Calviniani omnes, ac Lutherani. Wolzogenius Com. in cap. vi. Matthæi ait, Templum dici habitationem ac locum Dei, quia specialiter illic sua providentia habitat, & benignius supplicum preces exaudit. Quod Deus sua providentia dicatur habitare in Templo, non probat hanc providentiam in omnes partes minime dimanare,

re,

re, ipso Wolzogenio fatente: Ergo quod Deus dicatur habitare in calis, non evincit quin essentiali præsentiā ubique consistat. Ea de causa orantes ad cælum convertimur, quasi solum Divinæ majestatis venerantes, & hac demissione profitentes, non esse Deum terrestrem patrem, infirmum ac senescentem, sed auctorem omnium, omnipotentem ac sempiternum. Ita & Hebræi, ut summum Deum à suis fecerent Patriarchis, orabant **אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁתִּים**, quod idem ferè est, ac Dominicalis orationis exordium. Substantivorum duorum ratio notare auxilium verum est non solum in notatis à Wolzogenio, & cum idem nomen repetitur, verum etiam in synonymis, ut Psalmo xv. 5. *pars hereditatis* designat omnimodam partem, xxxix, 3. *lutum facis* sordidissimam sordem; Esaïæ xxxii. *spinae & vepres* plurimam sentem; Mich. ii. 4. *Depopulationis vastatio* extremam desolationem. Sic *cælum cæli* supremum gloriæ solum demonstrat, non quo premat vestigiis Eridanum, ut poetice Aratus; sed quo regnum impertiat electis.

10. **Obiectio 3.** Opp. 3. cum Worstio: Dedecet summam Dei majestatem locus infimus, caliginosus, ac sordidus. Resp. neque solis lucem à sterquilinio fœdari, neque animam infici leprosi corporis sordibus, neque aërem abduci à casa fumaria. Quid ergo inficere poterit Deum incommutabilem lucem, infinitum spiritum, universorum causam, expertem omni motu, omni extensione, omni labe?

11. **Obiectio ultima cum solutione.** Ultimo oppones. Patres haud semel fatentur, Deum nusquam esse. Resp. Deum non esse alicubi locorum spatiis circumscriptum. Etenim omnia loca, ait Augustinus Sermon. i. in Pl. cxlii. n. 14. *tantum indigentia continet, non ab eis tantum indigens continetur.*

Ne præstoleris hoc loco consuetam de spatiis imaginariis disputationem. Quid sunt, quælo, hæc spatia? *Inanes hominum cogitationes, quibus infinita imaginantur loca, cum locus nihil sit præter mundum.* Ita August. xi. de Civit. Dei cap. 5. Trahunt tamen ad se Augustinum Assertores affirmativæ sententiæ. At si attente legeris; videbis ibidem confutari Manichæos, & quotquot ante mundum æterna tempora præcessisse autumabant. Hæc est summa Augustiniana argumentationis: Extra mundum non est locus, quia locus una cum mundo productus est; Ergo ante mundum non est tempus, quoniam omne tempus

fuit cum mundo productum. Quod si volatilis sensus frustra quærit tempus ante mundum, id est antequam fieret ipsum tempus, ut demonstrat S. Pater xi. Confess. cap. xii. xiii. & xiv., quis imaginari potest locum extra mundum, id est extra locum, in quo productus est omnis locus? Verum si exercitationis causa velis de inani mentis nostræ figmento garrere; pro affirmativa sententiā plenissime disputat Theophilus Raynaudus Th. nat. disput. vii. Suarez disp. xxx. Metaph., noster Gibbon disp. x. dub. 4.; pro negativa fere omnes, Scotus, D. Thomas, Ægidius, & qui in eos ediderunt Commentaria. Omnium fere vox una est, Deum in spatiis imaginariis esse tantum potentia; nempe si hæc spatia producerentur, Deus his coexisteret. Erat earatione etiam in mundo, antequam crearetur. Sed antequam crearetur mundus, Deus ubi erat? quid tunc faciebat? Quærenti quid tunc faciebat, respondet Augustinus laudato libro num. 15. *Non erat tunc, ubi non erat tempus.* Quærenti ubi erat, respondendum est: *Non erat ubi, ubi non erat locus.* Dicit aliquis, (ait S. P. enarrat. in Psalm. cxlii. n. 4.) *antequam faceret Deus cælum & terram, ubi habitabat?* *In se habitabat Deus, apud se habitabat, & apud se est Deus.* Idem de mundo antequam fieret, ac de spatiis imaginariis quæ non sunt, erit nobis absque hæsitazione pronuntiandum.

PROPOSITIO III. Deus est omnino immutabilis.

Immutabilitas est perpetua rei permanentia, in quam neque substantiæ, neque accidentium intercidit vicissitudo. Atque hanc immutabilitatem convenire Deo probatur 1. ex Scripturis, dicente Malach. iii. 6. *Ego Dominus, & non mutor.* Sap. vii. 17. *In se permanens omnia innovat.* Num. xxiii. 19. *Non est Deus ut filius hominis, ut mutetur.* Jacob. i. 17. *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Appellaverat hoc loco Jacobus Deum patrem luminum; & ideo servata solis metaphora utitur vocabulis astronomicis, quæ mire in Græco textu deprehenduntur. Ibi *transmutatio* dicitur *παράλλαξις*, obumbratio *ἀποσκίασμα*. *παράλλαξις* est varius solis conspectus in ortu, in meridie, in occasu. *ἀποσκίασμα* est solis umbra ex subjectis corporibus. Est itaque (ait Jacobus) Deus Pater luminum, à quo omne donum descendit, sed non oritur, non occidit, non recedit, non ali-

12.

Probatur immutabilitas Dei ex Scriptura.

aliquid ei accidit mutationis & umbræ, dum lucem effundit, id est, dum ejus opera apparent. Vere singulare Divinæ immutabilitatis testimonium!

13.
Probatur ex
Patribus.

Nullus Patrum hanc apertissimam veritatem in dubium revocat. *Immobilem Deus habet naturam*, inquit Chrysostom. *Semper eodem modo se habet*, inquit Cyrillus. *Est bonum simplex, & incommutabile*, inquit Augustinus. Omnium loca accurate persequitur Petavius lib. 111. cap. 1. & 2., Thomassinus lib. v. cap. 8. 9. 10. quæ omnia recitare quid præstat? Philosophorum, præsertim Platonis, Procli, Alcinoi, Hieroclis, Cleanthis, & Numæ Romanorum regis in hac confessionem vide apud Huetium lib. 11. Aln. Quæst. cap. 11. 8. 9. & 10.

Probatur ra-
tione Augu-
stiniana.

Accedit multiplex Augustiniana ratio. Si enim gradatim à rebus corporeis ad intelligibiles conscendas, comperies naturæ magisterio illam minus esse mutabilem, quæ est perfectior. Ergo omnium perfectissima erit omnino incorruptibilis & immutabilis. Vide S. P. lib. vii. Conf. cap. 17. Deinde; Omnis mutatio facit non esse quod erat: In Deo non potest non esse quod erat, cum sit essentialiter ipsum esse: Ergo in Deo non potest esse mutatio. Vide lib. de Nat. Boni cap. 19. De Fide, & symb. cap. 4. & v. de Trinit. cap. 2. Ulterius; Quidquid mutatur transit de meliori in deterius, sive à deteriori in melius: Summum bonum transire nequit de meliori in deterius, neque à deteriori in melius: Ergo summum bonum nequit esse mutabile. Vide Tract. xxxiii. in Joannem; & lib. vii. Confess. cap. 4. Deinceps; Apud Deum est causa, origo, ac ratio omnium rerum mutabilium: Origo, causa, ac ratio omnium rerum mutabilium est omnimoda immobilitas, ut constat ex præcedenti libro: Ergo &c. Vide de Vera R. cap. 18. & 31. Ultimo; Quælibet mutatio aut substantialis est, aut accidentalis: In Deo non est mutatio substantialis, neque accidentalis: quia in Deo neque fuit quod jam non est, neque erit quod nondum fuit: Ergo nulla prorsus mutatio est in Deo. Vid. lib. vii. de Gen. ad lit. c. 19. & lib. 11. de lib. arb. cap. 15.

14.
Obiectio 1.

Opp. 1. Deus iræ, pœnitentini, cæterisque passionibus animi subicitur. Est igitur aliquibus obnoxius mutatio- nibus. Pr. ant. Genes. vi. 6. *Penituit eum quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo* (inquit) *hominem, quem creavi. &c.* Imo posteaquam diluvio omnem fere

carnem perdiderat, facti pœnitens ait Gen. vii. 21. *Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines.* De ira Dei vide Hierem. ix. ab eo versu: *Nunquid super his non visitabo, &c.* Furorem quoque Dei Psal. cv. 40. *Et iratus est furore Dominus*, atque alibi sæpe numero. Tristitiam animi tribuit Deo Esaias lxiii. 10. dicens: *Affixerunt Spiritum Sancti ejus.* Quid? Et zelotypiam suam testatur Deus Exodi xx. 5. & innumeris aliis in locis. Percellitur ergo omni passionum genere Divinus animus.

Solutio.

Resp. nego ant. ad probat. dico, tribui Deo pœnitentiam, omnesque humanas affectiones metaphorice, id est: *Dei pœnitentia non est post errorem, sed rerum in ejus potestate constitutarum mutatio.* Ubi enim legitur, *quod peniteat Deum, mutatio rerum significatur, immutabili præscientia manente Divina; & ubi non penitere dicitur, non mutare intelligitur;* ait S. P. xvii. de Civit. Dei cap. 7. Est ergo Dei pœnitudo aut inflectionis pœnarum, aut Divinæ commiserationis significatio. De ira Dei idem Augustinus scribit in Ench. ad Laurent. cap. 33. *Cum Deus irasci dicitur, non ejus significatur perturbatio, qualis est in animo irascentis hominis: sed ex humanis motibus translato vocabulo, vindicta ejus, quæ non nisi justa est, iræ nomen accepit.* De furore Domini in præfatum Psalm. cv. n. 32. ait: *Noluerunt quidam interpretes nostri iram ponere, in eo quod Græcus habet θυμὸς; sed quidam posuerunt, quidam vero indignationem, quidam animum interpretati sunt. Quodlibet autem horum dicatur, perturbatio non cadit in Deum; sed de consuetudine translato potentia vindicandi hoc nomen accepit.* Vocabulum Græcum θυμὸς non iram solam, sed & mentis velocitatem, animositatemque designat. Irritari Spiritum Sanctum apud Esaiam lxi. maxima est execratio impietatis. Ipse gentilis Seneca de contristatione spiritus scripsit Epist. xli. *Ita dico, Lucili, sacer intra nos spiritus sedet bonorum, malorumque nostrorum observator, & custos: hic prout à nobis tractatus est, ita nos ipse tractat.* Dei zelotypia nunc honoris sui curam, nunc verò ardentissimam innuit erga nos dilectionem. Igitur Deus, ut Augustinus ait lib. 1. contra Adim. cap. 20. *Quando eum penitet, non movetur & mutat: quando irascitur non movetur, & vindicat: quando miseretur, non dolet & liberat; & quando zelat, non cruciatur & cruciat.* Quorum omnium

omnium ratio Theologica est, quod omnia quæ dicuntur de Deo sunt, ut diximus cap. præc. affectiones mentis nostræ; & mutabilium connotationes effectuum.

15. *Instantia.* Dices: ira & motum animi importat, & perturbationem: licet perturbatio non sit in Deo, est tamen motus animi, dicente Tertulliano in 1. adversus Marcionem cap. 26. *Stupidissimum esse, qui non offenditur falso, quod non amat fieri.*

Responsio. Resp. neque motu animi, neque perturbatione tangi Divinum numen. Tertullianum illum tribuere signo tenus atque efficientia putat Pamelius in notis: utrumque Deo affingere censuit Petavius lib. 3. cap. 11. num. xv. Parum refert quid asserat Tertullianus, reclamantibus contra universis.

16. *Oppositio 2.* Opp. 2. Quos Deus volebat salvos fieri, mutato consilio reprobat, damnat, addicit gehennæ propter perpetrata ab his crimina: Ergo hominum scelera Divinam immutant voluntatem.

Solutio. Resp. dist. ant. Volebat salvos fieri, ipsis volentibus, & ejus obtemperantibus legi, concedo: ipsis nolentibus, ac renitentibus gratia, nego. *Asserunt, fugientique infundenda in gremium est Divina benevolentia gratia? Nulli Deus infert necessitatem, imperiosa formidine nullum terret: neque enim necessaria nostra illi salus est;* inquit adversus gentes Arnobius. Sed de Divina voluntate in V. Opusculorum istorum libro.

17. *Oppositio 3.* Opp. 3. Ante productionem mundi Deus non erat creator, non erat Dominus, non erat creaturarum rector ac pater; post mundi vero creationem hæc omnes denominationes illi advenerunt: Ergo in mundi productione mutatus est.

Solutio. Resp. Ea quæ dicuntur de Deo alia dici secundum se, alia connotative. In iis quæ connotative dicuntur, ut nova accedat denominatio, sufficit si solus terminus commutetur. Habemus exemplum in singulis relativis, & singulare quoddam in nummo, qui inde mutatus fit pretium, fit pignus: de quo lege

Augustinum in V. de Trinitate cap. 16. Dist. itaque minorem: Post mundi productionem advenerunt Deo hæc denominationes, quæ sunt secundum se, & absolutæ, nego; quæ sunt solum connotative atque extrinsecæ, concedo. Vide & Tertullianum cap. 3. adversus Hermogenem, & quæ breviter prænotavi in 1. hujus libri explicans VII. Dei nomen אֲדֹנָי *Adonai*.

Si autem insurgas: Hæ denominationes acceperunt Deo ratione creationis, quæ est ejusdem Dei operatio: Atqui hæc operatio peracta est in tempore: Ergo in tempore advenit Deo, quod non habebat ab æterno, videlicet quod sit creator;

Adhibenda est eadem responsio: Dist. minorem: In tempore peracta est creatio terminative accepta, & quantum spectat ad productionem rerum creaturarum, concedo: considerata ex parte Dei Creatoris, nego. Non debemus Deum modulo nostro metiri. In nobis distinguuntur consilium, voluntas, & operatio: est enim aliquando sine consilio voluntas, sine operatione consilium. Hæc tria in Deo ob perfectissimam simplicitatem sunt idem, neque potest consistere unum absque altero. Quemadmodum ergo intelligimus opus perfici in tempore à sempiterno consilio, ita debemus asserere effici temporaliter æterna ac immutabili operatione; ita ut mutabilitas tota rei, quæ perficitur, sit permixta. Ut linea producta à centro ad circumferentiam circuli, s. spectentur in centro, sunt singulæ punctum indivisibile; si in circumferentia, spatium intercipiunt, & eo amplius, quo magis effluunt à centro: ita omnia Dei opera, si ea in creaturis metimur, distant invicem ac mutantur, si in centro æternitatis, à quo profluunt, incommutabiliter permanent, nec ab invicem divelluntur. Vide quæ tradit duodecimo libro de civitate Dei cap. 17. magnus Theologorum dux Augustinus. Si quæ sunt alia, quæ contra Dei immutabilitatem possunt opponi, E. G. Divina libertas, æterni Verbi incarnatio, concordia humani arbitrii cum Dei prædefinitionibus, tametsi dirimi possunt ex dictis, suo quaque loco expenduntur.

18. *Instantia.*

Responsio.

CAPUT V.

Quod solus Deus propriam habeat æternitatem.

SUMMARIUM.

1. De dotibus æternitatis.
2. Æonum fabula.
3. Error Monachorum existentium in monte Atho.
4. Falsum est, omnino affinem esse Palamitarum deliriis Augustinum Steuchum.
5. 6. 7. Deus æternus est.

8. Nec potest ejus æternitate aliqua creatura potiri.
9. Jure Valentiniana æonum fabula exploditur.
10. Fit. & solvitur obiectio.
11. Fictitium est lumen illud increatum, ac sempiternum, in quo Græci Palamitæ jactabant se Deum videre.
12. Solutio objectionis.

I.
De dotibus
æternitatis.

DUAS vera æternitas habet dotes: unam, quod caret principio ac fine; alteram, quod omnem excludit successionem. Definitur à Boëtio: *Tota simul ac perfecta interminabilis vitæ possessio*, id est, duratio permanens & expers successionis in substantia spirituali ac vivente. Prout æternitas utramque dotem complectitur soli Deo, nullo mortalium contradicente, creditur convenire: idque demonstrabo priori hujus capituli propositione. At quatenus æternitas *perpetuum esse* designat, & *carere* durationis principio, quo sensu dicitur à Græcis ΑΙΩΝ, *Æon*, quasi *æi ων*, quod *semper est*, competit quidem Deo; sed quædam præter Deum hanc proprietatem tenere, imperiti improbique homines delirarunt. Nam aliqui etiam è secta Platoniorum mundum crediderunt extitisse ab æterno, non intelligentes quomodo prima causa tanto sæculorum intervallo ab universi molitione cessaverit; alii materiam saltem existimaverunt sempiternam, ut impius ille Hermogenes, cui diem indixit Tertullianus. De his autem, quoniam ad mundi structuram attinent, agam libro XI. Refutandi sunt tamen hoc loco nonnulli, qui nescio quos *Æonas* ab Ecclesiæ incunabulis commenti sunt, & Græculi quidam Monachi increata lucis à Deo diffusæ, & ab ipsius separatæ substantiæ, insipientes ac superbissimi jactatores.

2.
Æonum fabula.

Æonum fabulam Hesiodæo more finxit circa annum Christi CXX, imperante Hadriano, Valentinus, quem Epiphanius Hæresi xxxi. 2. vocat Phreboniten, recentiores Critici Ptenethiten, è patria maritima prope Bolbiticum ostium. In Aegypto primum errorem sparsit, deinde Romæ, quo adventasse creditur anno Ch. Aeræ cxxiii. Statuit in Pleromate, seu plenitudine divinitatis xxx. Æonas, quos in Ogdoadem, Decadem, & Duodecadem partiti sunt. In Ogdoade priorem tenet locum Deus inconspicuus ac princeps Æonum; quem vocabat *πρωτογενῆν*, *pro-*

πάρου, & *βύδον*, *Ante principium*, *Ante patrem*, & *Fundum*: cui conjugem dabat *Ένωϊαν*, *Έργον*, & *Χάριν*, *Mentem*, *silentium*, & *Gratiam*. Hæc à Bytho gravida enixa est *Νῆν* & *Αλήθειαν*, *Mentem* & *Veritatem*: Hinc procreati *Λόγος*, *Ζωή*, *Sermo*, & *Vita*: ab his *Ανθρώπος*, & *Εκκλησία*, *Homo*, & *Ecclesia*. En Valentiniana Ogdoas; in qua prima tetras, nempe Bythos, Ennaea, Nus, & Alethia peperit alteram, Verbum, Vitam, hominem, & Ecclesiam. Ab hac posteriore Tetrade orta est Decas, & Duodecas Æonum: decas quidem à *Verbo* & *Vita*; duodecas ab *homine*, & *Ecclesia*. Filii itaque *Sermonis ac vitæ* sunt decem Æonæ *Βύδιος*, *Μῆτις*, *Αλήθεια*, *Ένωσις*, *Αυτοφύης*, *Ηδονή*, *Αἰνότης*, *Σύγκρισις*, *Μονογενής*, *Μακροβία*, *Profundum*, *Mixtio*, *Non-Senescens*, *Unio*, *Personascens*, *Voluptas*, *Immobilis*, *Concretio*, *Unigenitus*, & *Beata*. Duodecas progenita ab *homine* & *Ecclesia* hæc est: *Παράκλητος*, *Πῆσις*, *Πατερικός*, *Ελπίς*, *Μητερός*, *Αγάπη*, *Αἰώς*, *Σύνεσις*, *Ευαγγελιστικός*, *Μακροβιότης*, *Θεολογία*, *Σοφία*, *Consolator*, *Fides*, *Paternus*, *Spes*, *Maternus*, *Caritas*, *Semper-mens*, *Prudentia*, *Ecclesiasticus*, *Felicitas*, *Voluntarius*, *Sapientia*. Hos triginta Æonas complectitur Valentinianum *πλήρωμα*, id est, *plenitudo*: de quibus vide Irenæum, Tertullianum, & Epiphanius, nec non Natalem Alex. Hist. Eccl. Sæc. II. cap. 2. Art. vi. Mafuerum quoque Dissert. I. art. I. Cum tam absurda sit Valentini fabulosa hæresis, habuit tamen qui eundem fuisse Orthodoxum contenderit, Fœditum Abbatem, qui edidit Dilucidationem Doctrinæ, & Historiæ priorum sæculorum.

Alterius erroris auctor fuit conventus Monachorum. qui in monte Atho prope Thessalonicam dicti *Quiēscētes* gloriabantur, omnes, qui in eo vitæ genere exercebantur, Divinum lumen conspiceret ab æterno à divinitate diffusum, quale Christo in monte Thabor putabant circumfulsisse. Quorum deliramenta

3.
Error Monachorum existentium in monte Atho.

ramenta detexit, & confutavit Barlaamus Monachus, qui ex Italia Byzantium venerat, & aliquandiu cum *Gregiscentibus* versatus fuerat; unde adversarium habuit Gregorium Palamam, primo illius instituti professorem, deinde Thessalonicensem Episcopum. Fuit Barlaamus natione Calaber, ut scribit Jo. Cantacuzenus lib. II. cap. 39. & Georgius Phranza lib. I. cap. XII. & ex Italia Constantinopolim adiit imperante Andronico Juniore, qui contra Avum conspirans imperium arripuit an. 1328. stetitque è partibus Barlaami Gregorius Acindynus, & Joannes Chrysoloras, ut narrat citato loco Phranza. Hunc Chrysoloram putant plurimi etiam primæ notæ Scriptores esse Emmanuelem illum, qui regnante Bonifacio IX. Venetiis, Florentiæ, Romæ, ac Ticini Græcæ literas tradidit, Leonardi Bruni Arretini, Raphaëlis Volateranni, Pauli Jovii, Baptiste Platinae, aliorumque historicorum testimonio celebratissimum. At cum Emmanuel Chrysoloras, cui plurimum debet Italia, decesserit in Constantiensi Concilio mense Aprili ann. 1415., honestatus elegantissima oratione Poggii Florentini ejus discipuli, & de Historia benemeriti, contentio autem cum Barlaamo contingerit vivente ac imperante Andronico, qui obiit anno 1341., puto hunc à priori Chrysolora esse diversum; non enim adulescentulus cum Palama disputasset, neque tanta ætate gravatus memoratæ Synodo interfuisset: præsertim cum nominum habeatur diversitas, & unius Chrysoloræ ad alterum recitentur Epistolæ. Fuerit ergo Joannes Chrysoloras senior Emmanuele. Barlaamum pertinaciæ, malevolentia, & popularis gloriæ cupiditatis redarguit Nicephorus Gregoras lib. Hist. XI. ejusque argumenta veluti araneorum telas discussa à Palama scribit citato loco Phranza: sed Gregoras paulo ante virum dixerat sacris dogmatibus eruditum; & postea mutata sententia Constantinopolitanam Pseudosynodum, quæ Barlaamum damnaverat, post ejus in Italiam reditum, decem libris impugnavit. Phranzes eundem Barlaamum fatetur disertum & eloquentem, & Joannes Cantacuzenus acutum & perspicacem libro Hist. II. cap. 39. licet Cantacuzenus Palamitarum fabulas approbet. Hæc addidi ad horum Græcorum historiam, quam ornate refert Petavius lib. I. Th. Dogmatum cap. XII. cum Jacobus Gretserus vir & ipse eruditissimus adnotat, in cap. præcitatum Cantacuzeni animadvertat hanc controversiam historiamque

R. P. Berti Theol. Tom. I.

fuisse Latinis Scriptoribus propemodum ignotam.

Et ne sub magnis nominibus errandi tribuatur occasio, quod recte cautum facit vir disertissimus Lamindus Pricanius prope finem librorum de ingeniorum moderatione; falsum est omnino affinem esse Palamitarum deliriis Augustinum Steuchum, etiamsi id asserant plures, & idem Petavius lib. III. cap. VI. n. 111. & Possevinus in Apparatu pag. 147. Nam Steuchus, quamquam haud scite cælum empyreum, & claritatem celestis regni increatam, & à divinitate emanantem nuncupavit; affirmat tamen hanc lucem ac regnum eandem esse divinitatem. Ait enim in libro de rebus incorporeis & invisibilibus de hoc cælo ac regno: *Hoc est divinitas, hoc regnum Patris, & Sanctissimæ Trinitatis*, & post pauca, *Quod cælum etiam eodem modo Paulus vocat lucem inaccessibilem, eamque dicit à Patre inhabitari, nimirum à se ipso manantem, non alienam à se*. Vocat ibidem hanc lucem, & regnum: *increatum, incorruptibile, inalterabile, immutabile*. Atque initio Cosinopocæ pag. 3. probat, nihil prorsus potuisse ab æterno consistere distinctum à Deo his verbis: *Ubi est æternitas semper item est existendi vigor ac potestas, quæ sola in Deo est; & tanta est hæc divinitas & potestas, ut alteri etiam ab ipso Deo non possit conferri*. Quapropter si Eugubinus hanc lucem appellat æternam, si affirmat non esse alienam à Deo, si asserit esse ipsam Patris divinitatem; non existimavit emanare à Deo in sensu Palamitarum, sed quemadmodum nos communiter dicimus emanare à Dei substantia ejus proprietates, ratione nimirum nostra, non distinctione reali. Neque obstat, Eugubinum asserere, non facile dictu an hæc lux corporea sit, an incorporea, & hanc esse Olympum poetarum; benigne enim exponendus est, non quasi corpoream suspicatus sit, aut locum extensum: sed quod ea lux corporalia ac spiritualia superemineat, & sit ipsa beatorum spirituum sempiterna felicitas. Quod declarant ipsius Eugubini proxima verba. *Hæc lux manat duntaxat à Deo, quæ cum sit lux divinitatis ejus, semper cum eo fuisse necesse est. Et hæc si cælum Empyrium est, semper ab æterno fuit cælum Empyrium, id est immensa lux divinitatis, beatissimum illud quod est supra cælum, quod appellare non audeo. Nam neque locus est, neque corpus, neque tempus*. Errant ergo, qui putant Steuchum Palamitarum nugis ineptire,

ineptire, & gerris Manichæorum tradere consentanea: quæ dicta sint salvo iudicio Petavii viri accuratissimi, & de Dogmatica Theologia præ cæteris optime meriti. Jam vero à Critica & Historia, quæ duo quanta potui brevitate expedivi, ad scita & assertiones me confero.

5. PROPOSITIO I. Deus æternus est, nec potest ejus æternitate aliqua creatura potiri.

Probatur Deum esse æternum ex Scriptura. Demonstratio prioris partem divinis Scripturis: Deuteronomii xxxii. 40. habetur: *Vivo ego in æternum*. Ps. ix. 8. *Dominus in æternum permanet*. Dan. vii. 14. *Potestas ejus potestas æterna*. Ad Hebr. i. 11. *Ipsi peribunt, tu autem permanes*. In his autem advertendum est, quod etsi Deo tribuuntur anni, sæcula, & vicissim rebus temporalibus æternitas, & ipsum etiam Hebraicum **עולם** *Holam*; dicuntur tamen de Deo cum quadam emphasi, quæ nulla ratione cæteris potest convenire. De annis namque illius dicitur Ps. cxi. 28. *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient*. De sæculis, & **עלם** Psalm. lxxxix. **מערם ער-עולם**: *A sæculo usque in sæculum tu es Deus*: hoc est, quodcumque pertranseat sæculum, tu semper idem immutabiliter permanes.

6. Idem docent unanimiter Patres. Tert. in 2. contra Marcionem: *Viva, & germana divinitas nec de novitate nec de vetustate censetur. Deus si est vetus non erit; si est novus non fuit*. E. c. Nazianzenus Orat. lxxxviii. *Deus & erat semper, & est, & erit: vel, ut rectius loquar, semper est*. Aug. ix. Confess. 10. *Fuisse & futurum esse non est in eo, sed esse solum*. Ita omnes alii. Quibus cum discipulorum suorum grege subscribunt Socrates, Plato, Parmenides, Euripides, & Thales; qui hanc Dei tradit definitionem: *Deus est quod caret principio ac fine, omnium rerum antiquissimum, & nunquam genitum*.

7. Magni Augustini argumenta hæc sunt; Primum in lib. de nat. Boni cap. 39. Quidquid est immutabile debet esse æternum; nam si non caret principio mutatur de non esse ad esse, si non caret fine mutatur de esse ad non esse: Deus est prorsus incommutabilis: Ergo Deus est æternus. Alterum in lib. vii. de Gen. ad lit. cap. 26. Nullum excogitari potest intervallum ac spatium, quo circumscripta sit Dei immensitas. Igitur nequit concipi tempus aut sæculum,

quo sit definita Dei permanentia. Tertium in lib. iv. Confess. cap. 10. Deus est summa animæ beatitudo, in qua dolere non potest neque affici desiderio aut timore. Atqui anima aut dolet, aut desiderat, aut timet, quotiescunque figitur voluptate in bono, quod oritur, definit, ac perficitur: Ergo Deus est bonum sempiternum, in quo nihil incipit, nihil cessat, nihil crescit. Huc spectant quæ de aliis attributis dicta fuerunt: unum etenim ex alio consequitur.

Probatur 2. pars. Æternitas Dei est interminabilis vita quantum ad existentiam & operationem omnino immutabilis: Immutabilitas nullo pacto rei creatæ potest competere: Ergo nullo pacto creaturæ competere potest Dei æternitas. Hinc habes recte Boetium lib. v. de Cons. Prosa vi. asserere, quod etiam si mundus non habuisset initium, ut quibusdam philosophis visum est, nihilominus non fuisset Deo coæternus. Nam mutationi esset subjectus, & temporis pateretur vicissitudinem: Habes etiam quo sensu Patres mortalem quandoque scribant rationalem animam: quia scilicet habet quidem non desinentem vitam; sed in cognitione & amore mutatur, deficit, proficit. Vide Aug. in Ps. lxx. & Tract. xxiii. in Joannem. Patulus quoque 1. ad Tim. v. 16. ait de summo Deo: *Qui solus habet immortalitatem*. Nempe & à se, & omnino incommutabiliter. Lege Aug. lib. iiii. contra Maximinum cap. 12.

Quod affirmant Scholastici, æternitatem esse mensuram durationis divinæ, accipiendum est de mensura improprie, & secundum rationem nostram accepta, ut scite animadvertit Magister Florez Tract. iiii. quæst. 2. Art. 6. §. 2. num. 12. Non enim duratio ab æternitate, & æternitas à Dei substantia distinguitur, sed idem sunt penitus; ut ait S. P. Enarrat. 2. in Psalm. ci. n. 10. *Non enim aliud anni Dei & aliud ipse: sed anni Dei æternitas Dei est: æternitas ipsa Dei substantia est, quæ nihil habet mutabile, &c.*

PROPOSITIO II. Jure ac merito Valentiniana Æonum fabula exploditur.

Afferam quasdam demonstrationes Æonum præter eas xvi. quas ex Irenæo colligit Natalis Alex. dissert. xv. 2. sæculi art. 1. quas tamen vide. Sit 1. Æones Valentini, sive ab Hebræorum Kabalis, ut putat Joannes Franciscus Budæus in dissert. de hac hæresi, & Salomon Glasius de posteriori Kab. membro, vel ut

ut probat doctissimus Renatus Massiet differt. i. pag. xx. & seq. ex Chaldaeorum Theologia, atque ex Pythagorica Quaternatione habuerunt originem: Sed Kabala est elementaria Scripturarum expositio, literarum aut numerorum pro lubitu permutatio, inconstans, atque ut plurimum superstitiosa; Chaldaeorum vero Theologia, ac Pythagorica quaternitas ex idololatriæ semine germinavit: Ergo explodenda est Aeonum fabula impuris his fontibus derivata. II. Aëones aut sunt affectiones ac motus unius Dei ab essentia divina distincti, ut videtur eos cogitasse Valentinus, aut personæ ejusdem divinitatis, ut commentus est Ptolomæus, de quo Tertull. lib. adv. Valentinum XIV. Non primum, quia summus Deus non est mutabilis, & affectionibus adventitiis obnoxius; non secundum, quia inter Aëones solus Nus est præstantissimus, totamque Bythi complectitur magnitudinem, Personæ autem ejusdem divinitatis æqualem habere debent perfectionem. Oportet ergo ut omnes Aëones sint procreati, ideoque non erit, neque Axinitus, neque Aëonus, neque Autophnes. III. Bythus & Anteprincipium debet habere ante generationem Nou vitam, prudentiam, felicitatem, beatitudinem; non sunt ergo progenitæ post conjugium Nou, Zoë, Synesis, Machariotes. IV. Aëones aut sunt spirituales, aut corporei: Si corporei, non ergo spectant ad pleroma intelligibilium: si spirituales, quomodo est inter Aëones Syngalis, Mixis, Enosis? quomodo Sophia fere absorpta fuit? quomodo sine corpore sexuum distinctio, connubia, generationes? V. *Achamoth*, quam Valentinus dicit filiam Sophiæ, & extra Plenitudinem collocat, & eadem *Sophia* Synonima sunt; atque unum Græcum est, scilicet *Σοφία Sophia*, alterum Hebraicum, idest *חכמה Achamoth*; & utrumque significat sapientiam: Alethias, Logos, Synesis ad unam spectant facultatem intelligendi; Pistis, Agape, Elpis sunt nomina virtutum eidem spiritui convenientium; quare ergo finguntur Aëones, aut saltem ab iisdem parentibus non gignuntur? Hæc ego addo ad argumenta Irenæi, quæ validiora sunt quidem; sed requirunt notitiam totius systematis Valentini, cujus Aeonum fabula est una tantum pars, & alia superest Enthymesis, ac tertia de Operibus Demiurgi: quæ sunt forsitan adolescentibus, quibus hæc conferibo, adhuc ignota. At argumentationes istæ, si conferas cum

nominibus propriis Aeonum supra expositis, erunt vel rudioribus satis obvia.

Oppones: Aëonas à filio Dei progenitos ac procreatos affirmat Divina Scriptura, confirmant testimonia Patrum, corroborat Kabalistica ars: Non est ergo unde quaque fabulosum Valentinianum systema. Ant. probatur; nam in Ep. ad Hebræos c. 1. 2. ubi nos legimus: *Per quem fecit & sæcula*, habent Græci codices, *διὰ τοῦ τὰς αἰώνων ἐκλογένου*, *Per quem & Aëonas condidit*. Etcap. xi. 3. ubi nos legimus: *Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent*, habent Græci, *Πίστει νοούμενα τὰς αἰώνων ὁρίσασθαι θεῷ, εἰς τὸ ἐκ τῶν ἀνοράτων τὰ βλεπόμενα γενέσθαι*, *Fide intelligimus aptatos esse Aëonas sermone Dei, ut ex non apparentibus visibilia fierent*. Aëones itaque ex Nu ac Logo fuerunt progeniti, ut corporalia conderentur secundum ideam Aeonum invisibilium existentium in Pleromate. Nec dissentiunt Patres. Gregorius enim Nyssenus in 1. contra Eunomium scribit: *Sæculi Conditor Aëonas, & qui in eis est locum antea constituisse, in iis vero omnia deinceps procreasse*. Quod numerorum comprobatur ratio, siquidem xxx. Aëones in annis Christi, xii. in Apostolis fuerunt designati, quorum duodecimus Judas proditor & apostata *Sophiam* invidam ac suo loco dejectam figurabat. Scripturis itaque, Patribus, & Kabalæ videtur Valentini systema consentaneum.

Resp. nego ant. Ad argumentum ex Epistola Pauli ad Hebræos facilis est responsio, si dicamus, Aëonas conditos *μετὰ τὸν κόσμον*, metonymice, & per enallagen numeri, ut dicimus, creatum tempus ætatemque rerum corporearum. Aëon quippe non est res aliqua quæ per se subsistat, sed vita rerum intelligibilium. Ita Damascenus lib. 2. de Fide Orth. cap. 1. Possumus quoque priorem textum ita exponere, *Per quem creavit & mundum*; quum Hebraice sit, *וְכֵן עָבַר לַעֲלָמָא*. Possumus & asserere, significari à Paulo, Christum esse Messiam, cujus gratia dicebant Hebræi fuisse creata universa; quandoquidem particula *Διὰ* cum genitivo interdum valet propter. Alter vero textus significat tantummodo in ordinem fuisse digestas jussu ac verbo Dei mundi partes, & conditas ex non extantibus, cum essent olim in Verbo Dei invisibilia, quemadmodum sunt opera in mente Artificis. Gregorium Nyssenum minus pro-

10.
Objection

Solutio.

prie & accurate locutum scribit Petavius lib. III. cap. v. 8. Sed mihi videtur id solum velle, quod Deus principio Aeonas & universum condiderit tanquam conceptaculum rerum visibilium, quia in principio condidit mundum & Angelos, sed terra erat inanis & vacua; quam postea singularum creaturarum generibus exornavit. In quo nihil est non accuratum, non proprium. Kabbalisticae Valentinianorum argutiunculae flocci sunt faciendae; tametsi Christus vixisset xxx. annos, quod est alienum à vero: explevit enim xxx. ii.; atque his annis male aliquot detrahuntur, male superadduntur à pluribus Recentioribus, ut ostendam opportunius. In Juda damnato ac perduto homine male designatur Sophia, cujus interitum Horus à Bytho & Sige genitus extra Pleroma impedivit. Cum à Verbo decem fuerint geniti Aeones, quare non sunt pares huic numero Apostoli? aut quare duodecim Aeonis non addidit Valentinus lxxi. alios numero pares discipulorum? Sed mitto jure ab Irenæo ac Tertulliano irrisas fabulas.

II. PROPOSITIO III. Fictitium est lumen illud increatum ac sempiternum, in quo Græci Palamitæ jactabant se Deum videre.

Palamitarum fictitium lumen exploratur. Facillimè demonstratur argumentatione Joannis Cyparisioti Decade vi. Ejusmodi lux, quæ beatorum corpora circumfulget, ut Græculi isti contendunt, est defluxio & energia manans à

Divina substantia: Fictitia est defluxio, & energia manans à Divina substantia, quæ sit improducta, sempiterna, & distinguatur à divinitate; non enim diversa est Dei natura ab ejus proprietatibus & operationibus: Ergo fictitia est illa lux æterna, & defluens à Divina substantia, & quæ ab ea distinguatur. Con simile est argumentum Barlaami, de quo Joannes Cantacuzenus lib. II. cap. 39. Nihil inter Deum & creaturam potest excogitari; nam quidquid est, aut est à se, aut productum ab alio: si est à se, Deus est; si ab alio productum, creatura est: Igitur stultissimæ mentis figmentum erit illa lux sempiterna, increata, & tamen à divinitate distincta. An vero in eo lumine ac defluxione, si daretur, videri posset Divina Essentia, videbitur in eo libro, qui proxime ad istum consequetur.

Dices: Meminit increatæ hujus lucis Basilius Hom. I. in Hexam.

Resp. arcanam, & inaccessam lucem divinitatis, quam Basilius commemorat, esse eandem divinitatem, & sempiternum Dei filium; de quo ipse Basilius lib. IV. contra Eunomium cap. I. *Filius*, inquit, *cum splendor sit, non aliquando erit; sed est coæternaliter. Lux enim est Deus, ut David inquit: In lumine tuo videbimus lumen, & Daniel: Lux cum ipso est.* Itaque Basilius lucem illam sempiternam ac splendorem Dei, cujus meminit Hom. I. in Hexam, non aliam intelligit præter ipsum Deum, & Unigenitum procedentem à Patre.

12.

CAPUT VI.

De infinita potentia Dei, & de iis, quæ ad hanc evertendam possent adduci.

SUMMARIUM.

1. Deus infinitam habet potentiam.
2. Animadversio ad faciliter occurrendum objectionibus.
3. 4. 5. 6. 7. Solvuntur objectiones variae.
8. 9. 10. 11. Potest Deus plura facere, quàm non facit.

12. 13. 14. Afferuntur, & solvuntur objectiones.

15. 16. Potest Deus facere meliora iis, quàm fecit.

17. 18. 19. 20. Solvuntur objectiones.

De Potentia Dei infinita.

RABSACES, quem legis suæ desertorem Hebræi putant, eo quod Hebraice loqueretur, & ad ejus maledica verba Ezechias sciderit vestimenta, adeo infirmum aiebat esse Dominum Deum Israël, ut non posset liberare Jerusalem de manu Regis Assyriorum. Populares ipsi Judæi in solitudine ausi sunt contra Omnipotentem in hanc blasphemiam erumpere: *Nunquid poterit Dominus parare mensam in deserto?*

PL. LXXVII. In eo quippe detinebantur errore, quod & Dii essent alii apud Gentes, & unus ille, quem colebant, non haberet ubique maximam potestatem. At Deus manifestam reddidit potentiam suam statim post Absacis blasphemiam percutiens centum octoginta quinque millia in castris Sennacheribi; & contra murmurantes Hebræos, pluentibus cælis manna, & aquis de petra fluentibus saluberrimis. De Manichæis jam

jam dictum supra, Deum bonum tam fecisse impotentem, ut non posset malum avertere. De Petro denique Abaelardo scribit Epist. 190. S. Bernardus, soli Patri plenissimam tribuisse potentiam, aliquam tantum Filio, nullam penitus Spiritui Sancto, contra apertissimam divinarum scripturarum ac Patrum auctoritatem. Ergo adversus horum deliramentum summa Dei potestas est comprobanda, nec non expedienda sunt dubia quædam, quæ à Theologis omnibus solent in hoc argumento promoveri.

I. PROPOSITIO I. Deus infinitam habet potentiam.

Probatur infinita potentia Dei ex Scriptura.

Ita sacra Biblia. Esther xiii. 12. *Domine rex Deorum, & universæ potestatis.* Job. xlii. 2. *Scio quia omnia potes.* Eccles. i. 8. *Unus est altissimus creator omnipotens, & Rex potens.* Matth. xix. 26. *Apud Deum omnia possibilia sunt.* Ita Patres: Cyrillus Catech. viii. Nyssenus lib. i. contra Eunomium, Tertullianus de Resurrect. carnis cap. xi. Magnus Augustinus de Fide & Symbolo cap. 2. quorum, aliorumque loca vide apud Petavium lib. v. cap. v. Ita Gentiles Philosophi ac poætæ, quorum collegit dogmata Huetius lib. 2. Conc. c. ii. n. xxi.: unde merito S. P. ferm. cxxxix. de Temp. ait: *Non dico, da mihi Christianum, da mihi Judæum: sed da mihi paganum, idolorum cultorem, demonum servum, qui non dicat Deum esse omnipotentem. Negare Christum potest, negare omnipotentem Deum non potest.* Ita demum Theologica ratio, quæ ex multis ab Augustino traditis sic depromitur: I. Deus est universæ opifex creaturæ: Ad creaturæ universæ opificium necessaria est omnipotentia: Ergo omnis, plenissimaque potentia tribuenda est Deo: *Ex Sermone cxix. de tempore.* II. Magnam habet Imperator in regno suo potestatem, quia alia jubet, alia permittit: In amplissima, immensaque universæ creaturæ Republica nihil fieri potest, quod à summo imperatore Deo aut non jubeatur, aut non permittatur: Habet ergo Deus in omnia, quæ fieri possunt, plenissimam potestatem: *Ex lib. i. de Trinit. cap. 4.* III. Ille est omnipotens, qui potest facere omnia, quæ fieri possunt: Ille potest facere omnia, quæ fieri possunt, qui semper & immutabiliter est: Ergo qui semper, & immutabiliter est, est omnipotens. Pr. minor. Ex rebus omnibus quædam fuerunt, quædam sunt, quædam erunt, quædam sunt solum potentia; Igitur virtus producen-

di omnia est virtus quæ fuit, quæ est, quæ erit: At virtus quæ est, quæ fuit, quæ erit, est virtus summi Dei, qui semper & incommutabiliter est: Ergo qui semper & immutabiliter est, habet virtutem faciendo omnia, quæ fieri possunt: *Ex lib. xxvi. contra Faustum cap. 5.*

Ut facilius argumentis occurras, quæ possunt ex adverso proferri, animadvertite *Impossibile* aliquid dici posse multipliciter. Ac primo impossibile appellatur, ad quod pares vires non suppetunt, ut parvulus exercere nequit athletam, videre catulus, vivere perpetuo animal. Deinde appellatur impossibile, quod ut plurimum non fit, quo sensu ait Matth. v. 15. *Non potest civitas abscondi supra montem posita.* Tercio dicitur impossibile, quod rationi non est consentaneum, aut legi adversatur, ut Gen. 44. 22. *Non potest puer relinquere patrem suum.* Quarto vocatur Impossibile, à quo justa de causa voluntas est aliena, ut Matth. xiii., & Marc. vi. 5. *Et non poterat ibi virtutem ullam facere, propter incredulitatem eorum.* V. Impossibile nuncupatur, quod hominibus quidem est tale, non autem Deo, ut concipere virginem, hominem iterato nasci, & quæcunque miraculum perpetrare. Quum ergo dicimus, nihil Deo esse impossibile, accipitur impossibile in primo, secundo, ac postremo sensu, non in tertio, vel quarto: quippe certum est, Deo plura non convenire, ut posse mori, posse peccare; pluraque fieri ab eo, aut prætermitti, quæ possent aliàs pro ejus habitu evenire. Atque rationem reddimus apertissimam; si enim Deus indecora ac prava posset efficere, non esset justus ac sanctus, sed deficiens ac improbus; & consequenter repugnat, Deum optimum maximum posse facere quæ rectæ adversantur rationi, & quæ à deficiente & infirma, non à potentissima causa dependent. Quod si non posset voluntate sua plura, quæ possibilia sunt, non efficere; foret necessarium agens, non liberum, & facultate perfectissimi arbitrii careret.

Oppones I. Deus non potest mori, non mentiri, non peccare, non facere, quod res jam præterita non fuerit, non immutare, & evertere naturas rerum. Ergo non potest omnia.

Resp. nego consequentiam. Quæcunque enim memorata sunt nequaquam posse, non infirmitatis argumentum est, sed potentia, quod de singulis breviter quidem, sed ratione probaturus sum validissima. Quantum ad poten-

2. Animadvertit ad solvendas objectiones.

3. Oppositio I.

Solutio;

potentiam moriendi, optime respondet Estius dist. XLII. §. 2. ac Sylvius Q. XXV. art. IV. Deum dici omnipotentem secundum potentiam activam, & non secundum potentiam passivam, quæ est imperfectio consecratoria materiæ: Atqui posse pati, mori, augeri, mutari, passionem, non actionem significant: Ergo nullatenus ad Dei spectant omnipotentiam. Ac Sylvius hæc acceperat à D. Thoma II. contra Gen. cap. 25., cuius doctrinæ fidelissimus est interpres. Adde hæc primo tradidisse Augustinum, qui lib. V. de civit. Dei cap. X. ait, Deum esse omnipotentem *faciendo quidquid vult, non patiendo quæ non vult*. Et quidem si posse mori non imbecillitatis esset, sed potestatis; nonne immortalis anima, atque Angelici Spiritus forent pecudibus, natisque ad corruptionem corporibus deteriores? Vere itaque Deus est omnipotens, quia mori ac pati non potest; nam quod patitur & moritur, impotens est.

Idem dicendum est de potentia fallendi ac peccandi. Quod primum ostendo, quoniam mendacium & peccatum non causam effectricem habent, sed deficientem, quum defectum importent ac privationem: deinde istam argumentationem propono: Sicut ens, quod potest excidere abente, non est summum ens; ita potentia, quæ potest excidere à veritate & à bonitate, non est summa potentia; etenim summa potentia est summum ens, & veritas pariter ac bonitas sunt aliquid ens: Atqui posse mentiri, & posse peccare, est posse excidere à veritate, & à bonitate: Ergo posse mentiri & peccare non est summa potentia. Quapropter S. P. ferm. CIX. de Temp. inquit: *Non potest mori, non potest peccare, non potest mentiri, non potest falli: tanta non potest, quia si possit, non esset omnipotens*. Idem habet lib. V. de civit. Dei citato loco, & ferm. de Symb. ad Catech. cap. I. Neque dicas, hæc nullam importare contradictionem, quum homo & fallatur, & mentiatur, & moriatur: confestim enim repono, equidem non implicare si conferantur cum creatura, quæ potentiam habet passivam, & deficere potest ab esse; at non ita est, si comparentur cum summa potentia, quæ nulla ratione, ut dixi, ab ullo esse potest excidere.

De rebus præteritis non una est Theologorum sententia. Nam S. Petrus Damian. Opusc. XXXVI. nititur probare, quod Deus omnipotens illud quoque possit efficere, ut compressa virgo non sit compressa. Ita docet Gilbertus Por-

retanus in lib. de Trinit. & Guilelm. Antisiodor. in Summa: quibus subscribit Gregorius noster Arimin. dist. XLII. art. 2. quæst. I. quamquam Frid. Gaurdi affirmet, Gregorium instituere disputationem de re præterita non *reductive*, & in sensu composito, nempe prout sub præteritione consistit, sed in sensu diviso, & præteritione præcisa: quo sensu quæstionem dirimit etiam Gaspar Juenin dissert. IV. quæst. IX. cap. I. sed Theologi & numero & eruditione præcipui negant unanimiter, spectare ad infinitam potentiam, ut efficere possit non fuisse, quæ fuerint. Neque in hac quæstione diutius immorabor: cum apertissime illam definiat S. Pater Augustinus lib. XXVI. contra Faustum cap. V. dicens: *Quisquis dicit, si omnipotens est Deus, faciat, ut quæ facta sunt, facta non fuerint; non videt hoc se dicere: Si omnipotens est, faciat, ut quæ vera sunt, eo ipso, quo vera sunt, falsa sint. Potest enim facere, quod aliquod non sit quod erat, tunc enim facit ut non sit, quando id esse invenerit, de quo fiat; ut cum aliquem, qui cepit esse nascendo, facit non esse moriendo, hoc enim factum invenit de quo fieret. Quis autem dicat, ut id quod jam non est, faciat non esse? Quidquid enim præteritum est, jam non est: quod si & de ipso fieri aliquid potest, adhuc est, de quo fiat*. In his autem Augustini verbis putant quidam, alioquin docti viri, aperte distingui duplex illud præteriti genus quod commemoravi, præcisa scilicet præteritione, & ea consistente. Sed ego hebes ingenio hanc discrepantiam non video: imo neque sine præteritione præteritum cogitare possum; quemadmodum sine humanitate hominem, sine productione rem productam, sine divinitate Deum nequeo aliqua ratione comprehendere. Quod si creaturam transactam, aut præsentem, aut futuram ab omni se junxeris temporum differentia, non aliam mihi ideam suggeris, quam creaturæ; ad quam producendam validissimam esse potentiam Dei, nemo potest rationabiliter dubitare. Dicendum ergo implicare, & à nullo hominum ratione prædito posse intelligi, nunquam fuisse quod fuit aliquando; neque in disputationem vertendum esse, num possint fieri quæcunque fieri non possunt. De quibus si lubet, ut sit interdum, raptis extra orbitas cavillari; nostratum manibus teruntur pro Ariminensis sententia argumentationes Hyacinthi Tonti Theologi atque Concionatoris clarissimi, ad cuius laudum cumulum parum posset accedere,

4.
Quid dicendum de potentia fallendi & peccandi.

5.
Quid de rebus præteritis dicendum.

dere, si verborum delectum, & ingenii
servâſſet ſeveriorem moderationem.

6. *Quomodo naturæ rerum immutabiles.* Naturas autem rerum esse immutabiles fateor, si in ideis ac notionibus inspiciantur, sive ut Scholæ utamur vocabulis, in prædicatis essentialibus: non enim ita acceptæ sunt aliud, quàm perceptiones animæ, quæ ad regulam exiguntur Divini luminis & incommutabilis veritatis. At si accipiantur ut existunt, & in rerum creatarum serie constituuntur; quisquis illas diceret immutabiles, ipse naturas rerum perverteret. Etenim potest Deus aquam in vinum, in sanguinem, in vapore ignis convertere, potest suscitare, de lapidibus filios Abraham, potest universi ordinem immutare: & fictitia est ac repugnans perceptio immutabilis creaturæ; quæ eo ipso, quo creatura est, non potest non esse mutabilis.

7. **Oppositio 2.** Opp. 2. Dei potentia & Dei voluntas idem sunt, atque, ut Augustinus scribit cap. 96. Enchiririd., *Non ob aliud Deus veraciter vocatur omnipotens, nisi quoniam quidquid vult, potest.* Sed Deus non vult omnia: Igitur nec omnia: potest.

Solutio. Resp. Omnipotentiam, & voluntatem Dei esse idem realiter & in se, non autem connotative; illa namque con-
significat omnia possibilea, hæc definita tantum, ac volita. Augustinus vero idcirco affirmat, Deum esse omnipotentem, quoniam quidquid vult illud potest; non quod Dei potentia concludatur voluntate, sed quod ex voluntate possit apertissime demonstrari. Nam si probatur creaturæ imbecillitas ex quo impediri possit quod ipsa vult; probatur optime summa potentia Dei ex quo impediri non possit quod Deus vult: & propterea S. P. immediate ait: *Nec voluntate cuiuspiam creature voluntatis omnipotentis impeditur effectus.* Habes in eodem Enchirid. libro cap. 95. hæc alia Augustini verba, quæ omnem tollunt dubitationem: *Tunc in clarissima luce sapientiæ videbitur, quod nunc priorum fides habet, antequam manifesta cognitione videatur: quàm certa & immutabilis, & efficacissima sit voluntas Dei, quàm multa possit, & non velit, nihil autem velit quod non possit, quamque sit verum quod in Psalmo canitur, Deus autem noster in celo & in terra omnia quæcunque voluit facit. Quod utique non est verum, si aliqua voluit & non fecit; & quod est indignius, ideo non fecit, quoniam ne fieret quod volebat omnipotens, voluntas*
R. P. Berti Theol. Tom. I.

hominis impeditur. Attamen ut plane
proposita dubitatio expendatur, sit

PROPOSITIO II. Potest Deus plura
facere, quæ non facit.

Speciat hæc prop. ad fidem, eamque defendunt Catholici omnes contra Abaelardum, & Wiclefium, quibus addit Estius Calvinum, qui tamen fatetur in lib. de vera Religione, posse Christum, si vellet, panem in suum corpus convertere; ideoque ab hoc errore immunem fuisse putant Juenin dissert. iv. cap. 2. & Petavius lib. v. cap. 6. n. xviii. Calviniani tamen asserunt, quod revera natura rerum non patitur, ut panis substantia in corpus Christi convertatur; & forte non est ubique sibi constans eorum antesignanus; neque errat Estius, qui errorem Calvinii distinguit ab errore Wiclefi; iste enim hoc nititur fundamento, quod Deus agat necessitate naturæ; Calvinus vero quod agat necessitate justitiæ ac sapientiæ suæ, quæ non patiuntur res alio ordine fieri, quam prout institutum est, etiamsi consequatur libertatis exitium, & peccandi necessitas. Præ cæteris hanc questionem pari eruditione, & copia dissolvunt Hugo Victorinus de Sacram Fid. lib. i. p. 2. cap. ultimo, Thomas Valdensis Tom. i. lib. i. art. i. cap. 10. laudatus Estius Dist. 43. Petavius citato lib. v. cap. 6., Silvius Quæst. xxv. art. f. Greg. dist. xlii. quæst. i. &c.

Atque probatur I. Plura Deo possibilia esse Divina narrat Scriptura, nec tamen usquam leguntur facta: Ergo præter ea, quæ facta sunt, potest Deus summe potens multa facere. Prob. ant. Sap. xi. 18. habetur: *Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creavit orbem terrarum ex materia indisa, immittere illis multitudinem urforum, aut audaces leones, aut novi generis ira plenas ignotas bestias, aut vaporem ignium spirantes . . . Sed & sine his uno spiritu poterant occidi, persecutionem passi ab ipsis factis suis, & dispersi per spiritum virtutis tuæ; sed omnia in mensura & numero; & ponere disposuisti* II. Macchab. viii. 18. *Potest & venientes adversum nos, & univ. mundum uno nutu delere.* Mat. iii. 9. *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Ubi tamen lapides in Abrahæ filios commutandi figurato loquendi genere designant gentes ad fidem venturas, non tamen si literaliter accipiantur, excedunt Divinæ potentie mensuram; quum Isaïæ li. i. effecti Abrahami semur caverne ac lapidi comparetur: neque difficilior

9.
Probat
posse Deum
plura facere
quæ non fa-
cit ex Scri-
ptura.

sic Deo hominem excidere ex lapide, quam Isaac procreare ex infecundis, senibusque parentibus. Et cap. xxvi. 53. ita Christus Petrum alloquitur: *An putas, quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum?* Ubi satis erat duodecim Angelos Apostolis comparare, vel unum ad perdendos hostes accersere; sed duodecim legiones nominavit ut Patris potentiam ostenderet. Porro neque immisit Dominus in Aegyptios ursum multitudinem aut leonem, neque nutu universum mundum delevit, neque suscitavit ex lapidibus filios Abraham, neque legiones Angelorum in sui defensionem adscivit: Narrat ergo Divina Scriptura omnipotentem Dominum plurima posse, quæ nunquam perfecit.

10. Probatur 2. ex PP. inter quos Athanasius lib. iii. contra Arianos: *Poterat, inquit, etsi nunquam advenisset Christus, solummodo loqui Deus, & maledictionem solvere. Poterat etiam ab initio Salvator advenire, & cum advenit, non tradi Pilato.* Hieronymus in Comment. ad cap. 1. Isaia: *Qui tantorum signorum patrator est, & celum terrasque & maria suo facit servire nutui, etiam ipse crucem evadere potuit.* Pro omnibus sit Augustinus, qui in Opusc. ad Marcellinum cap. 1. ait: *Absurdum tibi videtur dici, aliquid fieri posse, cuius desit exemplum: cum sicut credo non dubites, nunquam esse factum, ut per foramen acus camelus transiret; & tamen ille hoc quoque dixit Deo esse possibile: legas etiam duodecim (millia) legiones Angelorum pro Christo, ne pateretur, pugnare potuisse, nec tamen factum: legas fieri potuisse, ut semel gentes exterminarentur à terra quæ debetur filiis Israël; Deum tamen id paulatim fieri voluisse; & alia jecenta possunt occurrere, quæ fieri potuisse, vel posse fatemur, & eorum tamen exempla, quod facta sint, proferre nequeamus.* Vide ejusdem libri cap. xxxv. De qua Augustiniana sententia scribit Petavius cit. loco n. x. peremptoriam esse, & cum litem omnem questionemque dissolvere, tum subtiles quorundam nugæ & ineptias discutere.

11. Nec theologicæ desunt rationes; quarum sit prima: Cum omnes creaturæ simul finitæ sint, non potest earum productione exhaustiri infinita Creatoris potentia: Ergo præter ea, quæ creat & facit, nova semper, semperque creare potest, & facere. Altera: Si Deus non posset nisi quæ facit, ergo non potuit præservare Adam à transgressione, nec

Davidem ab adulterio, neque à perditione Saulem: non potuit emollire cor Pharaonis, convertere Achab, trahere Judam ad poenitentiam: non potuit descendere de Cruce, non signum dare petentibus Scribis, non montem in medium maris transferre: quæ si vera sunt, tollitur gratia, perit libertas, cessat meritum: & inevitabilis est rerum omnium eventus, excusabilis Phariseorum pervicacia, necessaria reprobosum malitia; quæ omnia quantum absurda sint, nemo est qui non videat. Postrema ratio hæc sit: Deus potest facere ut terra tremat, ut pluat manna, ut sistant se aquæ fluminum, ut tenebræ fiant super universam terram, ut scindantur petrae, & alia innumera, quæ fecit olim in diebus Moysis, Josue, Ozia, extremoque tempore mortis suæ; vel hæc patrare non potest: Si non potest; suam ergo perdidit omnipotentiam: Si potest; ergo potest aliqua, quæ non facit. Non enim renovantur modo prædicta, aliaque signa, quæ certum est præcessisse.

Opp. 1. Matth. xxvi. 39. ita Christus Patrem est adlocutus: *Si possibile est, transeat à me calix iste?* scilicet, subtrahere me, si fieri potest, ab imminente crucis supplicio: Atqui non transit à Christo calix, neque eum Pater à teterrima morte subtraxit: Ergo erat id impossibile. At quare Pater filium non subtraxit à morte? Profecto quia pro humani generis salute eandem mortem decreverat. Est igitur impossibile quidquid Deus facere non decrevit, quidquid altissimæ sapientiæ suæ consilio non vult.

Resp. dist. conf. Ergo erat impossibile absolute, & impossibilitate primi generis, id est virium defectu, nego. Impossibilitate quarti generis, id est, repugnante decreto, & voluntate Patris, concedo. Vide prænotata proposit. I. Quando Christus ait: *Si possibile est*, non dubitavit an posset Pater ipsum à morte subtrahere; sunt enim apud Deum omnia possible, ut habetur Mat. xix. 26. sed ait, si possibile est ordinata potentia, consistente cum æterno decreto, quod perinde est, ac si dixisset, *si vis.* Eximit omnem scrupulum Lucas xxi. 42. ita Christi orationem enarrans: *Pater, si vis, transfer calicem istum à me: Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Quam responsionem non soli tradunt Scholastici, & sacri Interpretes, verum & Grotius in hunc locum Commentario, quod propter hodiernos hæreticos dignum est ut producat. *Quomodo autem coheret conditio illa ei δοῦναι ἐγὼ, si possibile est, quam*

12. Objectio 1.

Solutio

quam cum Matthæo etiam Marcus ponit, cum eo quod apud Marcum sequitur πᾶν τὰ δυνάμει σοὶ, omnia tibi possibilia sunt? Nimirum recurrendum hic est ad illam tritam in scholis distinctionem; ejus quod ἀδύνατον, impossibile, sit per se, & ejus quod ἀδύνατον impossibile, sit hoc, vel illo posito. Nam per se nihil est Deo ἀδύνατον impossibile, extra ea quæ sunt in semetipsis ἀσύστατα repugnantia, aut quæ Divine naturæ repugnant. Ad sensum est, si tua decreta ferunt ut alio modo tuæ gloriæ, & hominum salutis æquè consulatur. Doctissimus Estius Comment. in loca difficiliora Scripturæ addit, Christum non dixisse, Si possibile est tibi, quemadmodum pater habentis spiritum mutum apud Marcum 1x. 21. ait, si quid potes, adjuva nos: quod utique aliqua videretur de Divina potentia hæsitatio: sed ait Christus, Si possibile est, nempe, in se non repugnans propter paterni decreti consistentiam. Uno dicam verbo: Deus omnia potest absoluta potentia, non ordinata, & supposita voluntate; quæ non esset, si posset revocari, immutabilis.

13.
Obiectio 2.

Opp. 2. Deus non potest facere nisi ea, quæ prævidit, nam si posset facere quæ non prævidit, posset absque providentia operari: Atqui prævidit ea sola, quæ facit; Ergo ea sola, quæ facit, hæc potest.

Solutio.

Resp. eodem pacto dist. ma. potentia ordinata, & supposita præscientia, concedo: potentia absoluta, nego. Potest absolute Deus facere quicquid non repugnat; facit autem quod solum præscivit & præordinavit. Itaque ex præscientia ac providentia infertur tantum ea non esse futura quæ non fuerunt prævisa, minime vero non esse possibilia; nam poterat Deus alia præordinare ac præscire. Videloco cit. Victorinum. At forte inquires: Sapientia Dei est immutabilis: non ergo poterat Deus alia prævidere. Utique sapientia Dei est immutabilis, sed non est ad unum, vel alterum determinata. Dicitur de Deo sapientia, dicitur & præscientia: sapientia respectu omnium penitus rerum, præscientia respectu futurarum. Itaque sola præscientia quamdam habet in connotatis terminationem: at quatenus in Deo sunt, nullum est inter utramque discrimen: sed mutabilitas est penes solas creaturas, quæ ideo sunt futuræ quia sunt prævisæ; & poterant non esse futuræ, quia poterant non esse prævisæ, constante eadem providentia in eo ut non fierent, sicut modo in eo consistit ut fiant.

R. P. Berti Theol. Tom. I.

Opp. 3. Hieronymus Dialogo primo contra Pelag. affirmat, illud tantum esse possibile, quod est futurum.

14.
Obiectio 3.

Resp. Hieronymum loqui de eo quod est possibile homini, contra Pelagianos, qui jactabant, posse hominem vivere sine peccato; & quos redarguit ex ipsa hominum imbecillitate satis experimento manifesta. Cæterum posse Deum tantam gratiam largiri, si vellet, ut quilibet omne prorsus evitaret peccatum, qualem habuit Sanctissima Dei Genitrix, idem Hieronymus tradit lib. 2. contra Pelagianos cap. 6. laudatque Augustinum, qui idem affirmat lib. 2. de peccatorum meritis cap. 6. 14. & 17. Unde retorqueri potest argumentum: Potest Deus specialissimæ gratiæ beneficio hominem toto vitæ tempore ab omni prorsus peccato immunem reddere, nec tamen id præstat: Potest ergo præter ea, quæ actu exequitur, alia complura.

Solutio.

PROPOSITIO III. Potest Deus facere meliora iis, quæ fecit.

15.
Propositio 3

Sequitur ex dictis; & probatur.

Probatur

I. Quia Apost. ad Eph. iii. 20. ait: Deum posse omnia facere præter ea quæ facta sunt hæcenus, & supra ea quæ possumus cogitare: Potens est, inquit, omnia facere superabundanter quam petimus, & intelligimus. Ubi in Græco codice habetur τὸ δὲ δυνάμει ὑπὲρ πάντα ποιῶν ὑπὲρ ἐμπειρίας, &c. Repetitur particula ὑπὲρ super, ac primo dicitur ὑπὲρ πάντα super omnia, deinde ampliori auxilio ὑπὲρ ἐμπειρίας, superabundanter; quorum primum refertur ad opera, alterum ad cogitationem nostram; & consequenter ostenditur, Deum posse & meliora his, quæ facta sunt, & meliora iis, quæ aut petere audeamus, aut cogitare.

Deum posse
facere me-
liora iis, quæ
fecit ex Scri-
ptura.

Deinde probatur ex Patribus. Constat enim ex Augustino & Hieronymo, ut nuper diximus, posse Deum facere, ut humana voluntas ope adjuvante Divina in nullum prolaberetur peccatum, ut immortalitate eum animæ, tum corporis rationalis creatura sit prædita; atque, ut ait Dionysius VIII. de Divinis nominibus, infinitas virtutes ab iis, quæ jam conditæ sunt, in infinitum perfectiores producere. Quæ tamen omnia, ut admonui, intelligenda sunt juxta absolutam potentiam, non vero hac providentia supposita. Quis enim hoc statuto rerum ordine dubitet, quin providentissima majestas id effecerit, quod melius erat, & rectius? Huc spectant omnes rationes superius productæ, præcipue quod nullo opere quantumvis perfecto ac mirabili infinita exhaustiri potest omni-

16.
Probatur ex
Patribus.

P 2

potentia 4

potentia: & ea insuper, qua utitur S. Pater contra Manichæos 11. de civit. Dei 22. quoniam si Deus optima quæque produceret, ut non posset addere meliora; omnia à visibilibus usque ad invisibilia forent æqualia, & nil præter angelos vel homines procreasset.

17. **Opponitur.** Opp. 1. Ut asserit lib. LXXX. Quæst. 50. S. Pater, si Deus potuisset gignere Filium sibi æqualem, nec genuisset, fuisset invidus. Ergo si potuisset procreare meliora, nec procreasset, invidus pari ratione fuisset.

Respondetur. Resp. nego consequentiam ac paritatem: Aequalitas enim naturæ debetur filio, omnis enim generatio in naturæ similitudinem fieri debet, & consequenter nequit pater, nisi invidus sit, filio suo perfectionem vel minimam denegare: quæ ratio de rebus creatis non militat, quibus nulla perfectio debetur, sed quamcunque habent, beneficium est ex liberalitate Conditoris. Præterea invidentia, quæ est odium felicitatis alienæ, ut eam definit S. P. in Psalm. CIV. locum non habet in iis, qui nullum bonum vel malum possunt ex aliis capessere, neque in iis, qui maxime distant: ideoque non potest Deus esse invidus creaturis, quæ nihil possunt Divinæ de trahere felicitati, atque immensum ab eo conditione ac dignitate recedunt.

18. **Instantia.** Si dicas Augustinum in 4. de Gen. ad lit. cap. 16. eodem modo de Filio Dei, ac de omnibus creaturis ratiocinari; nam ait: *Si bona facere posset Deus nec faceret, magna esset invidentia;*

Solutio. Estius, Sylvius, Juenin reponent minus esse auctoritati horum librorum attendendum. Revera de his scribit S. P. 11. Retract. cap. 24. *In quo opere plura quesita, quàm inventa sunt; & eorum quæ inventa sunt pauciora firmata: cætera vero ita posita, velut adhuc requirenda sint.* Sed respondere etiam possumus, Augustinum loqui supposita hac providentia, & consistente decreto definitam perfectionem unicuique rei tribuendi; quam, cum sit immutabilis & invidentia, sicut & cujusque passionis expers, quadam consequente necessitate eo modo, quo libere definivit, largitur. Nam in 111. de libero arbitrio cap. IX. utrumque distinguit, & posse Deum producere meliora, & posito hoc ordine creaturarum, invidum esse, qui velit aliquam interire: *Si dixerit, inquit, non erat tamen difficile aut laboriosum omnipotenti Deo, ut omnia quæcunque fecit sic haberent ordinem suum, ut nulla creatura usque ad miseriam per-*

veniret; non enim hoc aut omnipotens non potuit, aut bonus invidit: respondebo, ordinem creaturarum à summa usque ad infimam gradibus justis ita decurrere, ut ille invident qui dixerit: Ista non esset; invident etiam ille, qui dixerit: Ista talis esset. Si enim talem vult esse qualis est superior, jam illa est, & tanta est, ut adjici ei non oporteat, quia perfecta est. Qui ergo dicit, Etiam ista talis esset, aut perfecta superiori vult addere, & erit immoderatus & injustus; aut istam vult interimere, & erit malus, atque invidus. Quæ, & alia, quæ ibidem Augustinus disertissime disputat, haud obscure probant, Deum ea fecisse quæ statuto providentiæ ordini congruunt, neque possunt absque malevolentia nota immutari.

Opp. 2. Deus est optimus: sunt ergo optima quæcunque facit.

Resp. dist. conseq. sunt optima, id est præintento fini, decretoque ordini maxime congruentia, concedo: sunt optima, id est naturam habent, conditionemque præstantissimam, nego.

Si insurgas, ex opere artificis sapientiam, ac prudentiam pensari;

Dico non elucescere infinitam Dei virtutem in creatis operibus, si unice illorum attendatur substantia, quæ finita est, & in comparatione Auctoris sui, *tantum nihilum:* sed optime intelligi ex modo, & ratione producendi: quum enim supremus artifex neque materia, neque temporis intervallo, neque causarum aliarum subsidio ad quæque vel maxima molendum, opus habeat, hinc satis ejus virtus ac sapientia splendescit: atque, ut ait S. Pater 11. de civit. Dei cap. 22. *Deus ita artifex est magnus in magnis, ut minor non sit in parvis: quæ parva non sua granditate, nam nulla est, sed artificis sapientia metienda sunt.*

Si objicias ex artefactis hominum peritiam scientiamque æstimari;

Resp. id esse primo, quia cum homines materia, instrumentis, & aliorum egeant ministerio, nequeunt propriam ostendere industriam, nisi in artefactis elaborandis: deinde quia, cum hominum ars & sapientia non sit essentialis, perfectioribus operibus & ipsa perficitur, ideoque ex his æstimatur. Contra Deus summopere commendatur ex modo in minimis quoque, ut diximus, infinito; & cum sit perfectissimus essentialiter, neque artem acquirit, neque proficit operando, neque laudari proinde debet ex sola suorum operum conditione.

19. **Opponitur 2.**

Respondetur.

Insurgitur.

Solvitur.

20. **Obijciatur ultimo.**

Respondetur.

CAPUT VII.

Quod Deus sit verax, nec possit homines in errorem inducere.

SUMMARIUM.

1. 2. 3. Deus est summè verax, neque potest esse seductor, aut auctor mendacii.

4. 5. 6. 7. Proponuntur, & solvuntur objectiones.

8. Adnotationes quædam ad quæstionem, an mendacium sit intrinsecè malum, quæ ad sacrarum literarum intelligentiam sunt apprime utiles.

De Veracitate Dei.

NON omnia hoc loco ad crism revocabimus, quæ in sacris literis primo aspectu videntur esse mendacia; sed ea tantum quæ directe opponi possent contra Divinam veracitatem. Sive enim exempli causa Abraham, Jacob, Judith, Nathan, aut Prophetarum alii quandoque ut homines mentiti fuerint, nec ne, non est hujus loci disserere. At si proferri possunt quæ à Deo vel per se, vel per alium falsò sint prænuntiata, evertantque hoc Divinæ attributum veracitatis, ea hoc loco sibi vindicant sedem. Dabo tamen quasdam regulas ad cætera quoque explicanda, quæ ad Prophetarum, sanctorumque hominum prædictiones intelligendas magnopere deserviant; posteaquam sequentem firmavero positionem.

1. PROPOSITIO: Deus est summe verax, neque potest esse seductor, aut auctor mendacii.

Theologi omnes hanc thesim proponunt, sed breviter & nervose Canus lib. 2. cap. 3. Gregorius Ariminensis dist. XLIII. Quæst. 2. Petrus Annatus lib. 2. de Divina Script. art. XII. Aurelius Piette Tom. III. quæst. IV. de Fide, & alii, quos ommitto. Et probatur 1. Divinis Scripturis: in quibus habetur Num. XXIII. 19. *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur.* Ad Roman. III. 4. *Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax.* 2. ad Timoth. II. 13. *Fidelis permanet, negare seipsum non potest.* Ubi *fidelis*, & *verax* eadem significatione usurpantur, ex Græcis codicibus, in quibus *πίστις* idem est ac *ἀληθεία*: & ea propter tam Græci, quam Latini dicunt *ἰσθῆσαι*, *mentiri* eum, qui fidem fallit.

2. Deinde probatur ex Patribus Chrysostom. Hom. XXXVIII. in Joan. *Mentiri, inquit, non potest Deus.* Ambros. ad Chromat. *Nunquidnam mentitur, Deus? Sed non mentitur, quia impossibile est mentiri Deum. Impossibile autem istud nunquidnam infirmitatis est? Non utique.* S. P. Augustinus XXI. de civit. Dei 15. *Si velint invenire quid omnipo-*

tens non potest; ego dicam mentiri non potest. Consentunt Gentiles Philosophi: quos inter Plotinus lib. Enn. VI. 8., & Proclus lib. I. Platon. Theol. cap. 17. diserte, & acute probant, Deum non posse ullius mendacii, vel fraudis esse causam; atque Simplicius, & Alcinous, Deum *Veritatis* nomine appellaverunt, *quod veritatis omnis ita sit principium, ut sol omnis luminis, inquit Huetius.*

Argumentum à ratione petitur, & quidem validissimum, vide præcedenti cap. Prop. 1. Diximus enim Deum, cum sit summum ens, nulla ratione posse excidere à veritate; aliàs potentiam passivam haberet, & perquam maximam imbecillitatem. Quod argumentum potest consimilibus roborari. Ac primo; nam si Deus est summum ens, debet esse summe bonus, summe verax, summe potens, summe in unoquoque genere perfectionis excellens: Ita est summe bonus, summe potens, summe perfectus, ut nulla in ipso sit malitia, nulla imbecillitas, nullus defectus: Ergo ita est summe verax, ut nullus in eo esse queat error, nullum mendacium, nulla fraus. Deinde: Repugnat Deo quod intrinsece malum est, & ab ipso vetitum; Mentiri intrinsece malum est, ac vetitum: Ergo Deo repugnat mentiri. Denique; Ea est creaturarum imbecillitas, ut deserere interdum possit veritatem, quoniam obnoxia est affectionibus, & nunquam facultate ac virtute sua in eodem permanet statu: Igitur Deus permanens, immutabilis, eadem semper volens, habet natura sua, ut sit fallere, & falli perpetuo & incommutabiliter impotens. Propterea citato Numerorum loco cum dixisset Moyses: *Non est Deus ut homo, ut mentiatur*, subdit è vestigio: *Nec ut filius hominis, ut mutetur.* Et Matth. XXIV. 36. ut prædictionum suarum certissimus expectaretur eventus, ait Christus: *Cælum, & terra transibunt; verba autem mea non transibunt*; id est, fieri potest ut cælum & terra deficient, non autem,

autem, ut irrita fiant verba mea: quam interpretationem ostendit Lucas cap. xvi. 17. dicens: *Facilius est autem calum & tertam præterire.* Matthæi phrasis derivata est à proprietate Hebræicæ linguæ, in qua cum non habeatur modus hypotheticus & subiectivus, pro *transirent*, usurpatum est futurum indicativi.

4. Opp. 1. Non semel Deus mentitus est: nam Genes. 4. Caino timenti ne occideretur, ait: *Nequaquam ita fiet*, & tamen occisus est à Lamech. Jonas cap. 3. jubente Deo prædixit post quadraginta dies Ninivem subvertendam, nec tamen diruta est. Christus Dominus Marci xiii. 32. ait, se diem, & horam extremi iudicii nescire, & nihilominus omnis in eo est scientiæ plenitudo: & Joann. vii. 8. rogatus ut templum ascenderet: *Ego*, inquit, *non ascendo ad diem festum istum*: atque ascendit tamen. Falsum est ergo, Deum nunquam protulisse mendacium.

Solutio.

Resp. nego ant. Ad Caini factum respondet Annatus, utique fuisse occisum à Lamecho; at Deum non prædixisse Caino nequaquam occisum iri, sed tantum id non esse eo modo futurum, quo Cain timebat, nam neque à primo occurrente vulnus accepit, neque ex intentione ipsum Lamech interemit, sed inter aucupium, & in venando, cum crederet feram telo confodere. Quod & Hieronymus ex traditione Hebræorum scribit Epist. 125. ad Damasum, & plurimi etiam tradunt Interpretes. Sed verior est responsio, Cainum, tametsi eam promeretur mortem, uti propria ipsum monebat conscientia, & naturæ dictatum, ut quisque ferat quæ fecit, Deo tamen clementissime exiguum numerum hominum spectante, fuisse à violenta morte servatum: de qua re plura Grótius in 1. de jure belli & pacis cap. 11. §. 5. & in eruditissimis notis Gronovius. Atque hanc sententiam aperte confirmant ea verba Lamech: *Occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in livorem meum.* Nam Cain Lamechi abavus, & pluribus major generationibus non poterat ab occisore suo adolescentulus appellari. De Ninive communis est sententia, fuisse vaticinium comminatorium; nam sunt plura ejusmodi in sacris literis, quæ implenda essent sic rebus manentibus. Sed altera est ingeniosior Augustini responsio Enarrat. in Psalm. l. n. 11. *Stetit Ninive, an eversa est Ninive? Aliter quidem videtur hominibus, & aliter visum est Deo.* Ego autem

puto impletum fuisse quod propheta prædixerat. Respice quæ fuit Ninive, & vide quia eversa est: eversa in malo, ædificata in bono: sicut eversus est Saulus persecutor, ædificatus Paulus prædicator. Eamdem explicationem tradit S. Pater lib. xxi. de civit. Dei cap. 2. Quomodo Christus dicatur diem iudicii nescire, quum abutantur hoc loco Ariani & Sociniani ad ejus impugnandam divinitatem, dicam in libro vii. qui erit primus de Trinitate. Nunc satis est, si dicamus, nescire Christum illam diem, ut revelet hominibus, quo sensu proreges ac ministri dicuntur nescire credita sibi Monarcharum secreta. Ad illud, quod obicitur ex Joann. vii. 8. alii respondent, Christum dixisse, se non ascendurum ad diem festum palam, & eo modo quo rogabatur; alii, dixisse, se nondum, scilicet eo tempore ascensurum. Et quidem utraque responsio convenit cum iis, quæ sequuntur: *Hæc cum dixisset mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto.* Alii ne Christus argueretur mendacii legerunt, *ἔγω γὰρ ἀνέβην*, *Ego nondum ascendo*: quidam addiderunt adverbium temporis *νῦν nunc*: nonnulli delendum putarunt pronomen *ἐγώ*, *istum*. Sed genuinam esse vulgatæ nostræ lectionem constat, quod hinc Porphyrius olim Christum calumniatus fuerit de mendacio. Neque opus est veram immutare lectionem; nam Christus, cur non ascenderet, causam apertissimam protulit, dicens: *Quia meum tempus nondum impletum est*; Græce *ἡ ὥρα μου οὐκ ἐπλήρωται*, *completum est.* *Ἡ ὥρα μου* autem, *compleri*, proprie dicitur de certo tempore, quo est expectandum.

Opp. 2. Si Deus esset summe verax, non præcepisset malis angelis & hominibus, ut alios deciperent: At præcepit: Non est ergo summe verax. Pr. minor: Ex. xi. 2. ait Dominus Moysi: *Dices ergo omni plebi, ut postulet vir ab amico suo vasa argentea, & aurea.* Scilicet animo ea furandi, & commodantes fallendi. Et iii. Regum cap. xxii. 22. dæmoni dicenti: *Ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus*: respondit Dominus: *Decipies & prævalebis: egredere, & fac ita.*

Resp. nego minorem. Ad priorem ex lib. Exodi probationem, missa ea quaestione, num Israëlita furtum patrauerint, de qua non est una Patrum sententia, ut constat ex Commentariis Calmet ad cap. iii. 22. certum est, quod

Solutio.

5. Objectio 2.

potuit Deus præcipere ut Hebræi vasa peterent ab Aegyptiis, & populus id exequi absque ullo mendacio, vel mutui simulatione. Quod si Israëlita de- ceperunt Aegyptios dicentes se redditu- ros quæ ipsis commodabantur; id qui- dem permittit Deus in poenam idolola- trarum qui furtum licitum esse puta- bant, sed non præcepit. Atque idem de spiritu deceptore prophetarum Achab erit sine ulla dubitatione asserendum; quippe ea verba: *Egredere, & fac ita*, non sunt Dei præcipientis, sed permit- tentis. Proni namque ad fallendum ne- quissimi spiritus non iustum nutumque expectant, sed permissionem: & exem- plum satis, ut arbitror, idoneum ha- bemus Matt. VIII. 32. ubi rogantibus daemonibus ut mitterentur in gregem porcorum, respondit Jesus: *Ite*: Quod permittentis verbum esse constat ex Marco v. 13. qui ait: *Et concessit eis statim Jesus*. Cum ergo Demones & fallere & nocere peroptent, idque va- leant nativis viribus nisi à superiori vi impediuntur, non opus habent, ut proprio indulgeant genio, Divino man- dato aut consilio. Judæ quoque proditori ait Christus Joan. XIII. 27. *Quod facis, fac citius*. Quæ vox non juben- tis est, sed sinentis, inquit Serm. VII. de Passione Magnus Leo.

6. *Instantia.* At dices: Non ita sentit Augustinus, qui in lib. Quæst. LXXXIII. q. 53. de Aegyptiis ait, fuisse deceptos jubente Do- mino, quoniam deceptione digni erant. Et de prophetis Achab: *Quem Deus, inquit, per se non falleret, eum fallit, Deo jubente, Cacademon.*

Solutio. Respondet Canus lib. 2. cap. 4. ipsum Augustinum lib. de Prædest. & Grat. cap. 4. docuisse, quomodo ejus testimo- nia accipere debeamus his verbis: *Non operatur Deus in homine ipsam duritiam cordis, sed indurare eum dicitur quem mollire noluerit: sic etiam excavare, quem illuminare noluerit, & repellere eum, quem noluerit vocare.* Recte qui- dem, sed non est opus extra librum præfatum LXXXIII. quæst. vagari. Quippe eodem, qui objicitur loco, ait: *Quapropter cum Aegyptii deceptione digni essent, & populus Israël pro illa ætate generis humani in tali adhuc gradu mo- rum constitutus esset, ut non indigne ho- stem deciperet; factum est ut juberet Deus, vel potius pro illorum cupiditate permitteret, ut vasa aurea & argentea, quibus adhuc terreni regni appetitores inhiabant, & peterent ab Aegyptiis non reddituri, & acciperent quasi illud red- dituri.* Simulationem itaque Israëlita-

rum non jussit Deus, sed permittit. Idem dicendum est de spiritu nequam, qui Achabum decepit: scribit enim Augu- stinus id factum esse, *non sine judicio Divino*, nimirum Deo permittente. Hæc & exemplum ab ipso Augustino ibidem allatum, & absoluta sententia reddunt manifestissima. Exemplum est de odio inimicorum, de quo dictum est antiquis: *Odio habebis inimicum tuum*, ut refert Mat. v. 44. certum est autem, quod nunquam est iustum revera Israëlitis ut odio haberent inimicos; sed so- lum non fuit expresse prohibitum. Sen- tentia denique absoluta hæc est: *Non itaque Deus deceptor est: quod credere nefarium & impium quis non intelligat?*

Oppones ultimo: Potest Deus inno- centem occidere: Ergo & decipere sim- plicem.

Resp. nego consequentiam: etenim spectat ad supremum altissimumque do- minum vitam dare, & eripere; *Domini- nus enim vivificat & mortificat*, inquit Cant. Annæ I. Reg. II. 6. non spectat autem ad supremam veritatem quem- quam fallere: sed posse in errorem in- ducere pugnat cum veracitate Divina; habetur namque in libro Numer. *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur.*

In quaestione, utrum mendacium sit in- trinsece malum, expediuntur nonnulla alia, quæ hoc loco objici possent. Nunc quas principio pollicitus sum, annota- tiones præmitto cum ad hanc quaestio- nem, tum ad sacrarum literarum intel- ligentiam apprime utiles. Sit prima: Multa Dei verba, quæ falsa rudioribus videntur, ubicunque Deus aut repre- hendit, aut futuras prænunciat calami- tates, sunt figuratæ locutiones, quas Rhetores appellant *Ironiam*. Ita Gen. III. 22. ait Dominus: *Eccè Adam quasi unus ex nobis factus est; sciens bonum, & malum.* Jud. x. 14. *Ite, & invocate Deos, quos elegistis: ipsi vos liberent in tempore angustie.* Esaiæ XVII. 3. *Reliquie Syria, sicut gloria filiorum Israël erunt; id est, inquit Hieronymus, ignominia, &c.*

II. Nonnulla, quæ fabulosa videntur, sunt aptissimæ similitudines & parabo- læ; ut Judicum IX. narratio Jotham de arboribus quærentibus, & eligentibus sibi regem, Ezech. XVI. 2. de duabus aquilis, & aliæ plurimæ, in novo præ- fertim testamento. De quibus memo- ria tenendum est quod scribit Hierony- mus in cap. 12. Eccl. *Parabola aliud in medulla habent, aliud in superficie pollicentur: & quasi in terra aurum, in nuce nucleus, in hirsutis castanearum oper-*

7. *Obje- ctio ul- tima.*

Solutio.

8. *Annotatio- nes an men- dacium sit intrinsece malum.*

Annotatio 1.

Annotatio 2.

operculis absconditus fructus inquiritur: ita in eis Divinus sensus altius perscrutandus. In his maxime attendendus est scopus, ex quo earum proprietas, & significatio dignoscitur.

Annotatio 3. III. Verba Dei, quæ comminatoria sunt, ut supra dixi de subversione Ninives, accipienda sunt hypothetice, rebusque sic permanentibus. Quam regulam tradit apertissime Hieremias XVIII. 8. *Si penitentiam egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum adversus eam; agam & ego penitentiam super malo, quod cogitavi, ut facerem ei.* Deo post diuturna monita, & dilatam nimis penitentiam locum vix habet hæc regula; ut in prædictione Hierosolymitani excidii apud Lucam XIX. 44. ubi Judæis exprobratur, quod non cognoverint tempus visitationis suæ, id est oblata neglexerint remedia salutis.

Annotatio 4. IV. Ut etiam supra monui, plura quæ videntur Dei operationem imperiumque sonare, præsertim ubi alloquitur improbos, qui meditantur iniquitatem in corde suo, de sola permissione sunt exponenda: ut Eliseus filiis prophetarum importune insistentibus ut mitterent ad querendum Eliam, IV. Regum 2. dixit, *Mittite*; & Dominus ad Judæos, Jo. 11. *Soluite templum hoc.* Quo sensu dicitur Deus excacasse cor Pharaonis, & Es. VI. 10. *Excaca cor populi hujus.* Paulus quoque ad Rom. 1. 24. *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum; & paulo post, in passionem ignominiam, & in reprobum sensum; id est relictis per Divinam patientiam, non per potentiam compulsi,* ait S. P. August. de Prædest. SS. cap. 10.

Annotatio 5. V. In Vaticiniorum complemento observandum est non semper impleri in Personis ad quas sunt, sed ut plurimum in earum posteritate. Sic Genes. XXV. 23. dicitur de Jacob: *Major serviet minori,* quod impletum est in Idumæis, regnante Davide. Aliquando etiam complentur in sensu analogico, ut in cæde Bethlehemiticorum infantium impletum est vaticinium Jeremiæ XXXI. 15. *Vox in Rama audita est, &c.*

Annotatio 6. VI. Multa non ad literam, sed my-

stice sunt accipienda, veluti, Joannem Baptistam esse Eliam, Christum agnum ac petram, Fideles oves, & alia id genus. In quibus ne Hæretici nobis objiciant, nos sacra torquere literas, quomodo futores dentibus extendunt pelles, ut immerito effutit Glassius lib. 11. Tract. 2. sect. 3. art. 6. de Becano, Stapletono, Joanne de S. Geminiano, aliisque viris doctissimis; æquum est, ut Ecclesiæ sequamur Magisterium, Sanctorumque Patrum interpretamenta sectemur: nec quisque propria venditet rudibus commentariola.

VII. Quum omnia, quæ in veteri testamento narrantur, fuerint umbræ & imagines futurorum, nemo debet sistere in rerum gestarum, verborumque cortice; sed potissimum considerandum est, cujus rei gratia & significatione facta, vel dicta sint. Plura enim putantur mendacia, quoniam non ea quæ vera significantur dicta intelliguntur, sed ea quæ falsa sunt dicta esse creduntur. Idque Augustinus explicat in libro contra mendacium cap. V. & 6. exemplo Jacob, qui consilio matris ait, se esse primogenitum Isaac, & personam Esau fratris sui simulavit.

VIII. Si aliquando à Deo mendaces commendari videntur, ut de obstetricibus Aegyptiis legitur Exodi 1. 20. Non officiosum mendacium putandum est comprobare, sed animi pietatem, timorem Domini, & misericordiam, ut scribunt Augustinus citato libro cap. 15. & Gregorius lib. XVIII. Moralium cap. 4. Atque idem dicendum est de quibusdam Historiis Sanctorum, quæ opponi possunt in patrocinium mendacii: sed de hac quæstione iterum differendum. Nam de veracitate Dei, quam Canus appellat caput cæterarum, controversia finitur his regulis; quarum duæ vel tres traditæ ab Aurelio Piette exemplis à me illustrantur, aliæ non minus necessariae superadduntur. Vereor enim ne nimis otiosus videar, si doctissimorum virorum laboribus solum fruam, & ne plagii insimuler, si Auctorum qui mihi aliquo sunt adjumento, ubi occasio se dederit, non meminero.

C A P U T VIII.

De perfectione, ac pulchritudine summi Dei.

S U M M A R I U M.

1. Perfectio alia est simpliciter simplex, alia simplex communiter.

2. Singulæ omnium rerum perfectiones sunt in Deo eminentes.

3. Deus simul & creaturæ non sunt aliquid perfectius, quam Deus solus.

4. 5. 6. Solvuntur objectiones.

7. Reperitur in Deo summa, & perfectissima pulchritudo.

SUPER-

1. Perfectio alia
simpliciter
simplex, alia
simplex.

SUPERVACANEUM videtur de perfectione Dei verba facere; cum enim perfectum sit hoc loco, non quod est ab artifice elaboratum atque expolitum, sed quod in se omne bonitatis genus complectitur; idem est quærere, num Deus sit perfectus, ac sine summe potens, immensus infinitus, & quidquid optimum & præstantissimum nostræ potest occurrere cogitationi. Ad faciliorem tamen Scholasticorum intelligentiam addo, ab his duplex perfectionum genus distingui: quarum aliquæ simpliciter simplices, aliquæ simplices communiter appellantur. Perfectio simpliciter simplex illa est, quæ cum majori vel æquali perfectione non pugnat, sive, ut ait cap. XIV. Monologii Anselmi, *Quæ melior est ipsa, quam non ipsa*; ut esse spiritum, esse iustum, veracem, beatum. *Melius namque est esse iustum, quam non iustum; beatum, quam non beatum*; inquit idem Anselmus cap. 5. Prologii. Perfectio simplex ea est, quæ pugnat cum majori vel æquali, & non est melior ipsa quam non ipsa; ut qualitas, extensio, corpus, animal, aurum &c. *Nam melius est homini esse non aurum quam aurum, quamvis forsitan melius esset alicui aurum esse, quam non esse aurum, ut plumbo.* Ait cit. cap. Monologii S. Anselmi. Atque hic est communis Theologorum sensus; licet doctissimus Petavius lib. VI. cap. 7. n. x. scribat, quod prædicata, quæ sunt ejusmodi, ut ipsa per se meliora sint quam non ipsa, veluti esse sapientem & iustum, vulgo *perfectiones simplices* dicuntur. Et quidem congruentius, & clarius loqueretur, qui perfectiones prioris generis *simplices* appellaret; alias verò in certo aliquo genere limitatas. Has postremas perfectiones in Deo non esse, constat ex quo in eo non sit aliquid, quo potest melius excogitari.

2. Singulæ rerum perfectiones sunt in Deo eminenter.

Sunt tamen singulæ omnium rerum perfectiones in Deo *eminenter*. Quid sit contineri *eminenter* explicant Theologi, dicentes eminenter contineri, quod in alio non secundum propriam formam, sed nobiliori quodam modo comprehenditur; ut rationalis anima continere dicitur vegetativam, & sensitivam. Sed quoniam ista subobscura videntur, & repetita synonyma; dixerim perfectionem contineri formaliter, quando in ea perfectionis speciem res aliqua, veluti forma materies determinatur, & perfectio de ipsa re enunciatur in recto: contineri autem *eminenter*, quotiescunque res in eo perfectionis genere non est limitata, & perfectio de ipsa re præ-

R. P. Berti Theol. Tom. I.

dicatur tantum oblique. Sic aurum, argentum, calidum, frigidum *formaliter* continentur in hoc, vel illo corpore, quoniam his qualitatibus & formis corpora afficiuntur, & recte enunciantur, hoc est aurum, illud argentum, istud calidum, istoc frigidum. Quoniam vero sapientia, justitia, aliæque attributa rectissime de summo Deo prædicantur, non autem sunt in aliquo genere terminata, dicuntur esse *formaliter* in Deo minus proprie; & licet invaluerit ea loquendi consuetudo, Deus est *formaliter* sapiens, *formaliter* iustus; melius tamen foret dicere, Deus est sapientia, & justitia quæ ipse est, ut monui præcedenti cap. 3. Non enim est in Deo forma aliqua, aut perfectio à summo esse distincta. Hinc Thomassinus lib. IV. cap. XII. n. 12. docet, perfectiones istas aptius à Deo auferri, quam de illo affirmari. Contra, cum Deus sit causa, & exemplar omnium creaturarum, infinitus in quolibet genere perfectionum, & creaturæ de ipso Deo enunciantur oblique, non enim dicitur, Deus est Angelus, aut homo, sed, Deus est hominum, & angelorum; perfectio angeli, perfectio hominis, perfectio universarum creaturarum, non *formaliter* in Deo continentur, sed *eminenter*. Quærunt, Theologian Deus, & creaturæ simul sint aliquid perfectius quam Deus solus: ut huic quoque scrupulo satisfiat, sit

PROPOSITIO I. Deus simul & creaturæ non sunt aliquid perfectius, quam Deus solus.

Intelligenda est thesis de perfectione, quam vocant *intensivam*; nam de numero & extensione, frustra à quibusdam disputatur: non enim hæc duo perfectionem important, sed limitationem potius in aliquo genere quantitatis: ideoque hoc complexum *Deus, & creatura* designat summum bonum, & bonum finitum; & numerus, & extensio tantum in bono finito reperitur, ut divulgatum, & sejunctum à summo bono. Probatur autem prop. I. ex scripturis, legitur enim Ps. 38. *Substantia mea tanquam nihilum ante te.* Nihilum vero & ens, si complexus accipiantur, non sunt aliquid perfectius solo ente. II. Ex Patribus, dicente Augustino Tract. XI. in Joannem. *Si fueris sine Deo, minor eris: si fueris cum Deo, major Deus non erit: non ex te ille major, sed tu sine illo minor.* III. Ratione: Deus seorsim spectatus est unus, simplex, infinitus, summum bonum continens omnia bona; & ex collectione Dei, & creaturarum confurgit tantum numerus, &

Q

& multitudo: sed numerus nullam addit perfectionem ad unum, infinitum summum bonum continens omnia bona; cum ad summum, & infinitum nulla fieri possit additio: Ergo collectio Dei & creaturarum nullam addit perfectionem Deo seorsim spectato.

4. *Obiectio 1.* Opp. 1. Deus & creatura faciunt numerum: Ergo maiorem extensionem perfectionis.

Solutio. Aegidius Romanus in 1. dist. 24. q. 3. plura numerorum genera scite distinguit. Duo ex his ad rem faciunt. Primum genus numerorum spectat ad quantitatem discretam, in qua una unitas non continetur in alia: talis est numerus E. G. quatuor drachmarum, aut quinque æris quadrantium. Alterum numerorum genus spectat ad quantitatem, in qua plures distinguuntur unitates, sed una præcontinet alias: talis est distinctio sicli à quatuor drachmis, aut oboli à quinque quadrantibus. Constet autem quatuor drachmas addere ad siclum extensionem quidem numeri, non valoris; tantum enim pendet siclus, quantum drachmæ quatuor. Exposita hoc exemplo Aegidiana doctrina, nego consequentiam; habetur enim multitudo, & extensio numeri absque extensione perfectionis, quotiescunque perfectio unius unitatis eminenter præcontinetur in alia: quemadmodum permutato in drachmas quatuor uno siclo, multiplicatur numero nummi, non extenditur valor, quoniam valor quatuor Drachmarum in illo uno siclo continetur.

5. *Instantia à Solutione.* Quod si dixeris: Quamvis nummus argenteus contineat eminenter plures minores asses, hi tamen additi nummo ejus valorem adaugent: Ergo licet Deus eminenter contineat perfectiones creaturarum, istæ nihilominus, &c. Respond. nego consequentiam. Etenim etiam si nummus argenteus tanti valeat, quanti plures minuti asses, nihilo tamen minus cum sit finiti valoris, non habet valorem proprium villioris monetæ quæ superadditur. E. G. tanti valet siclus quam duplex didrachma, at non quanti duplex didrachma, & assis. Perfectio autem Dei est infinita, neque, si millenas addideris creaturas, pluri valet.

6. *Obiectio 2. cum solutione.* Opp. 2. Splendor astrorum, ac plantarum vigor eminenter continentur in sole, & tamen sol sese non est perfectior sole unâ cum plantis, & astris. Ita, &c. Resp. solem non præconti-

nere particularem astrorum plantarumque perfectionem, sed universalem tantummodo; quum Deus contra eminenter habeat quidquid perfectionis potest in creatis rebus adinveniri.

PROPOSITIO II. Reperitur in Deo summa, & perfectissima pulchritudo.

7. *Propositio 2.*

Explicatur, simulque probatur postrema hæc propositio. Primo pulchritudo dicit congruentiam & aptitudinem, ut corpora appellantur pulchra, quæ habent aptam figuram membrorum cum quadam suavitate coloris, auctore Tullio in 1v. Tusculana. In Deo autem est invariabilis ordo sæculorum, consonantia perfectionum, immutabilis regula providentiæ: atque, ut inquit Augustinus vi. de Trinit. cap. 10. *prima æqualitas, & prima similitudo*, id est, Divinum Verbum, candor æternæ lucis, & imago pulchritudinis ejus. Deinde pulchrum est quod allicit, & ad amorem trahit: & in Deo est bonitas, pietas, charitas, jucunditas, gloria, & alia, quæ nos ad amandum provocant, & in cælesti patria plenissimo replent gaudio. Pulchrum quoque est decus, & ornamentum animi: atque in Deo est virtus, sanctitas, magnificentia, & omnis justitiæ fons; unde Augustinus in Psal. xlv. *Summa, inquit, & vera pulchritudo justitia est. Ibi illum non videbis pulchrum, ubi deprehendis injustum. Si ubique justus, ubique decorus.* Quod & Ambrosius probat in libro de Isaac & anima pluribus argumentis, inter quæ est illud comprobatum experimento, quod in sapientiæ, ac fortitudinis venerationem effecti senis vultum, & lacerata martyris membra exosculamur, suaviter ab interiori pulchritudine allecti. Tandem simulacra & imagines rei, quam representant, ostendunt venustatem, & opera Artificis sui pulchritudinem, sicut erudite probat Cicero in Oratore ad Brutum exemplo Phidiæ, cujus simulacra eximiam speciem pulchritudinis referebant, *quæ ipsius in mente infidebat.* Quanta vero sit in omnium creaturarum serie pulchritudo, & quisque propriis oculis intuetur, & præclara inductione demonstrat Vincentius Contensonius dissert. 111. cap. 11. spec. 3. & longe melius Augustinus Enarrat. in Psalmum cxlviii. num. 15., cui his verbis imponit coronidem: *Si pulchra sunt quæ fecit, quanto pulchrior est qui fecit?* Atque idem sit, ut aliquid habeat decoris, finis secundi libri.